

3

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

Mihail Sadoveanu	<i>Bulboana lui Vălișa.</i>
Olga Vrabie	<i>Primăvară.</i>
I. Simionescu	<i>Cam ce citesc copiii noștri.</i>
N. Beldiceanu	<i>Un stîlp al Ministerului.</i>
Demostene Botez	<i>Nopti.</i>
Al. A. Philippide	<i>Chronos.</i>
Mihail Codreanu	<i>Scrisoare către Ly.</i>
P. S. Gore	<i>Răzășii.</i>
Lucă I. Caragiale	<i>Stanfele durerii.</i>
Damitru Cucu	<i>Cu trenul în 1919.</i>
Otilia Cazimir	<i>Ofelia.</i>
Dr. D. Tatușescu	<i>Helium.</i>
Sabina Georgescu	<i>Era ca 'n vis...</i>
Teodor Pamfile	<i>Dormind...</i>
Alice V. Soare	<i>Conștiinței.</i>
G. Ibraileanu	<i>C. Dobrogeanu-Gherea.</i>
Octav Botez	<i>Cronica filozofică (Energia spirituală).</i>
Ana Conta-Kernbach	<i>Cronica feministă (Revendicări).</i>
A. Correanu	<i>Cronica externă.</i>
N. Negru	<i>Cronica juridică (Problema locuirilor și rezolvirea ei juridică).</i>
Traian B. Ionașcu	<i>Cronica muzicală (Școala rusească).</i>
Pr. C. Dron	<i>Cronica economică (Tovărășii sărăcăști și viitoarea organizare agricolă).</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscelane (Polemici...—Seceta literară.—„Ridicarea noroadelor“.— Militarismul.— Editura „Viața Românească“.— Redacționale).</i>

573 c rev.
„2. ed.“

RECENZII: *Soveja*: Oameni dela munte; *Virgil I. Bărbat*: Imperialismul american; *O. R.*: *Dragos Protopopescu*: Poemele Re-triștel; *G. Tutoveanu*: Balade; *S.-Ll. George Nebunnelly*: Căpe vrăite; *G. Milton Maxim*: În minile dușmanului; *G. M. Ioana Colte*: 12 peninsula balcanique; *Dr. I. M. Dinescu*: Fiii neamului; *I. S.-u.*: *N. Iorga et Septime Gorce*; Anthologie de la Littérature Roumaine des origines au XX-ème; *Jacques Bainville*: Histoire de trois générations (1815-1915); *Roberto Michels*: Amour et chasteté (essais sociologiques); *D. I. S.*: *J. Paul-Boncour*: Plaidoirie au Procès de l'assassin de Jaures; *A. Br.*: *Memoriul agricultorilor mari cu privire la Expropriere*; *M. J.*

REVISTA REVISTELOR: „Cele trei Crișuri“.— „Muzica“.— *Raoul Labry*: „Comitetul consultativ al ataceilor răscăști“; *Ll. Colonel Emile Mayer*: „Industrializarea armatei“ (Mercur de France); *Generalul Bajolle*: „Reorganizarea armatei“; *Nicolas Segur*: „Evoluția romanului“ (La Revue Mondiale); *René Pinon*: „Ofensiva Aslet“ (Revue des deux Mondes); *Georges Renard*: „Les deux faces du commerce“ (Revue Bleue); *Antonio Allard*: „Individualitatea națională a gândirii“ (Publica); *Sâr Oliver Lodge*: „Energia atomică“ (Scientia); *F. T. Marinetti*: „Teatrul futurist“; (Portunio).

MIȘCAREA INTELECTUALĂ ÎN STRĂINĂȚE.
BIBLIOGRAFIE.

6129 L

SALA
DE
LECTURĂ

I. A. S. I.
Redacția și Administrația: Strada Lăpușeanu 33

1920

VIATA ROMINEASCA apare lunar cu cel puțin 150 pagini. — Abonamentul în țară un an 100 lei; jumătate de an 50 lei. Numărul 10 lei. — Pentru străinătate: un an 140 lei jumătate de an 70 lei. Numărul 14 lei. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

VIAȚA ROMÎNEASCA

REVISTĂ LUNARĂ

CONDIȚIILE DE ABONARE

Abonamentele sînt: semestriale și anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 pînă la No. 6 inclusiv, sau dela No. 7 pînă la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 pînă la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face în orice lună a anului, trimițînd suma *prin mandat poștal*.

Reînnoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere întrerupere.

Prețul abonamentului este:

ÎN ȚARĂ:

Pe un an	100 lei
Pe jumătate an	50 „
Un număr	10 „

ÎN STRĂINĂTATE:

Pe un an	140 lei
Pe jumătate an	70 „
Un număr	14 „

Pentru Societăți comerciale, financiare și autorități, abonamentul pe un an este de lei 200.

Abonaților li se acordă între alte avantagii și reduceri însemnate de preț asupra operelor literare și științifice editate de *Institutul de arte grafice și editura „Viața Romînească”*, astfel că abonamentul revistei le revine aproape gratis.

Un exemplu:

Costul abonamentului la Revistă este de 100 lei pe an. Costul a 50 volume, ce vom edita minimum pe an, va fi aproximativ de lei 600.

Reducerea ce se acordă abonatului la cărțile editate de Revistă fiind 15% aproximativ (adică în cazul nostru, lei 90)—costul revistei pe an ar reveni deci abonatului *numai la 10 lei, adică zece lei pe an*.

Administrația.

573 e rev.
"J. Kell."

Bulboana lui Vălinaș

I.

Aveau niște nume și niște porecle, care de care mai strașnice. Lui popa Costache cel cu barba furoasă de cînepă îi ziceau Uliță Ferbinte, pentru că de dimineață până 'n sară își plimba răpede trupul înalt, subțire și puțin adus, prin toate cotloanele și huditele. Notarului dela părinți îi rămăsese numele Scovarză, ceiace în partea locului însemnă un fel de plăcintă; oameii însă-i mai ziceau și Cap-întortură, după numele paserei aceleia care țirile primăvara în vărfuri de copaci și-și întoarce căpușoru 'ntr'una ca 'n șurub. Primarele Dăscălescu, om mărunt, cu ochii mici și negri, era Țincu Pămîntului. Înșirșit, *Talianu*, domnul inginer Giovanni Sciamozzi, era pentru muntenii din valea Bistriței pur și simplu domnu *Juvani*, ori domnu *Șaga-Mitei*. Era scund, pîntecos, bărbos și c'o lulea scurtă totdeauna în colțul gurii, în stînga.

Domnu' *Juvani*, popa Uliță Ferbinte, Cap-întortură și Țincu-Pămîntului erau în vara aceia tare buni prietini și în fiecare după-amiază se întâlneau la cantina din Cot, ca să pue țara la cale. Era acolo un loc singuratic, între brazi bătrîni, de unde puteau vedea limpezimea cerului în fund, de vale, în apa Bistriței. Cînd asfințea soarele în pielele Ceahlăului, domnu' inginer eșea de sub cetină, cu paharu 'n mîină, și saluta cu strigăte de entuziasm muntele, — ca pe-un rege uriaș și fantastic, cu plete și barbă de negură, cu mantie de aur și purpură. Cu stînga îi întindea paharul într'un gest teatral, cu dreapta își smulgea din cap pălăria lată 'n boruri și zvîrlea cîteva note de bariton răgușit, într'o limbă pocită, de se stricau de ris ceilalți trei tovarăși.

Popa, liniștindu-se și suflîndu-și nasul în batista roșie, declară: „Tare-i comic *Talianu*!”

Dăscălescu și Scovarză ciocneau paharele răpede cu ingineru și deveneau solemn, ca să poată sorbi în tihnă viuul.

Nepăsător și față de munte, și față de strigăte și de risete, era numai cantinierul, domnu' Leibuca Leizer. Era *dreptar*, adică cetățean, de oarece trecuse ca soldat Dunărea la 1877. Avea și el poreclă: Lăcrămuță, — pentru că deseori, cînd sta la teighea, în

ceasurile singuratice, cufundat în barba-i neagră, cu gânduri și planuri la cei șase copii ai lui. i se ivea în virful nasului ascuțit o picătură strălucitoare.

Leibuca Leizer era un om serios și cărturar. Era serios pentru că nu-și pierdea vremea ca Șaga-Miței, ca să se uite la Ceahlău și la Bistrița, și să le ție încă și discursuri. În ceiace privea învățătura și mai ales cărțile lui cu slove ca painjenii,—apoi nici domnu' inginer n'avea ce-i face. Dezbăteau uneori amindoi fraze și cuvinte biblice, răsucindu-și minile și degetele 'n toate felurile, intrau în argumente ca într'o mlaștină, pânăce se scula părintele Uliță-Ferbinte și întindea minile spre ei ca să-i blăstăme ca pe niște antihriști:

„Da' lasă pe păgîn, domnu' Juvani, că se 'ncălzește vinu.“

Cum Italianul avea mare slăbăciune pentru vin, se întorcea rîzind spre prietini, apuca paharul și-și scotea luleaua; și toată cărturăria rămînea incurcată. Iar Jidovul se frăzima în tăcere de așorul căsuței de birne și 'n ochiu-i adinc și liniștit se zugrăvea îndoitul tablou al celor patru prietini firitisindu-se, ciocnind și dînd paliciurile peste cap.

Domnu' Leibuca avea un ușor dispreț față de colțul de lume în care intrase ca să ciștige o bucățică de pine pentru el și pentru odraslele lui. Lucrătorii dela ferăstraie, italienii care lucrau șoseaua cea mare și podurile de piatră, toți veneau acolo, în umbrare, și-și deșertau la teigheua lui ciștigul c'o nepăsare sălbatică, bînd, mîncînd și făcînd gălăgie... Toți se bucurau de viață cheltuind-o și sfărîmînd-o, între cîntece și rîsete, pahare de vin și doruri de dragoste. Pentru ei soarele, lumea, apa Bistriței, vitele albe care pașteau pe culmi sunînd din tălângi de aramă, umbra codrului, aerculile mișcătoare ale izvoarelor și toate celelalte zădărnicii ale lumii aveau un înțales pe care el nu-l pricepea... Zădărniciia zădărniciilor,—glîdea el. Toți se sbat fugînd spre moarte. Și nu lasă nimic în urma lor. El rîd și cîntă,—și nu cunose acea aspră datorie de a statornici puterea unei familii, ca Abraham patriarhul, de a o întări în viitor, prin răbdările, suferințele și lipsurile prezentului... El rîd la soare, la codri și la ape. El stă în umbra magherniței lui, în muntele singuratic și indiferent; și de multe ori, în nopțile oarbe, tresare cu groază și cutremur și i se bate inima, pentrucă banii care picură neîntreput în teigheua știe el că pot deștepta patini singeroase... Leibuca știe primejdia; știe că n'o poate înlătura nici prin puterea brațului, nici prin curaj; cu toate acestea stăruiește acolo, cu desgust și cu frică, pentrucă trebuie și pentrucă are de crescut șase copii: „patru băeți și două fete, să trăiască“...

Domnu' notar Scovară avea un mare năcaz, „o daravelă“, la care se întorcea cu stăruință, „ca vulpea la galițe“, cum spunea rîzind răutăcios popa Uliță-Ferbinte. În după-amiaza aceia de August iar începuse, și iar i se tulburaseră ochii verzi. Erau la masa de brad, supt cetină,—numai ei patru Buhaiul nu sunase încă, în munte, contenirea lucrului și Leibuca în picioare, în prag,

dormita cu capul răzimat de ușor, nepăsător, după obicei, și la strălucita lumină de secetă care umplea valea, și la munții care se zâmbeau curat pe-un cer verzui și limpede. Domnu' notar privea c'un fel de ură spre satul risipit pe costișe și colnice: căsuțe albe, șindilite și împrejmuite cu răzlogi, cărări cenușii care coborau la apa Bistriței, buchete de molizi tineri, o turmă de mioare, și'n fund, pe-o măgură, bisericuța de lemn... Și vorbea, puțintel răgușit:

„La urma urmei, ce sint eu, ca să-și facă ris de mine nepoata babei Paraschiva? Am întâlnit-o și ast' dimineată, când mă duceam la primărie. Ascultă, Mădălină, zic; tu știi cine sint eu și ce pot. Eu, dacă mă supăr, am mină grea!”

Primarele îl lovi ușor cu cotul pe notar și-i arătă din ochi pe Ovreiu. Scovarză își răsfrânse cu nepăsare buzele:

„El n'aude. Și chiar dac'aude, trebuie să tacă. Eu am mină grea, zic. Știi că mă țin după tine de-un an. Și tu parc'ai fi împărăteasă așa îți increțești buzele și te uiți în altă parte...”

— Și ea ce-a răspuns? întrebă cași altădată, din obicei, inginerul, punind cotul pe masă și sprijinindu-și barba în palmă.

Asta-i tot „daravela” veche... se amestecă părintele. Iar ai întreat-o, iar nu ți-a răspuns, și iar te jăluiești...

— Ba acuma, socot eu, a înțales că-i pe viață și pe moarte! — hotărî, încruntat. Scovarză.

Tovarășii lui ridicară ochii și-l ațintiră cu indoială.

„Hm! da' mult am să răbd, ș'am să mă frig ca pe cărbuni? Eu, zic, am făcut o școală, sint un cărturar, am învățat gimnaziul, am eșit întâiu în toate clasele, care asemenea nici nu se mai află aici la noi, în Ponoară... Eu nici nu mai muncesc din greu, nici nu mai duc plute la Piatra, luptind cu apa, cu furtunile și cu stincile ca la o muncă silnică, cum fac alții. Eu cu știința și cu condeiul meu te pot ține'n matasă și'n mărgărintar ca pe-o crăiasă... Când am fost an la lași, am adus de-acolo un album legat cu catifea albastră ș'am scris în el cîntece și ți l-am dat de ziua ta. Tu ai cetit ș'ai înțales, dar te-ai făcut că nu'nțalegi. Eu răspuns prin mătușă-ta Paraschiva ți-am trimis și ea te-a învățat să fii cuminte, c'are să fie bine. Eu în cale-ți es. Eu la biserică mă înfrîntez în fiecare Duminică și-s tot cu ochii la tine... Aicea știți ce mi-a răspuns?”

— Ce ți-a răspuns? mormăi Italianul, pe lângă țava lulelei...

— Că de aceia-mi zice lumea Cap-întortură! Poftim! Dragă Mădălină, zic eu, tu faci rău că șăguesești. Eu de urmările tale am cunoștință. Eu știu cu cine te-ai întâlnit tu lângă Bulboana-lui-Vălinaș și'n ochii cui te-ai oglindit. Eu toate le știu, că am pe cine pune să se fie de tine ca umbra. Apoi tu vrei să-ți prăpădești viața c'un ticălos ca Ilie Bădișor? Apoi acela, fată, n'a cunoscut decît muntele și apa Bistriței pân'mai la vale. Acela, bre, nici măcar *Eșul* nu l-a văzut. Acela-i ca o sălbătăciune, desculț, cu toporu' sub braț, cu fruntea arsă. El știe să poarte pe Bistriță ca-targuri și să beie rachiu. Când îl bat uahlapii și furtunile, fuge la mal și s'ascunde'n covru de piatră... Asta-i el, un plutaș. Ș'are să

moară ca tatu-său, ori în niște zînți de stîncă, ori într'un vîrtel, ș'au să-l lepede apele pe gunoaie și mîl, într'un cot, la un *ageștra*... Ce minte ai tu? Ce-ai găsit la el? Frumos nu-i, deștept nu-i. Un calic! Asta ți-a spus-o și mătușă-ta... Ei, aici știți ce mi-a răspuns? urină notarul uitîndu-se urît la tovarășii lui.

— Ei? Il îndemnă inginerul, mutîndu-și luleaua dintr'un colț al gurii în cellalt.

— M'a întrebat dacă i-s tată, ori i-s frate.

— Se'nțelege! zvieni părintele Costache, și găsi prilej să umple paharele:

— Ei bine, domnilor, atuncea m'am suparat. Apoi dacă-i vorba așa, zic, află dumneata că eu pot să-l trimăt la oaste. Eu de-un an te-am ales, ca să trăim noi amîndoi, și să ne fie bine. De-un an eu fînjesc de dragoste. Și ți-am spus, și ți-am scris cîntece. Și tu pe mine nu știi a mă prețui? Să se ducă! să-i strămute făclile la armată. Acolo au să-i rămîie ciolanele...

— Ai turnat *oleu* peste foc! observă filozofic inginerul.

— Aș! nu! Ea întăiu s'a spăriat.

— Nu se poate să-l iee la oaste, grăi primarele. E fecior singur la mamă văduvă.

— Da, asta zicea și ea pe urmă. Dar eu i-am hotărît că-l trimăt. Eu, dragă, zic, pot face și desface. Ea iar s'a spăriat. Dar pe urmă a prins a rîde, a strîmbat ia așa din buze, a întors capul și s'a dus... Ei, acu spuneți-mi și dumneavoastră dacă poate să rămîie așa. Eu mă sbat fără hodină. Cînd o văd, carnea pe mine-i ace. Eu am să intru într'un bocluț!

În prag, Leibuca Leizer dezvăli o clipă ca'ntr'un fulger căutătura-i neagră, apoi păru iar copleșit de căldura și liniștea zilei.

„Leizer! adă aici vin! strigă notarul. Tot de cel de Nic-rești. Acela-mi place mie. Da' ce folos: că nu mă răcorește! Și de ce, mă rog, să nu se poată? urmă el întorcîndu-se spre primar. Adicătelea de ce slntem noi mai mari aicea, în comună? Dacă nu ne-om putea face gustul cînd vrem, atuncea de ce drăcu mai trăim pe lume?

— Trăim ca să bem un pahar de vin bun! răspuse părintele Uliță-Ferbinte. Ce să-ți fac, dacă nu putem învia morții. Tatăl lui Ilie de mult a putrezit în cotloanele Bistriței...“

Sciagamozzi îi privea serios, picînd din lulea.

„Notarule, nu se poate... zise el încet.

— Hm! făcu Scovarză, apucîndu-și cu buza de jos fire de mustață și rozîndu-le în dinți. Dumneata, domnule Giovannu, nu te-amesteca. Lasă-ne pe noi să facem cum știm. Văd eu că-i greu — și de-aceia mi-i inima cătrănită... Nu știu unde-oiu ajunge; da' eu pe Ilie Bădișor trebuie să-l dărim. Aista-i un gînd care și-a făcut cuib în cap la mine ca o pasăre... Clocește ș'are să scoată pui, rînji el, și apucă garafa de vin din mîna lui Leibuca. Ține paharul, domnule Tallan. Iar te-ai răzămnat de ușor, domnu' Leizer? Ce poate ști un Iidov? El cu halabusta și cu pîncii lui! El un pahar

de vin nu cinstește, el altă bucurie la așternut nu rivnește. De ce zîmbești, domnu' Leizer ?

— Nu zîmbesc.

— Hm! cine știe la ce te vei fi giadind tu. Noi sintem niște proști, nu-i așa ?

— Eu nu spun asta.

— Nu spui, dar gîndești. Parcă tu știi ce-i pe lume ? Bre, omu' dacă nu se bucură de viață e un prost ; degeaba l-a făcut mă-sa. Bre, eu mă lupt pentru o plăcere azi, pentrucă mini poate nu mai sint. Omul ca iarba, — nu-i așa, domnu' Giovanni ? Dumneata ai învățat filozofia. Iaca, dacă mai bem un pahar, noi se chiamă ciștigăm ceva.

— Drept vorbind, ciștigă negustorul, observă părintele Ulișă-Ferbinte.

— Ba nu, ciștigăm noi. Iaca, eu închin paharul în sautatarea dumnevoastră și mă bucur că ne-am adunat iar aici. Nu se bucură negustorul, mă bucur eu. Și-i mai-cer să ne mai aducă o oacă. Domnu' Leizer, trezește-te din somn și mai ostenește-te pentru o leacă de vin. Eu vreau să beau cu dumneavoastă pentru cine știu eu. Eu zic așa, domnilor, c'are să fie bine. Are să vit ziua s'o văd afirmată de grumazul meu. Altfel, trebuie să mă dau cu capu'n jos în Bistrița.

— Are să se domolească, îl incredință și primarele.

— Eu știu ? are pe dracu'ntr'insa...“ sfîrși întunecat Scovarză și rămase cu ochii ațintiți înainte-i, spre un punct nevăzut.

Ovrecul sosi iar, liniștit, cu vinul ; tovarășii cinstiră ; — notarul rămase cufundat ca într'o negură.

Tirziu, dupăce izbucni în munte buhaiul dela ferăstrău și prinseră a furnica pe poteci lucrătorii, cei patru tovarăși se ridicară și eșiră în lumină. Erau cam tulburi. Notarul avea un pas nesigur de care se bucura părintele Ulișă-Ferbinte, făcînd cu ochiul și rîzînd într'un dinte cînesc spre inginer și spre primar. O apucară ca printr'o fulguire de aur spre Ponoare. Plutea în văile și coltoanele munților o liniște măreață. În dreptul soarelui, departe, pe Ceahlău, sta un nou vioriu tivit c'un fulger încremenit. Și 'n pacea asfințitului, dela șoseaua cea mare a lui Sciagamozzi, porniră la deal „Talienii“ cîntînd.

II.

Un om suia costișa, spre cantină. Era un plutaș nalt, descolț și suflecat până la genunchi. De brațul sting indoit, îi atirna toporul, cu coada în jos. Îi privi cu niște ochi alburii, care păreau grezavi pe obrazul bronzat și stricat de vărsat. Își ridică pălăria din cap cu dreapta și dădu „buna-vremea“. Părul roș îl apăru în lumina apusului ca răscolit de vînt. Îl acoperi îndată, cașicum ar fi vrut să-l apere de-o primejdie.

Notarul se opri. Îi întrebă, privindu-l cu luare-aminte :

„De unde vii tu, Petre ?

— Dela haltă, domnule Mateieș. Pân'acu am lucrat la plute.

— Și te duci la cantină ?

— Mă duc la cantină.“

Scovarză se întoarse spre tovarășii lui :

„Apoi eu mai rămân. Am ceva de vorbit cu Petrea Țarcă. Cred că mini ne întâlnim, dupăcum se cuvine.

— Asta *musai* ! zise inginerul și ceilalți prinseră a rîde. Deviza noastră este constanța !“

Țarcă îl privi holbat și cu gura cascătă. Apoi se gândi ca părintele, primarul și mai ales notarul vor fi învățat talienește, și zîmbi.

Cînd rămase singur cu plutașul, Scovarză cerea să-și aducă aminte de ce l-a oprit. Ceva nehotărit, ca'ntr'o fulgerare, îl îndemnase. Omul era cunoscut în tot muntele pentru multele-i răutăți și ticăloșii. Ii plăcea să petreacă la crîsmă cu tovarăși mulți și cu sunet ; era iute la hartă și erunt. De multeori jandarmii îl scoteau dintre capete sparte și coaste rupte și-l duceau legat „la răcoare“. Ceva turbure în trecutul lui era și cu milităria. Și notarul știa. Tulburi rămăseseră și unele cercetări cu privire la o încercare de prădăciune a casierului dela ferăstrăul din munte. Și notarul avea întru aceasta amestec : acoperise pe Petrea ca pe un om al său, care-i aducea mari foloase la alegerile cele mari de deputat. Atuncea clanța și pumnul de uriaș al lui Țarcă făceau minuni în crîșmele dela Piatra.

„Iaca ce-i, Țarcă, zise deodată notarul. Voiam să te întreb dacă nu te-ai întâlnit astăzi cu Bădișor.

— Cu Ilie ? L-am văzut lucrînd la catarguri. Da' eu cu dînsul is ca Neamțu' cu Turcu'. Treceam unul pe lingă altul. Eu nu spun nimic, nîu spune nici el...

— De ce ?

— Apoi el îi altfel de om. Pahar de vin noi la un loc n'am cîstit. El cu mucrile. Cit nu-i înfierase mustața, ce cîștiga se ducea și vărsa în poala mini-sa. Acu umbla zanațic adulmecînd catrița Mădălinei... Fiecare cu-a lui.

— Vrasăzică știi și tu că umblă'n calea fetei.

— Da' cine nu știe ? Eu am pornit-o într'acoace. El a luat-o în sus, pe malul Bistriței...”

Scovarză îl privi deodată cu ochi mari, cu albușul scrijelat de sînge :

„S'a dus să se'nțilnească cu dînsa !

— S'a dus, domnule Mateieș. Da' ce te uiți așa la mine ? — Și plutașul rînji. După cit văd eu, domnule Mateieș, asta-i boală ră. Am tot auzit eu printre oameni cîteceva. Da' *chiteam* că s'a trecut. Acu bag de -samă că flăcăul Irinei lui Bădișor îți stă spin în ochi.“

Notarul îl privea stăruitor, fără să clipească.

„Așa ?“ urmă Petrea c'un fel de veselie și c'o intonație prelungă și mirată. Și, scoțîndu-și beșica de tutun, o desfăcu și-și răsuci o țigară groasă. Și-o puse în colțul gurii și, pe cînd scapa-

ra, cu ochii fîntă la iască, clătma din cap, cașicum ar fi răspuns la niște întrebări pe care și le punea singur. Slobozî pe nas două șuvițe de fum și se apropie încă un pas, cu prietinie, de notar.

„Apoi, domnule Mateieș...”

De friguri zaci și te scoli
Da' de asta zaci și mori...

Eu am să fiu doftorul dumnitale. Că noi, se chiamă, trăim bine și sintem prietini. Vorba cea: mină pe mină spală ș'amin-două obrazul. Cine știe, domnule Mateieș, ce se poate întimpla! Se poate să-l minince și pe Ilie peștii într'o bulboană, ca pe tatusa-u...” Și deodată rinji iar, scuturindu-și capul, minunat parcă de ideia lui.

„Acu a apucat-o în spre Bulboana-lui-Vălinaș? întreba Scovarză.

— Da. Este acolo un loc tainic ș'o *frumușată* ca'n raiu. A-poi om mai vedea noi ce este de făcut, ș'om mai grăi. nu-i așa. domnule notar? Poate am vr-o *daravelă*, cum zice părintele, vre-un nacaz... Eu la dumneata vin, domnule Mateieș. Dumneata ești om învățat. Știi să scrii acolo în condici. Doamne ferește de-o nevoe, pui aripa și mă acoperi. Ce zici, domnule Mateieș?

— Om mai vorbi noi... răspunse încet notarul.

— Da. Apoi, cu bine!”

Și Tarca porni trăgînd adînc din țigara-i groasă. Silueta lui, în mers domol și săltat, creștea parcă la deal pe lumina trandafirică a asfințitului. De sus, dela cantină, venea o larmă nedeslușită în care se deosebea un țirîit de strune. În vale, cotul Bistriței oglindea un cer nalt, de culoarea toporașului. Două tălângi nevăzute cu sonori felurite cîntau înspre coasta satului. Și, pe poțeca singuratică, notarul se lăsă mai mult în voia pașilor, gînditor.

Intr'adevăr. Petrea Tarcă îi lămurise gîndul cel nedeslușit. Acuma vedea de ce-l oprise. Între ei dintr'odată născuse parcă o dihanie străină care se strecurase în el și-i încheștase inima. Tulburat și de vorbele în doi peri ale plutașului, și de vînul lui Leibuca Leizer, domnu' Scovarză mergea hotărît înspre Bulboana-lui-Vălinaș. Il scurtau din nou nedumerirea și vechea mînie. „Cum poate să-i steie în cale un desculț ș'un sălbatic; ce drac povățuiește anapoda pe mueri?...” El socotea întăiu că-i șagă. Și chiar se bucura puțintel că fata nu-i cade în brațe ușor ca altele. El cunoștea bine drumul ininilor, cu vorbe meșteșugite și c'un șirag de mărgele. Vorbe avea cit de multe, șiragul de mărgele îl purta în buzunaru-l dela piept, într'un pachetel legat cu cordicuță albastră; dar Mădălina întorcea capul. Subțire și mlădioasă în catrința-i neagră, trecea răpede pe dinaintea lui și abia se uita la el, în fugă, „așa, ca la un cățel.” Asta nu putea el s'o suferi! Întăiu s'a înfiăcărat de minle. Pe urmă a prins a se zbate ca'n niște lațuri. Neputincios, se simți luat de patimă ca de-un puhoiu. Ș'acuma,

de cînd aflase spre ce labe pirlite de soare se apleacă fruntea aceea albă, ca de domniță, parcă avea în el o neagră otravă.

Cînd coti la drum, între cele dintâi case ale satului, domnu' Mateieș păru că se deșteaptă. Lăsase drumul Bulboanei. Unde se ducea? Mugeau vite în bătători, se aprindeau focuri în ogrăzi, sub ceaune. Mirosea a lapte fiert. Glasuri prelungi se chemau de pe-un colnic pe altul. Intilni un om, care-i dădu, cu glas domol, „buna-sara”; pe urmă o femeie trecu pe lingă el c'um pas răpede și lin, cu turca 'n briu... Indată după ea, venea o umbră subțirică. Era nedeslușită încă prin cernerea amurgului, dar notații o cunoscu și inima inepu a-i bate cu grabă în plect. Era Mădălina.

„Buna sara!” zise Scovarză și se opri.

Fata șopti trecînd înainte, grăbit: „Buna-sara!”

Domnu' Mateieș se întoarse și se luă după ea. Ii vorbea puțintel batjocoritor:

„Unde te duci, Mădălină? Pot să știu și eu? Ești bună, domnișoară, să stai o clipă?”

— Da. Ce vrei?“ răspunse c'o voce subțire și cîntată, fata. Se opri și-i făcu față. Avea ochii mari și părul împletit în cunună. Cu cămașă albă și catrință strînsă, al cărei sul se îngusta spre gleznele goale, sta neclintită, așteptînd. Aproape de ea, Scovarză simți mireazina de busuioc.

„Mădălină!” zise notarul deodată, cu ochii fierbinți. De ce nu vrei tu să mă'nțelegi pe mine...

— Asta vrei să-mi spui? Și fata inepu a ride, fără dușmănie. Domnu' Mateieș, lasă vorba asta pe altădată.

— De ce?

— De ce, nu-ți spun acuma. Du-te la mătușa Paraschiva: are să-ți spue ea...”

Scovarză, tresărînd de un fior de bucurie, vru să-i cuprîndă mina. Ea porni, se depărtă ușoară, trecu în umbra unui gard de răzlogi. Domnu' Mateieș, tulburat, stătu o clipă la îndoială. Încă nu înțelegea. După ce porni spre casa babei Paraschiva, simți, ca o adiere, bănuiala că fata a vrut să scape de el. Totuși clipa de bucurie îi lăsase o nădejde, de care demult era insetat. Și trecu în lungul gardurilor, prin inserarea lîmpede, spre căsuța cu doi brazi, unde sălășluia mătușa fetei.

III.

Mădălina știa că trebuie să răsară luna. Altfel i-ar fi fost frică prin întuneric și pe cararea de sub brazi, la malul apei. Dosită la cotitură, în umbră, așteptă cîteva clipe, să se incredințeze că domnu' Mateieș n'o urmărește. Zimbea viclean în întuneric și ochii negri îi luceau ca jocuri de undă. Pe urmă porni răpede, se lăsă pe ponor drept la malul Bistriței ș'o apucă printre niște ciritei. Cînd ajunsese sub streșina de cetini, parc'ar fi închis ochii: nu mai zărea nimic. Inepu a i se zbate inima. Cînd eși de par-

cea cealaltă, ca dintr'o peşteră de umbră, parc'ar fi intrat pe-un alt tărâm. Luna mare, roşie se arăta pe codri, într'un fum vioriu; şi pe Bistriţa se întinsese o punte mişcătoare de solzi de aur, care luneca la deal, pe sfor, între dînsa şi lună. Un şipot tresări deodată dintr'un corn de stîncă, parc'ar fi stat ascuns şi sărise s'o sparie. Fata-l lăsă rizînd în urmă; paşii ei lepăiau mărunţel pe cararea albă. Un lăstun de apă ţivli ascuţit de două ori şi trecu dincolo, zburînd la faţa apei: aici Bistriţa se lărgea într'un cotoan larg şi odihnea domoală, sub revărsări de sălcii. Mădălina se opri. Apoi ţipă scurt şi îndată începu a ride. Două, braţe o cuprinseseră pe la spate, de umeri, şi simţi sub urechea stîngă mustaţa măruntă şi moale a lui Ilie Bădişor.

„Dumneata erai bădiţă? Tare m'am spăriat!”

Flăcăul i se arătă în lumină, mai nalt decît ea, cu pălăria rotundă pe ceafă, cu sumăeşul scurt între umeri, cu baltagul sub-suoară. O cuprinse ca pe-un pui c'un braţ şi-i luceau ochii în găvanurile lor adînci cînd o săltă spre el, ca s'o sărute. Ea-şi feri şi-şi zvirli capul pe spate. Apoi se alină şi se ghemui lingă umărul lui, simţînd iar, înfiorată, mustăcioara accia măruntă şi moale...

În faţa lor, sub lună, era vechea şi tainica Bulboană a lui Văliş. Era bulboana unui flăcău necunoscut, de demult. De el nu-şi mai aducea nimeni aminte, dar avea cîntec în tot muntele. Îl cîntase de multe ori şi Mădălina cu fetele în şezători. Şi pe urmă tocmai la acel mal de apă i se arătase şi ei un flăcău ca'n cîntecul bătrînesc. Ş'acuma sta sub braţul lui şi se gîndea la dragostele şi nenorocirile de demult.

„Am cam întîrziat, bădiţă, grăi fata încet.

— Da' ce s'a întîmplat? întrebă îngrijat flăcăul, simţînd ceva în vocea ei.

— Nu s'a întîmplat nimica. M'am întîlnit cu notarul. Da' am scapat de el. L-am trimis să steie de vorbă cu mătuşa“. Începu a ride înveselită. Pe urmă glasul i se coborî:

„Mi-a aţinut calea şi eri“...

Flăcăul rămase tăcut. Ea-l cuprinse de umeri şi-şi îndesă fruntea în pieptul lui.

„Tare-s năcăjită, bădiţă Ilieş. Zice că să te scrie la oaste.

— Cine? notarul?

— Da. Da' eu i-am spus că nu se poate. Aşa-i că nu se poate?

Nu se poate, răspunse cu indoială Bădişor, Mămuca-i văduvă.

— Aşa-i. El numai la răutăţi se gîndeşte. Cînd îl văd, îmi vine să stupese şi să fug, ca de dracu'. A ameţit-o şi pe mătuşa Paraschiva. Şi ea îmi bate capu': c'ăşa, şi pe dincolo. C'are să mă cie cu cununie, ş'are să mă ţie ca pe-o fată de boer... Are să-mi facă rochie ca la tîrg şi ciuboşele de *glauş*... Da' eu nu mă uit în gura ei, urmă Mădălina alintîndu-se şi scînteind ochii în lacrimi spre flăcău; mie mi-i drag bădiţa Ilieş“...

Flăcăul se aplecă ș'o sărută pe florile de umbră ale ochilor. Fata rise încetinel. Pe urmă porni iar, supărată :

„Mătușa asta poate-ar face ș'o pozna cu mine. M'ar horopsi, m'ar bate și m'ar sili să iau pe urit. Da' nu'ndrăznește. Că ea se ține și se hrănește de pe pământul meu, rămas dela părinți. Vinde brazi din partea mea. Eu mă fac a nu'îțelege; numai să m'lese'n apele mele. Da' de ce taci și ești suparat? Cînd pornești la Piatra? Așa-i că te duci iar?

— De unde știi?

— De nițăeri. Înteleg și te simțesc eu așa. **Te-am văzut azi de pe deal legînd plutele.**

— Nu-s suparat de asta, Mădălină. Intr'o săptămîină mă 'ntorc inapoi.

Să vii sănătos, bădiță Ilieș. O săptămîină eu am să fiu mai scîrbită. De-ar fi o ploaie, să nu mai ies din casă!”

Flăcăul zîmbi. Ea-l impunse copilăroasă cu fruntea.

„Te vād că rizi. Nu, să nu ploaie. Ca să nu te primejdu-ești pe apă. Cînd îi veni, am să știu, ș'am să te-aștept aici. Nu fii amărit de altele. Tot umblînd și cercînd are să'imbătrînească saracu' domnu' Mateieș! El cu surtucarii și cu *ștronții* care au umplut muntele își face vacul. Să-și caute o țirgovață. Ce are cu mine? Ey is o fată proastă. Și mie, de-acu un an, dela Proba-jeni, mi-i drag altcineva. Spune, Bădișor, că și eu ți-s dragă!”

Flăcăul nu pricepea ce să-i răspundă. O mîngîia ea pe-un copil și simtea că moare de iubire pentru dînsa.

Luna îi bătea în plin. Se traseră mai în umbră, la malul apei, sub o salcie. Și'n luciul bulboanei, aproape, răsări umbra lor neagră, îngemănată, parc'ar fi născut-o brusc farmecul singurătății.

Nu se clintea o frunză. Toată valea tăcea, până la piciele fantastice de pe opcine. Bulboana părea încremenită. Fata mai șopti un timp, amintindu-și de începuturile dragostei lor. Li plăcea să vorbească așa, parc'ar fi chiseuit un puiu sub aripa lui Bădișor.

Era o codăniță sfioasă acu un an, cînd, infricoșată, cu genele plecate și cu inima bătînd, eșise întăiu la horă. Atunci, acolo, sub molizii cei bătrîni de lingă crișma lui Bulbuc, în Ponoare, văzuse între flăcăi pe Ilie.

Era un zvon de glasuri și de strune. Gospodarii amestecati cu femeile cîsteau rachiul, după obiceiul muntenilor; vorbeau aprins, cu singele lor iute fierbind; se lăsau petrecerei cu patima, fără friu, ca unui zăpor nebiruit. Femeile, strînse'n catriuțe, cu cămășile ca helgea 'nflorite cu acul, aveau un fel de zîmbet tenes de iubire. Erau albe, gătite cu flori și hurmuzuri, rumenite cu dresuri în umerii obrăjilor, cu priviri viclene ca apele. Nu erau roabe trudite și uscate ca țărancele din șesuri. Crescute în umbra cetinei și'n furtunile muntelui, trăind ușor și muncind puțin, ele înțălegeau că trec prin lume numai pentru frumusețea lor și pentru dragoste.

Cînd a ajuns Mădălina acolo, în frămîntarea aceia, mătușă-sa Pară Niva a împins-o dela spate între copile și după aceea s'a

uns spre niște cumătri care-i făceau semne cu ulcelele. Dincolo de cercul fetelor, pe tâpșan, flăcăii jucau singuri un danț aprig și furtunos. Era, după obiceiul lor, un fel de intrecere în fața satului și a fetelor. Acolo l-a văzut Mădălina pe Ilie.

Umbla în fruntea șiragului. Ducea fudul jocul. Nu se uita la nimeni. Se purta și striga c'un fel de patină. Cunoștea și ea vorbele danțului:

Hai-deți, flăcăi, după mine,
Că știu calea'n codru bine...

Dar el le spunea c'o dulceată, c'o dragoste, care răspunde deodată în inima ei. Și cind îndată după asta s'a început joc de doi, ea s'a îndreptat singură către el. l-a zimbit cu îndrăzneală. Și cind a cuprins-o, întâiu ea l-a strins de mână. Amețită și fericită, tulburată și cu inima băîind, fata tot a putut băga de seamă sfiala flăcăului și'ndată și-a simțit crescînd în ea mîndria și puterea. Cind a fost o codană proastă? cind s'a prefăcut într'o femeie ageră? Parc'ar fi fost un mugur cenușiu care'ntr'un fulger de soare deodată plsnise și'nflorise minunat...

Bădișor crescuse ca fecior liniștit și cuminte de vadană. Umbla potolit, vorbea moale. Deodată însă cunoscuse o fioroasă dulceată. Și viața și patima lui acu erau una. Serioasă și gravă, cu vorbe puține, dragostea lui avea parcă ceva din taina și pîcla munților. El pe Mădălina o socotea ca un bun pe care trebuia să și-l apere până'n pragul morții. Nu dezbătea în cuvinte îndoielile lui, și la măruntele năcazuri pe care le scutura asupra-i, rîzînd, Mădălina, el rămînea tăcut: cu toate acestea ea simțea în el încordarea, i-o citea în suflet ca unui copil, se înfiora de teamă ca lingă o primejdie și-l iubea și mai mult, mai ales din pricina asta.

Acest simțimînt ciudat — că-i stăpîna desăvîrșită pe Bădișor, dar că-i o ginganie măruntă pe care el o poate strivi între degete, l-a avut fata întâia oară în iarna trecută: și de el își aducea amînte pe cind vorbea încetîșor, de altele la pieptul flăcăului.

Era la o mîntă; și pe sub codrii negri, pe Bistrița înghețată, se înșirau săniile înflorite, în zumzet de cobze și larmă de pistoale. Printre păreții albi ai Bistriței, pe podul sunător de ghiață, caii mărunți trăgeau iute săniile. Și din cind în cind, la coturi, sălcii se scuturau promoroacă pe capetele goale ale fetelor. Atunci domnu' Mateieș notarul, ajungînd-o c'o săniută din urmă, a cuprins-o din fugă cu mîna, rîzînd și săguînd, pe cind celelalte țere șipau ca spăriate de lup. Mădălina ridea: ea n'avea a se teme de notar. Dar cind a întors ochii și'a văzut între vorniceii pe Bădișor privind-o pe sub sprîncene ca dintr'un fund de peșteră — inima ei s'a făcut cit o neghimiță, și'ndată a crescut de-o plăcere neșarmurită...

„Bădiță Ilie, zicea încet fata, amintindu-și de asta; mie ție deodată mi-i frică de tine...

— Să-ți fie, Mădălină, răspuse Bădișor; că eu numai pe tine te am. Eu mă gândesc așa... El a fost la învățătură...

— Vorhești de saracu' domnu' notar?

— Da. El a fost la învățătură; a deprins în lume cîte rău-tăți toate. Aici la primărie învîrte șuruburile și face cum știe el. Parcă oamenii se pricep? El zice că așa scrie la carte: ei se scociorăsc în chimir și dau. Cu primarele-i înțeles, cu popa-i înțeles, cu negustorii îi înțeles. El vede ca balauru' la izvor și tot țere și tot inghite. O picătură de apă nu poate lua lumea fără el. Da' eu n'am nimica cu el. Facă ce știe. Drumu' meu cu-al lui nu se'nfîlnește. Eu pe Bistrița cu catargurile mele, el la primărie cu condicile lui. Da' ce are cu tine? Eu răbd, da'n mine tot te strînge venin. Și la urmă n'are să-i fie bine.

— Bădiță Ilieș, fii cuminte, grai cu hotarire fata. Pe noi minenea nu ne mai poate despărți.

— Bine, Mădălină, să fie, răspuse domol Bădișor. Eu is la Bistrița. Dac'o frămîntă vîntul, se tuibură. Mă mai gândesc: ce are lumea cu noi. Lui vine așa să mă fac o salbătăciune, să te iau și să te duc în sihla.

— Lumea las'o să spuie, bădiță Ilieș. Las'o și pe mătușa Paraschivă să mă ciocănească de dimineață până'n sară... Mă'n-țreabă unde mă duc, — eu îi spun că mă due la fragi. — Da' acu'nu mă sînt fragi, fată hăi! — Eu am găsit, mătușă Paraschivă. Is dulci și tare-mi plac!... N'are ce-mi face, bădiță Ilieș!

Flăcăul o cuprinse ș'o strîns, — minunat de vorbele ei.

„Și să nu niți, bădiță Ilieș, la Piatra, de-o zgărdită de mărșele...” Și rîzînd subțirel, se răsucea în brațul lui, înlădie și tare ca o coardă.

Tîrziu eșiră din cottonul lor în lumina lunii pline. Trecură ca printr'un abur de vis, ca printr'o împărăție a lniștei. Nici nu-și dădeau socoteală că noaptea aceia venise în lume numai pentru ei. Aproape n'o băgau în samă, înlăntuiți și inchiși în iubire ca'ntr'o scoică. Numai într'un tîrziu fata tresări la risul fantastic al huhurezului. Paserea trecu prin lumină ca printr'un puf de argint, mișcînd aripile fără niciun zgomot. Apoi o lostrită bătută cu putere apa la adînc, împrăștiînd stele și oglinzi sfărîmate. Cînd intrară sub cetinile cele negre, bulboana rămase solemnă și tristă sub lună...

(Urmază sfîrșitul)

Mihail Sadoveanu

PRIMAVERA

Copila cu privire gînditoare,
Cu ochii ei adînci, strălucitori,
Visînd așterne mantii și covoare
De albe flori.

Prin iarbă risipește viorele,
Mănunchiuri poartă fragede la sîn,
Și 'mbracă 'n haină albă de dantele
Un măr bătrîn.

Lîngă pădurea plină de ecouri,
De-asupra sunătorului părau,
Ea și-a durat din raze și din nouri
Castelul său.

Copila iubitoare și iubită,
Inșiră lăcrămioare pe poteci
Și crede că visarea 'nfăptuită
Va fi pe veci.

Dar vremea trece... Pier nimicuri scumpe,
Pe măr se veștejește mîndrul port
Și Primăvara vede că se rumpe
Vrăjitul tort.

Și-și plînge visurile risipite,
Copilăroase visuri duse 'n vînt,
Iar lacrămile-i, perle strălucite,
Cad pe pămînt.

Cu mina peste ochi, lăsînd poene,
Ea sboară pe cărare de scînteii,
Și Vara se apropie alene
În urma ei.

Bălți.

Olga Vrabie

Cam ce citesc copiii noștri.

În una din ședințele Asociației profesorilor din Iași, s'a primit o scrisoare lungă, din partea unui părinte, care avea copii la diferite școli. „Vă ocupați cu studiul nu știu căror reforme“, scria el. „Nu ar fi bine să examinați o modalitate, pentruca elevii să nu adoarmă acasă, tirziu, cu nasul pe carte și să se scoale cu noaptea 'n cap, învățînd dela o lecție la alta cite 20-30 pagini la cutare obiect, avînd să citească, tot dela o lecție la alta întreaga operă literară a unui autor, ori să deslege 10 probleme, necorectate însă de profesor“?

Nu e o scornitură din partea părintelui. E un defect al școlii de azi. Profesorul să ia după carte, cartea după program, iar greu se sparge în capul elevului. E bun sau chiar mediocru, dar e conștiincios ori are frică, se pune și bucherisește foile din carte până ce ametește. E rău? Asvirle cartea cit colo și nu se schimbesește de nimene. Într'un fel sau altul, totul e să treacă clasa. Scopul e atins. Acest sistem care a făcut cuib, din păcate, în prea multe școli, are și o parte, să-i zicem bună. Ocupă pe elev și în timpul liber de școală. Altfel, n'ar avea ce face. În școală nu se învață decît carte și iar carte. Nici o îndeletnicire de altă natură nu-i umple golul ce l-ar lăsa cartea, decît hoinăreala, deprinderile rele, etc. Nimene nu-l îndrumă, nu-l îndeamnă la ceva lui folositor. Casa părintească? Sau părinții îl lasă de capul lui, ne avînd răbdarea ori pregătirea să se ocupe de dînsul, sau ocupațiunile zilnice, după bucată de pîne, îi pun în neputință, chiar de ar vrea, să mai bage în samă ce face copilul cu timpul liber. În afară de casa părintească? Școala îi este închisă; săli pentru citire lipsesc. Numai meidanurile, din primăvară, îi sînt la dispoziție.

Cartea de școală, cu lecțiunile mari, cu problemele numeroase e singura muncă, nu-i vorbă. deseori istovitoare, cătră care este chemat, care i mai taie din timpul liber și-l mai sustrage dela ademênirile ușoare cătră lenevie.

Nimene nu se interesează de elevi, sau prea puțini și răstăși. Nu e o sistemă ci o întâmplare ca profesorul să mai stea de vorbă cu ei, să-i mai întrebe ce mai lucrează, ce mai citesc. Cînd sînt ascultați, sau știu și capătă nota de trecere, sau nu știu și capătă notă rea,—„Treci la loc, băete“ și gata! Să fie cercetat elevul în cazul din urmă, dacă neștiința lecțiunii nu se datorește mizeriei, treburilor de pe lingă casă, lipsei de cărți ori de lumină? Nu e timp. Ceasul de lecție e numai de 50 de minute, numărul elevilor prea mare și programa prea încărcată. Repede trebuie de mers, ca să se isprăvească materia. Cum? Cît rămîne în mînea absolventului? Cine se întreabă? La ce bun să se întrebe? Din afara școlii iarăși prea puțini au căutat spre generațiunea care se ridică, mereu după același calapod, dacă nu din ce în ce mai rău. Instituțiuni particulare nu există, care să vie în ajutorul școlii și elevilor. Nici măcar marile case de editură nu s'au gîndit să sacrifice—deși cîștig desigur că ar fi fost, cît de mic—o parte neînsemnată din capital, pentru a scoate o bibliotecă potrivită vârstei elevilor, așa cum este în alte țări, unde marile edituri au în vedere, pe lingă profit imediat, și interesul lor propriu pentru mai tirziu, stimulînd mărirea numărului de cititori.

Și atunci, chiar dacă elevii ar vrea să mai completeze cartea de școală prin alte cărți, nu au de unde. Sau pun mîna, la împlinire, pe cărți din biblioteca părinților, cînd aceștia sînt cărturari, sau citesc ce li esă înainte, clăie peste grămadă, lucruri potrivite minții lor alătura de altele neînțelese; mai deseori nu citesc de loc.

Abia în ultimii ani, de dinainte de războiu, la unele școli, au luat ființă așa numitele biblioteci de clasă. Cînd era un profesor cu trageră de inimă, aceste biblioteci erau orînduite după anumite trepte, după mîntea și cunoștințele elevilor. Altfel, erau lăsate în sama elevilor, să adune sau să cumpere ce vor vroi. Cu destrugerile războiului, cu cerințele provinciilor desrobite, însetate decamdată după cărți rominești, și această brumă de înjgebare, s'a topit. Problema bibliotecelor școlare, cași a celor publice populare, e deschisă. Poate mai bine e că s'a întîmplat așa, căci nevoia fiind prea adînci, se va ajunge la o conlucrare a tuturor factorilor chemați să deslege problema.

* * *

Avînd ocazie de a lucra în sala de lectură a bibliotecii elevilor de pe lingă Casa Școalelor, mi-a venit curiozitatea, să cercetez ce au citit elevii. Biblioteca dela Casa Școalelor e singura instituțiune de acest soi din vechiul regat. E numai pentru elevi, căci pe lingă ea mai este și o altă bibliotecă, zisă pedagogică, cu multe cărți și reviste, instalată în Casa Maca din Str. Cozma. Pe cînd cea dintîi, este întotdeauna plină de micii cititori,—cealaltă, pusă la îndămina studenților și mai ales a profesorilor, este de regulă pustie. Dincolo e o necesitate împlinită, dincaze

desigur e de prisos, fiecare profesor avînd biblioteca sa particulară, după trebuințele fiecăruia.

Biblioteca școlărească e îndeajuns de bogată. În 1913 cuprindea 2652 cărți; același număr e și azi, deși o bibliotecă trebuie mereu împropătată cu tot ce apare.

Sînt cărți romînești, franțuzești și nemțești, cele mai multe bine alese, pentru vîrsta copiilor de școală. Există și două cataloage tipărite. Atît în orînduirea cărților în rafturi cît și în cataloage, ar trebui poate o schimbare. În loc să fie amestecate, ar trebui separate cele romînești de cele străine, așa cum e în partea din catalog, relativă la istoria și literatura romînă. Ar mai trebui de făcut o separație, măcar în catalog, după vîrsta elevilor. Nu trebuie să se uite că sîntem la început. Biblioteca școlărească nu poate fi organizată cași oricare bibliotecă publică. Copiii intră în sala de lectură fără nici o orientare. Profesorii rar cînd le indică, dela școală, ce să citească, pentru că puțini se interesează de ei; și mai puțini posedă cataloagele bibliotecii, spre a ști ce să recomande elevilor lor. După informațiunile luate, nici un profesor nu s'a văzut, în orele de lectură a elevilor, spre a cerceta pe cei dela școala lor, ce citesc, necum pentru a-i îndruma ce trebuie și mai ales cum trebuie să citească. Mai mult încă: mi s'a spus că s'a dat „sfoară 'n țară“ la înființarea bibliotecii și chiar la începutul acestui an școlar, ca profesorii să întocmească liste de cărțile care le-ar socoti potrivite să facă parte dintr'o bibliotecă școlărească. Răspunsurile sosite au fost așa de puține, încît față de numărul profesorilor din București, pot fi socotite ca neexistente. În asemenea condițiuni măcar catalogul trebuie să fie elevilor un îndrumător. De altfel aceasta este metoda generală. Luînd cataloagele de editură din Anglia și Germania, unde cărților pentru copii se dă o mai deosebită atenție, se va găsi întodeauna indicate edițiunile scoase pentru fiecare vîrstă în parte. Fabulele lui *Aesop* sînt pentru vîrsta dela 5-7 ani, Povestirile lui *Andersen*, prescurtate, pentru 6-9 ani, *Talisman* de *W. Scott*, adaptat, e pentru vîrsta dela 11-14 ani, cași *Quentin Durward*, și așa mai departe.

La o expoziție din Dresda, nu-mi mai aduc aminte în ce an, în partea librăriei, era o odaie întreagă numai cu biblioteca școlărească, avînd fiecare dulap conținutul aranjat după vîrste. E așa de naturală o metodificare a cititului și o graduare a cunoștințelor de căpătat, cași a terminologiei de întrebuițat, încît se impune o orînduire în cataloage după aceste norme. Altfel se întîmplă ceiace des am întîlnit, în cele 1465 de fișe pe care le-am cercetat, ca elevul să ceară în voia soartei, cărți care l-au ademenit după titlu, dar al căror conținut nu-l putea pricepe. Astfel s'au găsit elevi de cl. III-a care să ceară *L. Poîncaré*, *Eleciricité*; *Pascal*, *Oswald*, *Les grands hommes*; alții din Cl. II-a care să ceară *Machiavelli* ori *Iliada*.

E drept că graduarea o fac elevii singuri; în majoritatea cazurilor pentru copii pînă la cl. IV-a își aleg ceiace simt în-

stinctiv, că e potrivit minții lor. Această graduare se vede mai bine la cererea revistelor. Revista copiilor bunăoară, cu isiorioare ușoare, hazlii, cu numeroase ilustrațiuni, este cercetată în chipul următor: din 111 copii citiți au cerut-o, majoritatea, 55, aparțin la cl. I-a, 34 la cl. II-a, 14 la cl. III-a și 8 la cl. IV-a. Revista *Time-rimii*, scoasă o bucată de vreme de D-l *I. Moisiu*, vine pe o treaptă mai superioară; majoritatea cititorilor e din cl. 2-a—la a 4-a. *Albina* e cerută mai mult de elevii dela a 2-a la a 5-a, *Natura* dela a 3-a la a 8-a, iar *Gazeta Matematică* mai mult de elevii cursului superior. Acestea și *Fluerașul*, sînt revistele cele mai căutate. Din 318 cititori de reviste, 277 le-au cerut. *Cele-lalte* (*Viața Romînească*, *Convorbiri literare*, *Sămănătorul*) au un număr restrîns (între 9 și 5) de cititori. S'ar explica poate prin aceea că unii dintre elevi le citesc acasă sau la școală, multe direcții primind prin Casa Școalelor cele mai de samă reviste. Ar fi de făcut o anchetă în acest sens, spre a se vedea dacă în adevăr sînt puse, asemenea reviste la care sînt abonate școlile, măcar la îndămîna profesorilor. Dinspre partea mea mă îndeese; în inspecțiunile făcute, deseori găseam reviste netăiate zăcînd asvîrlite vraf. Mi-a fost dat chiar după războiu, la unul din liceele din capitală, a cărui bibliotecă a fost răscolită în vremea zaverei, să pun mîna pe un exemplar din Revista științifică *V. Adamachi*, trîmeasă *pentru elevi*, cu banda neruptă. Și era un număr din 1914. Chiar în biblioteca școlărească se află multe reviste netăiate, atît romînești cit și franțuzești (*Revue scientifique*, *Revue bleue*); nu mai vorbesc de revistele pedagogice, din biblioteca pedagogică. Ele sînt tăiate numai de legător.

Alegerea făcută de școlarii inșiși, printre revistele care le au la îndămînă, dovedește necesitatea a cel puțin două soiuri de reviste, anume pentru ei făcute. Uua de nivelul primelor clase gimnaziale și alta pentru acel alelevilor din primele clase ale cursului superior. Public cititor ar fi îndeajuns, bine înțeles dacă revistele ar concentra în jurul lor elemente care să-și deie socoteală de importanța chestiunii și dacă profesorii ar ținea samă de trebuințele copiilor și i-ar îndruma spre citit. Prin reviste, copiii s'ar îndruma pe calea cea bună. Ei s'ar deprinde ce să citească și cum să citească. Căci din cercetarea fișelor reese că școlarii nu vin la bibliotecă decît pentruca să-și facă lecșiunile, să-și pregătească vre-o disertație sau să stea la căldură cu o carte dinainte. Nu am găsit decît rar, rar de tot, cite un cititor care să ceară aceiași carte în ședinți consecutive, fiind inadmisibil ca într'o după amiază să poată citi, dintr'un capăt la altul, chiar o carte de literatură. Același elev, în diferite ședinți, cere cărți diferite. Dar dovedă că ei sînt desorientați, că nu știu ce să citească, e că același elev cere într'o ședință două sau mai multe cărți cu totul disparate ca conținut. Unul în cl. IV-a, are înaintea sa pe *D. Cantemir*, *Istoria imperiului otoman*; *Shakespeare*, *Shylok*; *Alexandri*, *Teatru* și *Cooper F.*, *Ciorapi de piele*.

Altul, în cl. V-a, are următoarea împerechere de autori: *Iorga, Dickens, Lesage, Prosper Mérimée* și *Macder, L'ami des écoliers*; altul în cl. VIII-a citește în aceeași ședință pe *Fabre, Brunetière* și *Pichon*, ori pe lângă criticele lui *Maiorescu, Gherca*, mai cere și *Jays, Probleme de fizică*.

De sigur că năzuința, la acești elevi, este ca să-și lămurească unele lecțiuni nelimpazite în clasă sau să desvolte unele chestiuni care-i interesează: o năzuință laudabilă, și în bună parte rostul unei biblioteci școlarești este și acesta. După cercetările făcute, rezultă că cea mai mare parte dintre cititori vin cu această țintă la bibliotecă. O preocupare continuă asupra aceluiași autor, sau asupra aceluiași cîmp de chestiuni nu există.

Care e curentul mai puternic: cel literar sau cel științific? Cumpăna bate în cea dintâi direcțiune și e natural să fie așa. În afara cărților de școală, literatura științifică este slab reprezentată în bibliotecă sau mai bine zis sînt puține cărți accesibile copiilor. Cea mai bogată literatură științifică este scrisă în limba germană. În bibliotecă sînt multe cărți de asemenea natură și relativ bine alese. Ele sînt însă literă moartă pentru școlarii noștri. E o constatare tristă făcută asupra unei munci inutile din școală, atît din partea elevilor cit și din cea a profesorilor. Limba germană în școalele noastre se predă în așa chip incît e de prisos. A rupe cîteva fraze nemțești, absolventul de liceu nu poate; a se folosi de literatura germană, chiar cea mai ușoară, iarăși nu e în stare. Atunci pentru ce munca degeaba?

Din cele 5 mie și mai bine de fișe despuiate, una singură nu conține o carte nemțască cerută de un român. Puținele cite le am înțeles sînt iscălită sau de străini sau de romîni dela școala evanghelică. De altfel aceasta este o constatare unanimă. Absolvenții de liceu, cînd vin la universitate, nu pîd să se folosească aproape deloc de cărțile nemțești, azi indispensabile pentru pregătirea științifică. Cauza nu stă desigur numai în greutatea limbii, ci foarte mult și în metoda de predare. În orice caz profesorii de liceu de l. germană, ar trebui să se căsnească a găsi mijloacele cele mai practice pentru ce munca lor și a elevilor, timp de 7 ani, să nu fie în zadar.

După cum spusei, preocupările literare absorb pe cei mai mulți cititori. Așa, luînd la întimplare clasa a 8-a, critica și istoria literară romînă și străină ține fruntea (40%), vine apoi literatura străină (15%), cea romînă (11%), clasică veche (2%). Științele ca pregătire de lecții (14%), ca cultură generală (10%). Filosofia e în ultimul rînd (4%). — Nu trebuie de tras bine înțeles nici o generalitate asupra acestei repartizări, de oarece spiritul și programa clasei, influențează mult asupra cărților cerute. Cu cît ne scoborim mai jos, cum e și natural, numărul autorilor romîni crește. Astfel în clasa 7-a raportul dintre autorii străini și romîni e cam de 1:1, în cl. VI cam 1:1, în cl. 5-a 1:2. Țin însă să fac observarea că mulți din autorii străinii sînt citați în traducere, cînd e în tă. Traducerile sînt foarte căutate.

Se poate găsi vre-o predilecțiune pentru anumiți autori? Răspunsul ar fi greu de dat, mai hotărât, numărul fișelor despuțate fiind prea mic, referindu-se nici la un an complet. Din cele cercetate nu s'ar putea spune care autor e mai citit, de altfel aceasta depinzând și de numărul de lucrări înscrise în catalog. Se înțelege că fruntea o ține *N. Iorga*, ca unul care e reprezentat prin 38 lucrări, din toate domeniile literaturii. Dintre ceilalți scriitori au fost citați în ordinea descrescândă: *Alecsandri*, *Delavrancea*, *Sadoveanu*, *Coșbuc*, *Vlăhufă*, *Hasdeu*, iar *Eminescu*, *Creangă*, *Iosif* cam tot una. Nici unul din acești autori însă nu au fost ceruți de un număr mai mare de 100 de cititori.

Din literatura străină de mai multe ori au fost citite operele lui *Shakespeare* (în traducere) și *Leconte de l'Isle*, apoi *Rousseau*, *V. Hugo* și *A. de Musset*. Mare cătare au la partea științifică *Flammariou*, *Figuier* și *Coupin*, la cea literară *Brunetiére* și *Faguel*.

Socoteala numărului elevilor care au cercetat biblioteca se ține dela 1911. Curba lunară a acestor ani e foarte neregulată. Maximum corespunde, cum e natural, cu lunile Octombrie, Noiembrie, Februar, Martie și Mai, iar minimum în Decembrie, April și dela lunie înainte. Diferențele uneori sînt așa de mari, încît se poate deduce sau că mulțimea cititorilor provin dela copiii de prin provincie sau că vizitarea bibliotecii se face mai mult în vederea pregătirii lecțiilor. Numărul cititorilor a mers crescînd de la 7339 în anul 1911/12, la 11188 în cel următor scăzînd la 8182 în 1913/14, spre a se ridica la maximum de 18780 în 1914/15, la 15313 în anul următor, a cădea apoi la 4769 în 1916/18 și la 3387 în 1918/19. Să fie scăderea aceasta în anii de după războiu datorită micșorării gustului pentru citit? E de notat că multe școli secundare în București au avut cursul de jumătate de zi, așa în cît timp liber pentru citit era mai mult decît înainte.

Am vroit iarăși să văd dacă crîncena epopee națională a avut vre-un răsunset asupra sufletului copiilor și dacă s'a deșteptat nevoia de a cunoaște mai bine trecutul nostru și mai ales provinciile din nou alipite. Mărturisesc că în toate clasele urmărite, nu am găsit nici cel mai slab semn în această privință. Nici unul n'a cerut cartea lui *Silvestru Moldovan* asupra Ardealului, trei au citit *D. Cantemir*, 2 pe *Miron Costin*, 7 pe *I. Neculce*. Cași pentru stelele de pe cer, mișcarea este aceeași; preocupările nu s'au schimbat, războiul nu a influențat întru nimic dorința de cunoștinți mai apropiate vremii.

Departa de mine de a trage concluziuni generale asupra chestiunii despre care, pe scurt, am scris aici. Material există îndeajuns pentru ca sau bibliotecarul sau un profesor din București, cu timp mai îndelung la dispoziție, să aibă răbdarea a cerceta mai amănunțit toate fișele zilnice de cărțile cerute de

elevi. Chestiunea e destul de importantă pentru a merita o muncă mai pe îndelete desfășurată, decît mi-a fost mie cu puțință. S'ar putea face bunăoară categorii, după școli; cunoscînd interesul pe care unii dintre profesori, eventual, ar da complectării instrucțiunii din școală, s'ar vedea dacă elevii acelor profesori vizitează mai des biblioteca; s'ar putea complecta ancheta fiind în samă și bibliotecile școlare pe clase, ce cărți cuprind și cît se citește; s'ar putea merge chiar mai departe, cercetîndu-se elevii care nu vin la biblioteca dela Casa Școalelor, dacă citesc acasă și iarăși ce citesc. Făcîndu-se o asemenea lucrare, s'ar putea vedea indirect dacă elevii nu citesc din cauza lipsei de interes sau din lipsa de timp, deci dacă plîngerea părintelui, cu care am început acest articol, este întemeiată, dacă este generală. Ca o urmare s'ar putea căuta mijloacele pentruca instrucția în clasă, chiar cu suprapopulațiunea știută, să fie eficace, reducînd din programă și din pretențiuni.

Dîndu-se greutatea cu care școala secundară are de luptat la noi, s'ar putea discuta dacă nu e mai bine a se ajunge la o solidă întipărire în mintea copiilor a principiilor elementare din fiecare disciplină, asvîrînd peste bord tot ce e balast pretențios, dar care cere și muncă și timp, de prisos irosite, din partea profesorului și a elevului. Am ajunge, poate, din cercetarea mai științifică a datelor concrete, la stabilirea unui plan de lucru mai sănătos, adaptat condițiilor existente, propriu pentru școalele noastre; s'ar îngădi un minimum de cunoștinți cu puțință de predat pentru ca să fie bine înrădăcinate, mai folositoare prin aceea că elevul ar avea mai tirziu pe ce să se sprijine spre a-și complecta el singur cultura.

Alte probleme incalcitate se găsesc la baza școlii noastre, în condițiuni cu totul diferite de aceea din alte țări spre a-i aplica legile aflate drept bune acolo, încît trebuie de prins un capăt al firului pentru a-l depăna mai ușor.

Pentru aceasta se cere o muncă din partea mai multora. Problema culturii și a educațiunii copiilor noștri, lăsată până acum numai în sarma școlii și a profesorilor, nu poate fi rezolvată în sensul nevoilor noastre, variate de ale altor popoare, decît prin participarea tuturor factorilor în măsură de a răspîndi cultura în mulțime.

Inceputul trebuie să vie din partea școlii. Acolo e cîmpul de experiență; din ea răsar mai bine nevoile de împlinit. Interesul trebuie să-l arăte însă cu toții.

Restringîndu-mă la chestiunea lecturilor pentru copii, din scurta examinare a puținelor date avute, din cauza timpului, la îndămină, din ceiace am putut constata și la copiii de școală cu care am venit în mai deaproape contact, se trag pentru mine cîteva linii lămurite, pe care le supun aprecierii celor ce sînt în măsură a duce cercetarea mai la larg.

a). Se impune o armonizare între cantitatea cunoștințelor ce se predau în școală și condițiunile, să le zic fizice, în care

școala funcționează, pentru a lăsa timp liber copilului să se deprindă și cu citirea altor cărți decât acele de școală. Aceste din urmă le socot eu, făcând comparația din domeniul meu mai apropiat, ca niște animale împăiate, aranjate sistematic într'un muzeu. E o deosebire între cunoașterea lor, așa rigide cum stau înșirate și între observarea măcar a unei părechi de vrăbii care se ciugulesc în jurul cuibului. Aici sînt mișcările de viață, care dau farmec și formelor și faptelor.

În această privință nu mă uit ce conțin programele școalelor străine nici la normele stabilite pentru școalele dela alte popoare, decât ca orientare. La alte condițiuni, alte cerinți. Floarea de munte scoborită la șes, deși rămîne aceeași, își schimbă înfățișarea până la necunoaștere.

A sta cu brațele încrucișate, cerînd meru și așteptînd ea în fiecare clasă să nu fie decât 50 elevi, cum scrie la carte, nu am făcut nimic. A căuta să dăm celor 80 elevi dintr'o clasă cerințele prea numeroase ale unei țărișoare abia trezită la viață ne permițînd altfel aceeași cantitate de materie cași celor 50, după metodele și practica celor ce au avut norocul să evolueze mai lung timp, înșamnă a nu le da nici cunoștințele elementare, înșamnă a satisface niște forme care dau prea de tot puțin rezultate bune.

b). Tocmai din cauza îngrămădirii elevilor în clasă se impune ca să li se deie timp liber, să-și completeze cunoștințele prin citirea și a altor cărți decât cele de școală. Pentru aceasta trebuie să îndemnați, călăuziți și învățați cum să citească spre a avea folos. Am propus în acest sens Administrației Casei Școalelor, instituirea unor premii, în bani, cărți ori tablouri, pentru toți acei elevi care vor dovedi că au citit, în bibliotecă, o carte dela un capăt până la altul, că ș'au scos înșamnări, puțînd face un rezumat cit de sumar. Același procedeu, dacă nu s'ar gasi altul mai bun, s'ar putea cred cu folos întrebuița și la țară, pentru îndemnul la citit al absolvenților școlilor primare. Ce să faci? Copilului îi dai chinina amestecată în dulceși. Nu e ingenios testamentul cutărui milionar, după informațiunea citită în revista *Educația* (scoasă, așa de conștiincios și cu sacrificii bănești, de soții *Beiu-Paladi*) lăsînd să se plătească în satul lui, cite un leu pe zi copiilor care vor frecventa regulat școala?

c). Se impune ca literații noștri, ca savanții noștri, în lipsa altor specialiști în această direcție, cum e aiurea, să sacrifice o părticică din sborul lor prin înălțimile gîndirii, cătră alcătuirea, traducerea, bucășilor de citire înțelese cu folos de copiii noștri, după vîrste. Ce frumoasă, ce înviorătoare, ce plină de sentimente naționale, deci și umanitare, de bunătate și respect pentru alții, e cartea marei scriitoare *Selma Lagerlöf*, premiată doar cu premiul Nobel, carte scrisă¹⁾ pentru copiii patriei sale? Dintre o-

1) De curînd a fost tradusă de d-na Niță, directoara școlii normale dela Chișinău. Cartea e intitulată: *Călătoria lui Nils Holgersson în Suedia*. Prețul 8 lei.

perele maestrului *Vlahuță*, nu sînt cerute de elevi nici Dan, nici Poeziile atît cît România pitorească ori Din trecutul nostru.

Hanotaux a scris pentru copii „Ce que disent nos aïeux“, o cărțușie care ar fi, după cuprîns, la nivelul cunoștințelor trebuitoare, din istoria noastră, elevilor de cl. IV-a primară, dupăcum mărele matematician și filozof *H. Poincaré* ș'a rupt din timpul preocupărilor sale înalte științifice, scriind pagini în cărțușia: „Ce que disent les choses“, alături de oameni învățați ca *Painlevé*, *Edm. Perrier*. E drept, numele lui *Faraday* a rămas nemuritor prin cercetările sale științifice, dar cartea sa despre Flacăra este și azi citită, de mulțime și la cite descoperiri poate nu a dat ea indemn.

d). Acum cînd armata copiilor cititori s'a mărit, cînd pe lângă ei trebuie de socotit armata și mai mare a adulților care se găsesc în privința nevoii de cultivare și de citire în limba lor. la același nivel cași copiii, casele mari de editură nu mai pot lua drept motiv nerentabilitatea comercială pentru înființarea bibliotecilor de popularizare, după vîrste ori grade de cultură. E o datorie națională, chiar dacă nu s'ar realiza cîștiguri mari, deși pierderi sînt absolut convins că n'ar fi, mai ales dacă s'ar crea un sistem rațional de colportaj. Am propus Academiei Romîne să facă începutul. Păreră mea a fost susținută în special de d. *Iorga* și părintele *Lupaș* din Transilvania; a fost primită în principiu, dar n'a putut fi pusă în practică din cauza dificultăților materiale. Casa Școalelor are în editura sa atît o bibliotecă pentru popor cît și Biblioteca de popularizare a științii, din care a eșit pînă acum 15 numere. Marea cătare ce au cărțușile din această bibliotecă — dela liceul din Pitești un elev a comandat peste 300 exemplare pentru colegii lui, bine înțeles indemnăți de un profesor care se interesează de cultura lor, necesitatea de a se scoate ediții noi, în vreme relativ scurtă, arată dovada nevoii, dar și a rentabilității întreprinderii, cînd ea este făcută de o casă de editură însemnată și pusă sub o conducere serioasă, care să fie chezașă că nu se va avea în vedere numai partea comercială, ca pînă acum, ci va urmări și un scop de îndrumare metodică a culturii.

e) O bibliotecă sistematică pentru copii n'a existat la noi, în afară de broșurelele, și azi mult cercetate de copii, ale lui *Rîureanu*, un nume care alături de *Baraș*, cel dintăiu popularizator al științii la noi, desigur că va rămînea în evoluția educației școlarelor noastre. În toate celelalte biblioteci cu prețuri eftine, Biblioteca pentru toți, Minerva, etc., s'a tipărit clăie peste grămadă, orice s'a prezentat, lucruri bune ori bine traduse, alături de altele scrise de mintuială. Nici o sistematizare n'a fost. O traducere conștiințioasă făcută de *N. N. Botez*, profesor la C. Lung din cel mai meșter popularizator științific din țîi cunosc, danezul *Ewald*, apărută în Biblioteca Minerva, a trecut puțin băgată în seamă, între celelalte și nu am găsit-o citită de nici un elev, deși cuprinde un tablou minunat al evoluției omeniirii din timpurile cînd

animalul biped a devenit om. Cîți profesori cunosc lăudabila inițiativă a colegilor dela Craiova, care au scos Biblioteca Cosînzeana? Energii răslețite, dar irosite prin lipsa mijloacelor de răspîndire.

Așa dar pe deoparte o nesistematizare în alcătuirea publicațiilor, la cei care aveau mijloacele de comercializare, pe de altă o restrîngere a influenței culturale acolo unde se urmărea un program, dar nu era puțină de o largă răspîndire.

f). E nevoie deci ca forțele producătoare să fie unite cu cele aducătoare de sprijin material. Cade în sama marilor case de editură, începutul sistematic al unor biblioteci pentru copii, în legătură și sub conducerea unor asociațiuni de autori. Cel puțin trei ramuri principale ar fi de urmărit: a) o ramură științifică, b) literară, c) alta de biografii. Aceasta din urmă are o putere educativă minunată. Prin ea se poate da, ceiace ne lipsește, o galerie a tuturor oamenilor noștri de samă, care au contribuit la înfăptuirea politică și culturală a țării. I-am prea uitat, iar interesul asupra vremurilor în care au trăit, legătura cu trecutul, se poate deștepta mai bine descriind viața fiecăruia, împletită cu reproduceri din cele scrise, avînd ca fond lumea în care s'a mișcat cu greutate depe atunci. Indicațiuni în acest sens ne dau însuși copiii. Prea puțini au cerut să citească pe *Eminescu*; mulți însă au citit viața lui descrisă de *N. Zaharia* sau cartea lui *Teleor* despre Hasden. Cite noțiuni de istorie și geografie, nu se pot lega cu viața Spătarului *Milescu - Marco Polo* al nostru - sau de a lui *D. Cantemir*? Ce meritat omagiu de recunoștință, picurat și în sufletul elevilor noștri, nu s'ar putea aduce unor modești muncitori ca *Poenaru*, *Lambrior* ori *Cobălvescu*? Ce pagini frumoase de geografie pitorească nu ar servi drept cadru vieții lui *Creangă*, descriind locurile pe unde a umblat?

Dacă multe din viețile predecesorilor noștri n'ar putea da loc la lucrări savante de cercetare, cu pagini multe, ele ar umplea inima copiilor prin pagini mai puține, dar scrise cu căldura care topește ghițașă, cu care-i izolăm de orice s'a produs sau se produce în mica noastră țară.

Printr'o asemenea bibliotecă s'ar ajunge și un scop cultural, dar și altul educativ, cu nuanțarea națională, de care pare că ne e silă.

g). Cercetarea fișelor, duce la necesitatea ce se simte de a scoate și niște reviste tot pentru copii. Au existat, dar numai cei care le scoteau știu cu cîte greutate au avut de luptat. Mai toate au încetat, după puțin timp de apariție, căci ceiace poate săvîrși o instituție de arte grafice, nu poate răzbi izvoarele materiale ale unui dornic de a face bine.

Revista *Tinerimei*, bine redactată sub conducerea d-lui *I. Moisil*, a apărut cîțiva ani și a apus; Revista copiilor, mult cîntită, se menține, dar cu sacrificii. Natura a ieșit ani de-arîndul, deși era o sarcină grea materială celui care o conducea și pe care

numai dragostea pentru știință și elevi, îl făcea să rabde multe sacrificii.

Incercări au fost; se cere însă aceeași continuitate și serioasă atențiune revistelor pentru școlari, cași marilor reviste serioase. Cele dintâi pregătesc pe cititorii celor din urmă.

b). În sfârșit socot că este momentul ca înființarea bibliotecilor populare, pe lângă licee ori școli primare sau ca biblioteci populare publice să preocupe mai îndeaproape pe toți cei care doresc ca în mulțime să se infiltreze mai multă cultură, real și sănătos substrat pentru orice emancipare politică ori socială. După cum părinții părinților noștri săpau la răscrucea drumurilor o ființă umbrată de doi-trei copaci, pentruca drumetul insetat să capete înviore și să se răcorească, tot așa azi e de datorită ori cărui bun român mai instărit, să-și lege numele de înființarea unei mici, deocamdată, biblioteci populare, în stare de a funcționa efectiv în orice colț mare sau mic de țară. Nu se vor găsi mulți care să săvârșească singuri asemenea fapte nu numai naționale ci umanitare, dar indemnul asociațiunii oamenilor cuprinși ar putea duce la bun rezultat. E o așa de mare nevoie pentru răspîndirea cărților de samă în generațiunea tină, e atita secetă în această privință chiar între cei mai în vîrstă, încit ori de unde ar veni pomirea, sub orice formă, ar implini un gol simțit, o necesitate etnică. Numai inițiativei statului nu se poate lăsa în samă; administrația în genere e așa de slabă gospodină încit repede ar avea soarta caselor de citire, a șezătorilor culturale și mai ales a bibliotecilor școlare sătești care nu se pot folosi. Trebuie și inițiativa particulară, care a dotat Italia cu biblioteci populare numeroase, cu biblioteci ambulante chiar pentru ciobanii din Munții Abruzzi.

Până la acest început, organizația bibliotecilor școlare pe clasă, e lesne de realizat, după cum repede se ridică moșuroiul de furnici, cînd se pun la muncă atitea mii de gînjulii. Celor însărcinați cu conducerea bibliotecii școlare dela Cassa Școalelor cade datorită de a cataloga și clasa după vîrstă tot ce se găsește tipărit pînă acum, spre a servi drept model diferitelor categorii de școli, în legătură cu vîrsta elevilor. E o muncă cerută de împrejurări și o datorie pentru răspîndirea culturii serioase printre elevi. În al doilea rînd cade în sarcina marilor institute de editură de a da un avînt mai deosebit bibliotecilor pentru copii, puțînd lega de o comercializare întinsă și un sistem de colportaj cit mai resfirat și o conducere serioasă, pentruca selecțiunea să fie riguroasă.

I. Simionescu

Profesor la Universitatea din Iași.

Un stilp al Ministerului

Cine nu-l cunoaște pe domnul Ghiță Arămescu, fără de care nu se mișcă un cuiu în minister! Dunnealui e edecul cel mai vechiu și, de mai bine de cincisprezece ani, e directorul contabilității unde fierbe piatra cea scumpă. Ce mi-i ministrul sau secretarul-general, oameni noi și neștiutori, pe lângă domnul Ghiță Arămescu, care are să implinească incurind treizeci și șapte de ani de slujbă; o viață de om! În virful degetului său cel mic, cu inel greu de aur, cu piatră mare de matostat, stau toate ștele și toate chichițele ministerului; știe ce sfinți are la Ierusalim fiecare slujbaş; câți ani de slujbă; în ce zi, anume, a fost numit; câți ani a stat în fiecare grad; ce metelne are și ce amenzi a căpătat. În privința aceasta, directorul contabilității, era cel mai bun catastif. Mă rog, ce mai la deal la vale, ministerul, cât e el de mare, e în buzunarul lui cuconul Ghiță Arămescu, cum îi zice toată lumea. Dunnealui e stilpul. Fără directorul contabilității, s'ar prăbuși ministerul ca o maghernită putredă. Praf și pulbere s'ar alege de toate.

Gurile răle spun că cuconu' Arămescu face afaceri, și mai mari și mai mărunte, și că-i plin stup de bani. Are o casă încăpătoare și gospodărească, ca de om cheabur, pe locul ministerului pe care l-a luat cu te miri ce și mai nimic; și acaretul l-a clădit, cu materialul rămas dela o școală, care e tot neisprăvită, de vre-o zece ani, ș'au înecat-o bălăciile, și stau zidurile să se surpe și și-au făcut cuiburi în ea ciorile, stâncile și huhurejii.

Da-i vorba că nimeni nu pune pe hirtie, negru pe alb, ce spune: și vorbele bizie zădarnice ca niște muște netrebnice, care pizmuesc albinele. Cuconul Ghiță Arămescu e tot mare și tare, și vorba d-sale e buche de evanghelie și pentru ministru și pentru secretarul-general; și ce face dînsul e bun făcut și întărit cu nouă peceți domnești. De asta, toate zavistiile dimprejur nu-i fac nici un singe rău; și, din an în an, se îngrașă și se încălează, de nu-și mai încape în piele.

Printre alte datorii ale sale, e și aceia a îngrijirii și a încălzitului ministerului; da' lumea zice, că lui cuconu' Arămescu nu-i pasă de minister, cum nu-i pasă de papucii lui Mahomet.

În toate odăile, de-arindul, podelele is așa de putrede, că dacă nu-i lua bine seama, îți rupi gîtul. Cînd ploua mai tare, apa curge din belșug în mai toate biurourile și face lacuri pe jos, de te miri cum de nu se prăsesse broaștele prin cotloanele veșnic jilave. În toate încăperile dărâpănite și bolnave de lepră, firește că mobilierul e la fel: biurourile, scaunele, fotoliurile, canapelele, dulapurile, par depe vremea lui Pasvante. Toate au o înfățișare de bătrîneță matusalemică. Is putrede, is șchioape, is jupoiate; și ministerul, ai zice că e o adevărată hală de vechituri. O parte care merită să fie văzută, e pivnița, unde e așezată arhiva, cea veche și mucegăită, pe care nici zece vraci n'o mai pot descureca. Pretutindeni, — prin rafturile, pe care stă colbul de trei degete de gros, și pe cimentul rece ca gheața, aleargă, zi și noapte, șoarecii și guzganii, care nu se mai sfîesc nici de arhivar, și-i trec mereu printre picioare. Dar nici arhivarul, moș-Unanian, care a îmbătrînit aici, în fundul pămîntului și umblă prin toate hrubele pivniței ca o stafie, nici el nu se mai sinchisește demult, de ei. Ba s'a împrietinit chiar cu cițiva, care-i vin pe masă și-i umblă, forfota, printre dosare, de parcă i-ar fi ajutoarele lui. Dar prietînul lui cel mai bun, din toată lumea aceasta șoricească și șoboănescă, e un guzgan bătrîn, care are și cîteva fire de păr albe pe ceafă și spinare. Guzganul acesta, care nu se mai prea amestică între tovarășii săi neastîmpărați, pare bolnav de mizantropie, cași moș-Unanian; și, demulteorî, se sue pe masa arhivarului și, dupăce-i minîncă pine din mină, s'așează cuminte, lingă călimară și stă neclintit acolo, ca un presse-papier de bronz roșcat de rugină.

larna, în minister, e frig ca afară. Slujbașii tremură, zgriburiți, cu paltoanele pe umere și căciulele indesate pe cap; și suflă toată ziua în pumni și bat din picioare să se încălzească, blăstămîndu-și ziua și ceasul în care i-au adus păcatele în minister.

Pe urmă, altă pacoste este robia. Și cea mai cumplită robie o îndură, mai cu seamă, slujbașii din biurourile contabilității. Aceștia parc'ar fi supuși la munca silnică, — așa nu se clintesc de lingă catastifurile lor soioase și colbăite, de lingă coloanele lor de cifre care par, pe hîrtie, niște regimente de furnici.

În celelalte direcții, mai răsufă oamenii, mai întîrzie un sfert de ceas, mai au voie să se îmbolnăvească. La direcția contabilității, însă, nu e îngăduită nici o întîrziere de un sfert de ceas, nici o boală de o zi. Întîrzierea de grație e numai de cinci minute. Atîta. Nici o secundă mai mult. Punct, la opt și cinci zboară condica depe masa șchioapă din antret pe biuroul domnului director; și acela pe care l-a pus păcatul să întîrzie, se frige c'o amendă destul de usturătoare pentru pielea unui funcționar.

Apoi, după toate cele înșirate, altă comedie: nicăeri nu se înaintează așa de greu ca în direcția contabilității. Dela un grad la altul, e ca dela un mușuroiu la un munte. Printre oamenii aceștia îmbătrîniți înainte de vreme, în biurourile mohorite și umede ale direcției, e și un copist, cu părul alb-colilie, „moș-Ciu-

lei", decanul copiștilor, cum îi zic tovarășii de suferință, ca să mai facă haz de necaz. Moș-Ciulei e copist de treizeci de ani, bob numărat. În sărăcia lui lucie, nu poate să-și plătească o o-dae, — mai ales că pierde, din cînd în cînd, bani în cărți. Doarme pe o masă din biurou, cu capul pe-un maldăr de dosare, învălit într'un palton vechiu și pelicit, pe care s'a încredințat că nu-l mai poate îmbrăca și l-a făcut plapomă. De cele mai multeori, la amează, nu minincă în tîrg, — minincă în minister, la patul și masa lui de scris, cîteva masline cu pine și cu ceapă, ori cîteva feli de mezeluri vechi. Și, pe urmă, după masa aceasta de schivnic, își face la spirt, într'un ibric negru de drojdie, o cafea amară. Fără cafeaua aceasta nu poate trăi, — mai degrabă poate să nu minince o zi; dar de cafea nu se lipsește.

Așa era, aspru și fără pic de milă cu oricine, cuconu' Ghiță Arămescu la minister: varga lui Dumnezeu; nu știa să îngăduie, nu știa să erte o greșală; știa numai de slujbă și de munca de ocnă. Nici o îngăduire; nici o ertare pentru nimeni.

Acasă, însă, era ca o bucățică de azimă caldă; și cum n'avea nici un copil, o iubea pe cucoana Minodora și pentru copil. Ca'n sinul lui Avraam trăia cu omul care era spaima ministerului. Cuconu' Arămescu venea acasă încercat ca o albină, cu toate bunățile care îi plăceau cucoanei Minodora. Dumneaei era o mincătoare cumplită de prăjituri, de bomboane, de fursecuri, de alva, de portocale, de curmale, de smochine, de strafide, de mandarine și de rodii. Nu degeaba era grecoaică; fata unui bacan scăpătat din gura pieții, kir Logotidis, cu firma: „La peștele de aur". Pentru două lucruri trăia cuconu' Ghiță Arămescu pe lumea lui Dumnezeu: pentru cucoana Minodora și pentru pîntecul dumnealui rotund și încăpător. Și nu se hirsca dela nici o cheltuială, cînd era vorba de gusturile soției și de poftele dumisale:

— Banul de asta e rotund, ca să se ducă de-a dura prin lume, zicea domnul director al contabilității.

D'apoi luxurile cucoanei Minodora? Ce-i poftea inima, aceea-i cumpăra cît ai bate 'n palme: ce cumășuri de rochii și capote de matasă îi aducea, ce șaluri de pela prăvăliile orientale, ce horbotărie pentru lenjăria d-sale ca pinza de paianjen, ce mănuși de piele de Suedia, lungi până la subțiori. Gemeau garderoburile de nuc ca 'ntr'o prăvălie.

Cînd eșea cuconu' Arămescu la plimblare, la o vizită simandicoasă ori la o cofetărie cu cucoana Minodora la braț, era cel mai fericit om de pe lume; ș'asa mergea de mîndru alături de consoartă, că parcă nu călca pe trotuar ca toată lumea, ci plutea c'o mutră solemnă pe balonul pîntecului.

Cochetăria și eleganța doamnei Minodora Arămescu era vestită în tot orașul. Era un adevărat freamăt cînd se ivea în îmbulzeala de pe podul Mogoșoaei, cu volanele sale involte, cu talia sa de viespe pe care o puteai cuprinde numai cu mîinile și te temeai să nu se frîngă, cu zulfii ei albaștri de negri care îi că-

deau, dejurimpregur, sub pălăria încărcată de pene uriașe, care îi dădeau o înfățișare de pasere din țări străine. Dar ce era mai original în toată făptura sa, erau sprincenele de catifea neagră, care-i dăruiau feții o energie aspră de gheeneral. Eleganța cucoanei Minodora, mătăsăriile, dantelele, penele și juvaericalele scumpe depe ea, gîdilau ca un virf de pană amorul propriu al lui cuconu' Arămescu.

În casă cucoana Minodora nu punea mina pe nimic, și minile erau grija sa cea mai mare. Era, slava Domnului, cine să caute de gospodărie. Era Bora, țiganul buzat ca un harap, da' care numai la sfîrșitul lunii se ducea la minister, la intendent, să-și ia leafa. Țiganul acesta negru ca fundul ceanului, care fusese rîndaș la restaurantul lui „lordache“, făcea niște mîncări și niște prăjituri, mai ales, de-ți lingeaî degetele.

Mai era Limbă-Neagră, al doilea camerist dela ușa domnului director al contabilității, dar care n'a stat nici un sfert de ceas la ușa biuroului, fiindcă cuconu' Ghiță Arămescu n'avea nevoie de doi oameni. Limbă-Neagră era un om mărunțel, cu niște mini și niște picioare femești; dar avea în schimb niște ochi aprinși, hotești, de minca omul cu ei. Era cea mai sprintenă și nrai îndeminatică jupineasă din lume și umbla prîsnel în toate părțile, scăpărînd de hărnicie. Și în urma cirpelor lui, podelele, canapelele, jilțurile, mesele și toate mărunțișurile depe etajere și de prentindeni, căpătau o strălucire de nouitate, de ai fi zis c'atunci erau aduse dela prăvălie.

Mai era al treilea servitor, Țurcan, o matahală de om cit un turn, —și acesta rechiziționat tot dela minister; și om tot așa de vrednic cași ceilalți doi; aleși tustrei pe sprinceană, de ochii răioși și iscoditori ai lui cuconu' Ghiță Arămescu, care știa ce alege. Bădea Țurcan se pricepea de minune la gospodăria de-afară și era neadormit și scăpăra cînd la pomi, cînd la viță, cînd la flori, cînd la paseri.

Cu-aseamenea oameni vrednici, firește, că nu mai avea nici o grijă cucoana Minodora, și toate mergeau strună și în casă și afară, ca pe roate. Numai cuconu' Arămescu se mai amesteca așa citeodată, cînd le era lumea mai dragă celor trei logofeți:

„Știi, ce-i bine, nu-i rău, spunea dumnealui; din cînd în cînd e bine să stringi șurubul, că și calul cel mai aprig se moaie dacă nu-și simte stăpînul“.

Ș'asa se-alegea, unul c'o palmă, că n'a șters bine dușamelele; altul c'o scatoalcă, fiindcă l-a prins spălînd farfuriile și crațițile cu limba; al treilea c'un picior că n'a plivit ori n'a udat bine florile, ori n'a dat malai la pui. Și cu această rînduială gospodărească din vechime, toate mergeau ca unse, așa că pe cucoana Minodora, nici capu' n'o durea. Ș'apoi, ar fi fost și păcat; nici nu făcea făptura ei așa de delicată, pentru asemenea lucruri, care cereau osteneală peste samă, și i-ar fi stricat minune de frumuseți de mini albe și catifelate ca niște potire de crini.

Nu degeaba avea atita grija de ele. Le spala cu sapun de migdală și de crin, de citevaori pe zi; le ungea cu fel de fel de alifii și le parfuma cu parfumuri tari, ca o cadină. Și, pe urmă, s'așeza la oglindă și cite un ceas și mai bine le migălea cu forfecuțele mărunte ca niște jucării și le vâpsea după asta cu un pământul mititel, ca de păpușă, pe care-l muia într'un borcanaș cu alifie roșie. Și așa de mărunțel și de ușurel umbla, c'ăi fi crezut că-și zugrăvește pe unghii niște miniaturi. Iar cînd le isprăvea și erau toate unghiile ca niște petale de trandafiri, atunci se așeza leneșă pe canapea, clipind languroasă ca o pisică; și se hodiea, răsturnată pe spătar, de munca plină de migală.

O grijă mare, apoi, mai avea de păr, care începuse de mult s'albească, și pe care îl vâpsea într'o culoare neagră, care avea însă cusurul că bătea, în lumină, în albastru, în verde și în roșu chiar. După ce mîntuia și cu părul, se apuca, cu temei și cu răbdare și de șlefuitul feței, pe care începuseră a se adînci zbîrciturile ca o inscripție turcească. Avea, pe mesuța de toaletă vre-o cincisprezece sticluci, numai cu ape pentru față, și zece borcanase cu felurite alifii, pentru aceiași întrebuintare. Și cînd începea frecătura obrăjilor, c'o perniță de piele de căprioară, în vîrfurile unui picior de epure, — ținea, pe puțin, jumătate de ceas, cu ceasornicul. După asta venea rîndul alifiilor și ale altor perniți mai mărunte; și, după ce isprăvea și cu pomezile dătătoare de tinerețe, prindea a se pudra, încetîșor, cu luare aminte, cu ochii țintîți în oglindă, adînci de gînduri. Pe urmă, punea punct la colțul gurii cu o aluniță neagră, pentru care se dădea în vînt cuconu' Ghiță Arămescu. După ce isprăvea și cu musculița, venea rîndul capotului apelpisit, — numai volane crețe și horbote, — pe care-l îmbrăca la oglinda cea mare a șifonierei, privîndu-se peste umere și așezîndu-și cufele cu vîrfurile degetelor. Și cînd isprăvea, însfirșit, așa trecut de cincizeci de ani cum era, se invîrtea titirez într'un căleai, ca o fetiță de cincisprezece ani; se mai cuprindea toată, dintr'o ochire, în luciul oglinzii, apoi se așeza într'un fotoliu acoperit cu horbotă făcută cu iglița, ca toate fejurile din odaie, și luînd un volum de pe o etajeră, se cufunda adînc, ca într'o bulboană, în cetire. Cetea cu patimă romanele vechi: „Cei trei mușchetari“ și „Contele de Monte-Cristo“ erau cele mai favorite romane ale cucoanei Minodora. Le cetea cu sete, până noaptea tîrziu, în lumina de vis care se strecura prin abajurul albastru ca peruzeaua. În etacul ei cu divanuri și scoarțe vechi, avea un dulap mare de lemn de nuc plin cu romane de-acestea cu conți și cu marchiji. Și mai avea obiceiul bătrînica asta cochetă, cu ochii calzi ca de femeie tînără, să se așeze seara la clavirul vechiu, cu sfeșnice de argint și să cînte, să îngine, cu lunecări leneșe de mîni, pe gluduri, romane bătrîne, iar la urmă, ca încheere, „La prière d'une vierge“. Intăiul cîntec pe care îl cîntase demult, în tinerețe, într'o seară dulce de primăvară, la o sindrofie, unde s'a cunoscut întăiaoară, cu cuconu' Ghiță Arămescu.

Lampa cu abajurul albastru, împraștia o lumină plină de

poezie și de melancolie, care o întinerea pe cucoana Minodora cu cel puțin douăzeci de ani, dându-i o gingășie și o delicateță de acvarelă.

Și cuconu' Arănescu, cufundat într'un fotoliu, cu minile butucănoase încrucișate pe pintece, pe care lucea lanțul gros de aur, se uita printr gene la cucoana Minodora și i se părea că e iar omul tânăr, de altădată, amorezat lulea; și se topea, ascultînd cîntecul suav și alb ca un crin pe care cucoana Minodora îl murmură, ca prin vis, în arpegiiile dulci și depărtate ale clarvirului.

Dar, cum spuneam, cuconu' Ghiță Arănescu mai avea o patină, pentru care trăia: pintecele, căruia îi aducea jertfe de carne ca unui zeu: mușchiuri cu mirodenii, cu foi de dafin, cui-nibahar, cu coleandru și boabe de piper fierți în vin roșu; piept alb de curcan umplut cu castane; potroace de gîscă; ostropeluri de rață; sarailie, blamangele și budinci monumentale, cărora le da foc cu rom.

Și în casa gospodărească și patriarhală a lui cuconu' Arănescu era, într'un fund de sală, o cămară încăpătoare, ca un gherghir din vremurile vechi, cum nu se mai obișnuiesc în timpurile noastre de ananghie și de săracie lucie. Și polițele și rafturile gemeau de cărntiri afumate, de șunci grase și aurii, de hartane de slănină albă și de costițe arămii de fum. Gutăile ardeau ca jarul, luminînd cămara; merele călugărești păreau niște movili de bujori, în umbră; strugurii atîrnau de leături, cu boabele negre ca abanosul ori galbene și străvezii ca mătâniile de chilimbar. Și ce mai iere de taigan, învalite în ceară; ce mai brinză de munte, înfășurată în coajă mirositoare de brad; ce mai păstrăvi afumați în lîrzoburi de cetină; ce mai chiupuri cu marinată de nisetru; ce mai bujenită de căprioară; și ce mai pastramă ovreiască ustoriată de piept de gîscă!

Și toate rînduite frumos și cu rost de minile dolofane și roșii ale cuconului Ghiță Arănescu; toate înșirate cu chibzuială prin poliți și rafturi, ca niște cărți într'o bibliotecă de cărturar habotnic. Și chiar „bibliotecă” îi și zicea. Numai ce-! auzeai dimineța, cînd se scula din pat, în halatul dumisale de șiac călugăresc dela minăstirea Neamțului, ori de mohair dela minăstirea Suzana, după timp, și cu comanacul pe cap, care îi dădeau înfățișarea rotundă a unui sfînt monah:

„Da' unde Dumnezeu am zăhăit cheile dela bibliotecă, Minodoră, draga moșului? Ei, comedie ca asta, parcă a pus Sarsailă coadă pe ele!”

Și cum le găsea pe undeva, pe subt perini, în vre-un buzunar ori în cuerul de strae, — o lua, legănîndu-se ca o gotcă grasă și tirîndu-și papucii, — spre cămara burduh de bunătați. Acolo stătea în fiecare dimineța, pe puțin un ceas, învîrtînd bucățile de mușchi afumați, ori buturile de porc, ori ciozvirtele de slănină, din care adiau mirosuri de fum, — cercetîndu-le, de-aproape, la lumină: mirosindu-le ca un șobolan, sbîrcîndu-și nasul și gustînd

încet, lingindu-se cu vârful limbii pe buze ; cu ochii infundați în grăsime, ca niște ochi de mascur, licărind pofțicioși ; cu degetele boante, unsuroase și cu buzele roșii și cărnoase la fel, fericit până'n fundul măruntaelor.

La minister, însă, era alt om ; ursuz, posac ca un urs, hârțagos ca o țarcă : rătezînd scurt pe cei care nu înțelegeau, că nu se poate cutare lucru. Și mai avea un obicei : se văita și se căina cătră toată lumea care-i intra în birou, de munca sa peste samă :

Bugetul, bugetul mă omoară, domnule ; mi-i capul morișcă de cifre și de socoteli. Cînd închid ochii, văd fojgăind numerele împrejurul meu ca furnicil.

Te cred, cucoane Ghiță, te cred ; nimic mai obositor ca cifrele, îi batea în strună cel care venea să-i ceară ceva.

— Dacă n'ar fi bugetul, își lua firul vorbeii, directorul contabilității, ar mai fi cum ar mai fi, ași mai răsufli și eu ; da' bugetul mă dă gata ! Astă noapte, să mă bată Dumnezeu, cucoane, dacă n'am lucrat pe brînci pîn' la ziua albă !...

— Da' mai las'o, domnule, la pustia de slujbă. Vorba ceia : slujba-i lungă, viața-i scurtă !

— Dacă las, se prăbușește tot la pămînt. Nu știi dumneata, ce harababură e aici. Ce leneșă, ce tembelă e lumea asta de funcționari, care numai pretenții au și numai de intrigi se țin ca niște babe. E un viespar ministerul ăsta, domnule ; ascultă-mă pe mine că mi-i mîncat sufletul de el ; e un viespar, pe onoarea mea !"

Și-și ștergea, pufnind pe nări, sudorile c'o hasma cit-o pelincă.

Slujbașii însă, cătrăniți din pricina inimii negre a directorului contabilității, ferbeau, pe-înfundate, ca orice funcționar al nostru, umilit și plecat pîn' la pămînt și răbdător.

Și prin biurouri se vînturau fel de fel de vorbe pe socoteala «butoiului de osinza», cum îi ziceau cu toți. Unii spuneau că n'ei pomeneală să lucreze la buget, cum se laudă cătră toată lumea care-i calcă în biurou. Cum să mai lucreze, cînd i s'a ingrămădit grăsimea la creier !

Bugetul îl făcea un biet subșef de biurou rebegit, cu chipul și cu mîinile ca de ceară, cu hainele îngurzite pe el și cîrpite, și așa de străveziu și bicisnic, să-l dai c'o suflare la pămînt. Omul acesta, ca o arătare depe alte țărîmuri, muncește la buget, nopți de muncă istovitoare, acasă, în chichineața mucigăită de umezeală care curge în lacrimi pe pereții inverziți. Vîntul chiue în pod ca'nt'c'o casă pustie ; și vifornitele ernelor o zgudue ca pe o magherniță și o fac să scîrție din grinzile putrede.

Lucrările de buget nu le ia niciodată dela minister : se duce noaptea la directorul contabilității acasă ; se strecoară tiptil în o-

gradă, după ce mai întâiu se uită la deal și la vale cu luareaminte, să nu cumva să-l vadă vr'un slujaș dela minister. Și, pentru munca asta ucigătoare, directorul îi zvirle, ca de milă, o gratificație de cincisute de lei, care i se pare o avere în sărăcia lui amară; iar directorul incasează o sumușoară de cinci mii de lei, rotundă cași pintecele dumisale, gata să-i plesnească cureaua care-l ține ca un cerc de poloboc.

*

Azi, ca în fiecare zi, domnul director Ghiță Arămescu, după ce a frunzărit hîrțile noi, a pus cîteva rezoluții. Cam asta e, munca dumisale din toate zilele. Se infundă în jeț, întinde un braț și începe a bate cu degetele în biuro, darabana, nemai știind ce să facă. Ia o gazetă și-și aruncă, plictisit, ochii pe ea.

În tăcerea adîncă dimprejur un bărzăun bizie monoton, ca un țircovnic în strană. Biziiitul acesta pe-o singură strună, în muțenia care se întinde ca un pustiu în tot ministerul, intristează o daia. Dulapul și fotoliile au o înfățișare somnoroasă și plictisită, cași cuconu' Ghiță Arămescu. Un șoarec chiscue, undeva, sub țirel. Bărzăunul bizie pe deasupra capului domnului director, care a început să moțăiască, și i se așează pe vârful nasului ca un neg; dar domnul director, scos din sărite, își șterge o palmă pe nas, — și negul face aripi și se preface iar în muscă.

Omul dela ușă are poruncă, ca'n toate zilele, ca oricine ar veni pană la ceasurile douăsprezece să nu-l lase să intre, pentru că domnul director lucrează la buget.

Cuconu' Ghiță Arămescu se așază mai bine în fotoliul moale ca perna de puf; își împreună, după obicei, minile pe burtă și începe a-și învărti degetele cele groase, unul împrejurul celuilalt. Cu încetul simte, curgîndu-i ceva cald în vine, risipindu-se în toată ființa lui amorțită.

La ușă se opri un om amărit. I se vedea, parcă, chipul chinuit, după glasul trăgănat și ostenit :

Mă rog dumitate, nu-ți fie cu supărare, s'ar putea să grăesc eu domnul director ?

Nu, până la ceasurile douăsprezece nu primește pe nimeni, răspunde aprodul. Și adaugă cu aceeași taină în glas : Lucrează la buget...

— Bine, oiu aștepta, ce să fac, glăsuște omul, cu aceeași trăgăneală de om vlăguit.

Iar domnul director al contabilității, cufundat în jeț, clipi ca un motan somnoros, pe care-l mîngie cineva pe spate; și-și strecură un zîmbet tainic și șiret pe sub musteața ruginită de fumul havanelor. Un gînd creștinesc era cît pe ce să-l facă să sune, să-și spue odăiașului să-l lese pe om să intre. O fi, bietul om necăjit. Dar gîndul acesta de milă fu numai ca o clipire de lumină ostenită, în neguri. Domnul Arămescu se întinse cu beatitudine în cuibarul fotoliului și căscă năprasnic de-i piriură fălcile. Dar, după o vreme de moțăeală, își aminti de tabelul dumisale : de-a

bea ceai cu „romușor“—așa spunea dumnealui— în fiecare zi și de-a gusta ceva mezelic. Și amintirea aceasta tulbure o simți, parcă, în gît și în pîntece. Intinse brațul leneș și apăsă cu degetul pe țimburucul soneriei. Și ușa se deschise, pe dată, ca de apasarea butonului; și odăiașul se arată, scurt, în prag, cu fața lui neclintită, de umilintă ipocrită,—și rămase smirna, lingă ușă, cu palmele lipite militărește de pantaloni, așteptînd porunca domnului director. Dar domnul director tăcea, făcîndu-se că nu-l vede,—deși îl vedea foarte bine,—și își răsucea mustața, cu două luminiți ascuțite în ochi. Părea nespus de fericit, privind cu coada ochiului pe cameristul care aștepta, incremenit și fără să clipească, sămănînd c'un manechin de panoramă. Apoi întorcînd capul spre ușă:

— A, erai aicea? Un ceai.

Și odăiașul se strecură pe ușă cu pași muți, cașicum ar fi călcat cu papuci de cauciuc. Și îndată, de parcă ar fi avut ceaiul gata, se întoarse cu tava, cu paharul aburit de ceai și cu păhărelul de rom. Le așază toate în cetatea prăfuită de dosare depe biurou, frîngîndu-se de șale, ca un chelner de meserie; și, răsucindu-se pe călcie, eși fără nici un sgomot, ca un șoaric.

Cuconu' Ghiță Arămescu își intinse buzele până la urechi, într'un zîmbet de șiretenie; parc'ar fi zis: „Ce mai papugiu e tipul ăsta!“ . Iși frecă apoi cu voebună palmele, își goli dintr'o răsucitură de mină păhăruful cu rom în paharul cu ceai și începu a amesteca tacticos, cu lingurița, zăhărul dela fund. După asta, luă paharul, se ingrămădi în fotoliu și începu a horpăi cu poftă din ceai, cu fața aprinsă, mîngiiată de șuvițele leneșe de abur, până ce răsufală în fundul paharului. Apoi oftă odată adînc, cu mulțumire și luînd servieta depe biurou, o deschise și scoase un pachetel pătruns de pete de grăsime. Il deslegă, îl desfăcu și rămase, o clipă, cu ochii țintiți la mezelurile proaspete, bine mirositoare, cu nările umflate, cu gura plină de-un zîmbet de poftă grozavă. Și prinse a infulica, odată cărăbănînd la gură, cu mini grăbite și lacome, cașicum și-ar fi apărat zacusca de alte mini. Sfîrși repede, de parcă ar fi înghițit din două imbucături felile umede de jambon, de slănină și de parizer. Și ștergîndu-și cu dosul mînilor buzele unuroase, se răsturnă în jilț, de zîngănîră telurile și își așază minile pe pîntece, în poziția sa favorită.

Vuetele din stradă i-se păreau acum din ce în ce mai potolite. Glasurile de prin gangurile ministerului abia se mai auzeau. Toți, parcă, vorbeau în murmur și călcau în virful picioarelor, știînd că domnul director lucrează la buget. Gîndurile, tot mai cețoase, ale domnului Ghiță Arămescu se împleteau ca aburii ce se ridicau, adineoarea, din paharul cu ceai. În fericita sa digestie, își vedea casa gospodărească, de care era mîndru, cași de cucoana Minodora. Și-l fură cu încetul somnul, ca adîncul unei ape calde... Iși vede acuma casa și grădina limpede ca într'o oglindă de cleștar. Se gîndește ce n'are el în grădina lui? Toate neamurile de pomi, cum n'are nimeni în București. Ce mai pere pergamote? Și le gusta parcă prin somn și își umplea sufletul de aroma lor ametoitoare. Ce prune rencloade, domnule, și ce vișine spaniole, și ce per-

sice cu carnea roșie și mustoasă! (Și-i lăsa gura apă). Dar ferulimile depe lume de struguri tămioși, de razachie, de hasela?...

A adormit acuma de-al binele, și horăe cu gura căscată, ca de mirare, spre tavan. Iși toarce mai departe caerul visului de om chiabur și inbuibat: D'apoi curtea cu pasări? Ce mai orătării de neam! Ce găini padoane, cu moțurile ca niște crisanteme! Ce odolence aurii și argintii! Și ce păreche minunată de păuni care își tirăsc, fuduli, pe bătătura casei, cozile ca niște hlamide bătute în peruzele... Și ce-i mai frumos, — ce face să-i crească inima lui cuconu' Ghiță Arămescu, — e că toate minunățiile acestea is numai daruri și dovezi de dragoste și de considerație din partea prietenilor. N'a dat pe toate podoabele acestea, ale gospodării sale bătrinești, nici un gologan de cincii: pomii îi are dela popa Melintie din Valea Călugărească; vița de neam, așijderea, că are părintele o frumusețe de vie pe dealul Mitocului... I-a făcut și el, nu-i vorbă, un pustiu de bine, — că i-a plăcut, întotdeauna, să îndatorească oamenii, — că mină pe mină spală și amîndouă o-brazul. A avut, bietul popă, o daraveră bisericească la Casa Bisericii: s'a tras de barbă cu popa Hultoană în fața altarului și în fața norodului. Și dintr'un cuvîntel, l-a făcut domnul director ștergar curat de bōrangic, bun să-l pue la icoane... Găinile cucuete și boghete și pāunii, care își primblau cozile ca pe niște ghiveciuri cu flori de pietre scumpe, le are dela profesorul Carapancea: un om cu inima de zahăr, care are o sfoară de moșie în munții Neamțului și invirte și el o lecuță de politică, că-i tare de clonț, — și a avut și el o incurcătură cu niște bani luați dela un părinte ca să-i treacă băiatul ca gisca pe apă. Și afacerea asta cocea ca o bubă neagră, — și el, cuconu' Ghiță Arămescu, om filotim, c'o vorbuliță numai la ministru, a spart buba...

La ușă, se aude glasul unui om năcăjit, care aștepta într'un colț al sălii de dimineață dela ceasurile opt și care venise o zi și-o noapte cu trenul, tocmai dintr'un sat din fundul Moldovei, de pe malul Bistriții, cu jabla păturită în basmaua popească, virită în sin:

Nu s'ar putea, mă rog dumitale, să intru acum la domn' director? Că bag samă, că a agiuns soarele la amiază, și peste-un ceas, pleacă *trinu* și eu rămîn de căruță aici, pe cheltuială.

Nu se poate, bade! Am ordin că pân'la ceasurile douăsprezece *pont*, să nu dau drumul nimănui. Mă vede sfintul, dacă ți-oiu da drumul; mă umple de bodaproste!... și adăugă cu glas tainic: Lucrează, zi și noapte, la buget... Da' d-ta, bade, ce vînt te-duce pe-aici, pe la noi?

Poi, iacă cum: noi în sat, la Cotirgaș, avem așezată școala într'o sărăcie de bordeiu, îngropat în pămînt, de se uită giștile, pe geam, la plozi, cum învață a slovini. Ș'am venit, c'o jalbă iscălită de toți gospodarii, în care cerem, cu lacrimi în ochi, să ne facă și nouă stăpînirea o școală acătării, să ne luminăm și noi o țiră prunci, să nu mai fie proști ca noi. Că o lecuțică de drept, zicem noi în mîntea noastră proastă c'avem și noi, — că, să cheamă că noi podvezile ni le facem, și birurile ni le plătim la soroc, și toate greutățile le ducem, fără crîcnire, în spete...

— Ai dreptate, bade. Da' știi că este o vorbă : cu dreptatea moare omul, dacă n'are o proptea.

— Apoi cum să nu știi ! E cam așa, cum grăești dumneata. Da'om ști și noi cum să le chitim lucrurile, ca să ne vedem și noi odată c'o școală în vatra satului.

— Dacă-i așa, apoi poate că-i fi călcat cu dreptul, cind ai pornit dela... cum îi zice, satului dumitale...

Dela Cotirgaș.

Dela Cotirgaș. Cine te-a îndreptat la cucom' Arămescu. bun sfat ți-a dat.

Popa Gușa m'a sfătuit să vin la dumnealui, că i-a făcut odată și sfinției-sale un bine.

— Ai nimerit bine. Dacă nu ți-o face domn'director, că dumnealui e cheia și lăcata aici, e stîlpu' care ține toată hardughia asta în spate, — apoi nu ți-o face nime. Domn' *menestru* și domn' *secretariu*, — oameni noi noți, — ce știi ei și ce le pasă lor ? Azi aici, mîni la Focșani, — ce-au avut și ce-au pierdut ! Dumnealor, oameni trecători ca apa. Apa trece pietrele rămîn. Ș'apoi e și om bun conu' Arămescu : pinea lui Dumnezeu ! Că îl cunoșe eu de cînd era lupu' cățel și tac slujbă cu el de mai mare dragu'.

— Oare dumneata n'ai putea pune-un cuvîntal ?

Ba oiu pune, bade, un cuvîntal dulce, — că vorba dulce mult aduce. Oiu face și pe asta, cu toate că nu te cunoșe decit de dimineată, — da'mă uit în fața dumitale, și vād că ești om detreabă.

— Apoi, mulțumim frumos. Oameni sîntem și noi și-om avea și noi obraz. Un godăcel, un cocos, o giscă, o rață, s'or găsi și pe Ja noi pentru un om filotim ca dumneata. Fii bun numai, mă rog, și fă s'ajung, mai degrabă, până la domn' director.

— Îți fac rost numaidecît, bade, — cum te chiamă ?

Pintilii Amăritu.

...Eu îți fac rost, la țanc, douăsprezece ceasuri. Da'eu care is om vechiu aici și știi multe și mărunte, am să-ți dau un sfat, ca să nu dai greș... Știi, dă, cum să-ți spun, așa-i obiceiul vechiu al pămîntului...

— Spune-mi, domnule, spune : un sfat mai mult, nu strică.

— Eu așa crede bade Pintilii, — ca să meargă treaba ca pe rotile, — să-i faci o bucurie directorului cu niște plocioane gospodărești, — că-ți spun eu că nu se supără... Bunăoară : vr'un porc gras, ceva găini, giște, rațe, miel... Vr'un burduf de brînză de oi : — că domnu' director îi gospodar grozav și-i place să aibă în casa dumisale belșug din toate.

— Apoi, chiar așa m'am gîndit și eu, că m'am sfătuit cu popa Gușa și taman cam așa o chibzuim și noi : să-i aducem un mascur de vr'o două sute de chile, și toate neamurile de cobăi. Știm și noi, păi cum, obiceiile bătrînești ale pămîntului.

Din biuroul domnului director Ghița Arămescu, veneau înflorituri gingașe, ca de flighercorn. Și musca din geam biziia iar, somnoroasă și plictisită, dornică să iasă afară, să simtă, pe aripile moleșite de zăduful din biuro, adierea ușoară a vîntului, care tremura frunzele castanului colbăit de pe trotuarul din față.

N. N. Beldiceanu

NOPȚI

Noți albe, nopți albastre, nopți cu lună,
Noți negre, despletite de furtună,
Vă simt mereu,
Înfășurînd corola sufletului meu
Și statuile visurilor mele
Ca niște fastuoase mantii grele.

Noți negre, nopți albastre, nopți senine,
Vă port în cui de aur atîrnate,
În falduri grei și parfumați în mine
De cine știe cîte veacuri, poate...

Noți albe de iubire fără vină
Mi-ați atîrnat de cornul lunei frînt
O togă de răcoare și lumină
Pe umerii mei aspri de pămînt.

Noți clare, nopți albastre ca o apă,
Eu am visat atît în umbra voastră,
Că port în suflet, ca subt o pleopă
Iubirea mea cu noaptea ei albastră.

Noți negre, draperii funebre,
Voi în perdeaua voastră mortuară
Ce-atîrnă peste-a pomilor vertebre,
Purtați reminiscenți ce mă omoară...

Demostene Botez

CHRONOS

Studiu de obsesie

Lucian Vernea aruncă de-o parte cartea în care încercase toată după-amiaza să cetească și se ridică încet de pe canapeaua pe care stătuse tolănit. Rămase așa câteva clipe cu coatele sprijinite de genunchi, cu bărbia în palmă, privind fără țintă în jurul lui.

Odaia era mare și sonoră. Tavanul era pictat: pe un fond de azur molesit, îngeri buzați filfiau leneș din aripi țapene. Dela mijloc se scobora greoiu câtră podele un candelabru vechiu. Două ferestre mari, cu geamuri aburite, lăsau drum privirilor spre grădină. Pe jos era un covor galben, cu flori verzui. Pe masa din mijloc sta un album, un coșuleț cu flori artificiale, câteva cărți. Între ferestre, pe o etajeră, un șir de mătânii atârna. Câteva fotolii, înfășurate în pânze albe, dădeau odăii o înfățișare hursuză. Draperii vinete o întunecau, punind ferestrelor sprincene crunte. Plutea peste tot un miros de naftalină, de umezeală, de învechit. Într'un colț o oglindă mare, rotundă, răsfringea un portret atârnat în colțul din față. În penumbra ungherului, oglinda avea ceva sinistru: ai fi spus că toată lumina cenușie împrăștiată pe mobile era plînsă de ochiul ei orb.

În odaie nu se făcuse foc de cine știe când... Dar lui Lucian îi plăcea să se ascundă aici. Nu se simțea deloc la dînsul acasă. Lucrurile îl priveau cu neîncredere; nu-l cunoșteau. Se simțea străin în mijlocul lor și asta îi dădea o liniște ciudată...

Se sculă și, cu pași înceți, se apropie de fereastră...

Era o zi dela începutul lui Octombrie. Cerul nins de nouri albi era pustiu, neted, scund. Totuși o lumină galbenă plutea peste grădină: frunzele vestețite, căzute pe cărări sau fluturînd pe crengi, dădeau văzduhului fiori metalici de soare cotlit. Crisanteme galbene purtau soare pe tulpine fragede, ridicau torțe de aur prin straturi pustii. Un brad, lângă poartă, înălța spre cer ghimpii verzi ai frunzelor mici. Un mesteacăn, într'un colț, noduros și înfrigurat, mai avea câteva frun-

ze încă vii pe crengile albe. Cîteva ciori porniră dintr'un nuc și o luară pe deasupra grădinii; sborul lor ondula în aer ca un stol de visle negre. Dispărură. Lucian le urmărise cu ochii și acum își lăsă privirile pe stradă: era goală. La un orologiu îndepărtat se auzi bătînd patru. Lucian se întoarse, făcu doi-trei pași și se opri în fața oglinzii.

Își trecu mîna prin părul negru, își privi fruntea palidă, pleșuvă la tîmple, își văzu ochii adînciți în orbite, cu o ușoară dungă de umbră în jurul pleoapelor. Lumina alburie care se strecura prin ferestre dădea feții o strălucire sticloasă.

Avu un gest plictisit. Se îndreptă spre canapea și se întinse din nou, cu fața în sus, închizînd ochii...

Dar îi deschise repede, clipînd de cîtevaori, ca un om care dintr'o pîmniță adîncă a revenit la lumina zilei.

Se simțea, în ziua aceea, mai ostenit de el ca oricînd. De ce? Știa prea bine. Dar în clipa aceea nu cerceta. Ci se simțea numai obosit, ca un om care a alergat mult, cu spaima de-a se uita înapoi să vadă cine-l urmărește. Și Lucian se simțea urmărit, alungat, fără răgaz, clipă cu clipă... De cătră cine? Nu se întrebese, poate, până atunci... Bănuia? El singur n'ar fi putut spune.

Dar avea nevoie, acum, de-a eși din el, de-a se încredința de o realitate statornică, din afară, de-a se agăța cu privirile de un lucru, de un gest, de un fapt exterior, cît de mic...

Își îndreptă, din nou, privirile în jurul lui, cutreerînd cu desuădejde ungherele întunecate, mobilele vechi, păreții cu zugrăveala ștearsă...

Întîlni portreul din colț...

Lucian se încruntă ușor, fruntea lui se încreți, ochii lui se opriră, fără să vrea...

Tatăl lui...

Decîteori, cași acum, nu se uitase la dinsul lung, încercînd să deslușească un gînd, să descopere ceva în ochii aceea împaljenii, înfășurați parcă într'o negură sălbatică,—decîteori nu privise zădărnîc chipul palid și nepăsător, colțuros și mîndru, al portretului?... Tatăl lui... Își amîntea puțin de dînsul. Era copil mic, pe-atunci. Îl vedea rar. Tăcut,—nu-l zărise niciodată surîzînd. Îl se părea că vine de departe, din altă lume. În preajma lui se simțea stingher, străin și aproape îi venea să plîngă; niciodată nu se uita la el, nu-l mîngîia, nu-i spunea o vorbă. Și Lucian, deodată își amînti de o zi de primăvară, rămasă multă vreme neînțeleasă pentru el. Își aducea amînte cum, în grădină, serios și cuminte, se juca, fărâmițînd cu o lopățică de lemn, țărîna moale. Ferestrele casei erau deschise, era cald, cătră sară. O pocnitură surdă care cutremură geamurile îl făcu să se oprească. Ar fi vrut să alerge în casă, dar nu putea; îi era frică. Și rămase pe loc, singur, plîngînd. O servitoare speriată veni, îl luă și-l duse într'o odaie dela capătul casei, spunîndu-i să fie liniștit,

că mama lui are să vie îndată. Dar în sara aceia n'o văzu și nici adouazi. Iși aducea aminte că fusese zarvă multă în casă; auzea glasuri necunoscute, zgomote neobișnuite. Ii era frică, plîngea mereu. A treia zi, de-abia, mama lui veni să-l vadă. Alergă la ea. Il luă în brațe, îl privi lung. Era îmbrăcată în negru. Il sărută pe frunte, fără un cuvînt. Apoi, îi cusu la mîneacă o bandă de stofă neagră. El ridicase ochii și o văzuse plîngînd.

Mult timp după aceia aflase că tatăl lui se împușcase, chiar în odaia în care, acum, fotoliile vechi îl priveau hursuz, cu aere de stafii.

Stafii se ascundeau, de altfel, prin toate colțurile casei. Văzduhul nu era decît o distrămăre de fantasmă albe. În fulgi nevăzuți, trecutul se desprindea din părăși, cernea pe mobile zăpada lui mucegăită...

Ce-l făcuse pe tatăl lui să vie să moară în tîrgul acesta pustiu și mohorît? Avera pierdută, desnădejdea, boala?... Cine ar fi putut spune?... De la mama lui nu putuse afla nici odată nimic.

Lucian își întoarse iarăși privirile, lăsîndu-le să rătăcească prin odaie...

Se simțea nemulțumit. Incetase, doar, de-a mai răscoli asemenea amintiri triste. Se mărginea să le știe veșnic în el, ascunse undeva, în fundul sufletului. Și, acum... ce-l făcuse să-și aducă iarăși aminte?... Portretul... Lucian îl privi piezis, cu ură. O clipă, fu ispitit să-l sfișie. Ar fi vrut să-l sîrme, să-l rupă în bucăți, să-l calce în picioare... Folosea la ceva? Nu, fără îndoială. De-atîta vreme atîrnă în ungherul lui, ca o haină uzată pe care n'o mai poartă nimeni. Dacă l-ar fi scos, negreși că odaia ar fi luat o altă înfățișare. Mai mult o întuneca; din pricina lui oglinda se uita crunt; mobilele se ghemuiau prin colțuri, privindu-l, pline de spaimă; văzduhul era încheștat de privirile portretului, ca de niște ghiare...

Lucian se ridică, sprijinindu-se într'un cot...

La urma urmei, n'avea altceva mai bun de făcut decît să se gîndească la dînsul?... Nu, era prostie să-și chinuiască mintea astfel... La ce bun? N'avea niciun sens să cugete la astfel de lucruri... și tocmai acum!...

Tocmai acum...

Fără de voie gîndurile lui alcătuiseră, deodată, aceste două vorbe. Furia îi crescu. Ce dracu! n'are să se mai sfîrșească odată? De ce să nu cugete, *tocmai acum*, la astfel de lucruri, dacă îi place! Il oprește cineva?... Nimeni... Atunci?...

Serișni din dinți. Iși știa nefolositoare revolta. Un virtej de gînduri îl năpădi, copleșindu-l. Se lăsă pe spate, de data asta cu resemnare. Putea să facă altfel?

Nu, știa prea bine că nu...

Pe nesimțite, se lăsă din nou să alunece în trecut, fără

să-și dea sama, mînat de o putere pe care nu mai cerca s'o oprească.

Sora lui mai mică, Lucica, era nebună. O duseseră, acum o lună, la sanatoriul singuratic dela marginea tirgului, într'ò după-amiază liniștită de Septembrie, cînd se ofiteau cele dintăi frunze...

Sora lui, nebună !..

Cuvîntul acesta, Lucian și-l șoptise de nenumărate ori, căutîndu-i un sens, încercînd să se obișnuiască cu el, să-l înțeleagă, să și-l apropie...

Nebună !.. Era cu puțință ?..

Și totuși, Lucian își mărturisea, fără de voie, că *ceva* fusese, fără îndoială, *ceva* nelămurit și nefiresc, în firea ei, în viața ei...

Lucica...

Iși aducea aminte de ochii ei negri și strălucitori, care îți dădeau fiorul lumînărilor aprinse la morți. Iși petrecuse copilăria lingă el, cu el. Era o față firavă și blindă, care pășea aproape fără șgomot prin odăile mari ale casei, cu zîmbet care îi aureola buzele subțiri, încețstate de o tăcere surdă, îndărătnică. Trăia parcă într'o neconținută convalescență. Ceașuri întregi, la fereastră, cu o broderie inutilă în mîna, urmărea șborul frînt al vrăbiilor grădinii ; sau, în odaia ei, la picioarele unei icoane mari, lingă care pîlpăiau șfioase candelale albastre, în rugăciuni neturburate, cu cărți vechi pe genunchi, după-amiezi lungi asculta șfiriitul de țînțar al uleiului care ardea ; iar, prin colțuri, flori mari, sălbatice, te întimpinau, pe cetuluid, cu ofilirea lor, văzduhul...

Ar fi vrut să se facă o călugăriță cucernică ; visa mînăștiri albe, printre brazi bătrîni, în munți, departe ; ar fi vrut ca viața să-i fie o lungă perindare de mătăni în degetele lui Isus...

Și totuși nimeni nu găsise că rugăciunile ei se prelungeau adeseori prea mult, că ochii prea căpătaseră pîlpăirea albastră a candelii, că ochii ei prea mult priveau șborul frînt al vrăbiilor grădinii...

Și, deodată, boala înșpăimîntătoare...

Ai fi spus că, din ea, *ceva* se strecura pe nesimțite, lăsînd un gol. Privirile ei se îndreptau încetul cu încetul în altă parte ; între gînd și vorbă, între dorință și gest se ridica acum altceva nou, necunoscut și străin ; nu mai era ea...

Și Lucian își amîntea cum, cu același zîmbet neclintit, venea spre el și îi cuprîndea gîtul cu brațele ei subțiri...

— Sînt ostenită, Lucian. Toată noaptea am stat de veghe, am stat de veghe lingă dînsa...

Apoi, repede, îndemnîndu-l :

— Vrei s'o vezi ? E frumoasă, are părul despletit pe umeri, pareă doarme... Vîno cu mine, Lucian... Nu vrei s'o vezi pe Lucica moartă ?

Iși desfăcea brațele dela gâtul lui, îl privea lung:

Cit de nepăsător ești tu! Mîni au s'o îngroape și tu nici nu vii măcar s'o săruți. Gîndește-te că ea are să se ducă departe, departe, cine știe unde... Și i-au crescut flori albe în păr, și îngerii albi au să vie și au s'o poarte pe aripi și au s'o ducă, și au s'o ducă cine știe unde, acolo, dincolo de lume ...

Lucian fusese de părerea doctorului: schimbarea de locuri, de viață, însfîrșit Sanatoriul. Mama lui nu voia cu nici un chip, dar se îndărătnici în hotărîrea lui. De ce? N'ar fi putut lămurit răspunde, dar era ceva în casa asta, în mobile, în infățișarea lucrurilor, în văzduh, ceva turburător și primejdios, care te pătrundea. Ceva care intra în tine pe furiș, odată cu respirația, cu privirile, cu sunetele, cu tăcerea, preschimbîndu-te încetul cu încetul în altceva decît ce ai fi *trebuit* să fii, făcîndu-te pe nesimțite să devii *altcineva*...

Fără de voie, Lucian privi portretul. Privi ochii tatălui lui și tresări. Fusese o părere, sau o scîlpire nouă trecuse prin ei, o scîlpire de batjocură pe care n'o mai văzuse până atunci? Se cutremură. O neliniște îl năpădi, fără să știe de ce. Încercă să se scoale, dar își simțea capul greu; o durere în ceafă îl fîntui pe loc, și rămase așa, cu senzația de craniu golit încetul cu încetul, cu mădularele sterpe de voiață, cu sufletul sec...

În odaia de alături un ceasornic de părete măcina mereu clipe mărunte, egale, deslușite și mărunte ca picăturile streșinilor după ploae.

Lucian se simți, deodată, liniștit. Gîndurile lui se potoliră, se îndepărtară. O pace stranie îl cuprinse.

Tictacul continua, neturburat.

Îl auzise mereu, fără îndoială. Dar i se păru, deodată, că îl aude *altfel* ca până acum. Ciudat! Se simțea liniștit și turburat, totodată. Nu-l auzise niciodată astfel ca acum...

Îl ascultă atent, ținîndu-și răsufllarea...

Și Lucian se gîndi că toate picăturile mărunte, toate clipele se adunau în el, undeva, în inima lui, fără îndoială! tot mai multe... Moartea, negreșit, va fi atunci cînd clipele îi vor umplea cu desăvîrșire ființa lui toată... Moartea? Nu, ci viața. viața lui adevărată— atunci cînd, plin de timp, va deveni *ceva asemenea Vremii*, el însuși preschîmbat în clipe mărunte, cernîndu-se, la rîndul lui, și el, atunci, în alte inimi, pentruca pe nesimțite să le umple, pentruca pe furiș să le ucidă— *nepăsător atunci, pentrucă va fi el însuși Timpul!*...

O ușă scîrții. Auzi un zgomot ușor de pași. Intoarse capul.

Mama lui intrase.

Era o femeie între două vîrste, mică, palidă. Ochii strălucitori și negri îi ardeau. Privirile îi picurau în aer, sleite, ca picăturile de ceară; gura strînsă, cu buze uscate, avea o înțe-

penire de mort. Pășea mărunț, strecurându-se ca o stafie sperioasă prin odăile pustii.

Se oprise în fața lui Lucian, privindu-l cu ochii ei mari, strălucitori.

-- Ce este ?

-- N'ai nevoie de foc, Lucian?... E frig. Să spun să facă...

Și tăcu. Rămase pe loc, cu ochii puțin aplecați, cu sfială în priviri, cu brațele încrucișate pe piept, strângând un șal mare, negru. Lucian o văzu mai îmbătrânită, cu părul cărunț pe la temple, cu sbircituri care îi săpau brazde de penumbră în paliditatea feții slăbite. Știa prea bine că nu venise decît ca să-i vorbească iarăși de *dînsa*, de aceia care, acum, sta închisă într-o severă cameră de sanatoriu, într-o odăe cu pereții albi, unde nici icoane nu-s, nici flori... Se simțea plictisit, simțea stinghereală rușinată a cuiva care e prins făcînd un lucru pe care îl ascunde... Și el se ascundea de mama lui, nu-și aducea niciodată aminte de Lucica, față de *dînsa*... Dar ea, în schimb, nu făcea decît să-și amintească mereu, cu îndărătnicie, la nesfîrșit... Se simțea supărat, aproape furios... L-ar fi putut lăsa în pace, dela o vreme ! Putea să-și aducă aminte și singură de aceia care era acum cași moartă... Negreșit că era cași moartă... moartă de-albinelea !

Din nou închise ochii, cu ciudă, crezînd că are să plece. Era hotărît să nu scoată o vorbă.

Lîngă el, glasul tremurător începu, sfios :

-- Lucian...

Nu răspunse. Ținea ochii închiși. După o clipă simți o mină domoală care îi atinse brațul. Și glasul începu din nou, șovăind.

-- Lucian... ai fost ?

Unde ? A ! La sanatoriu !... Fusese, fără îndoială că fusese, de-o lună aproape în fiecare zi, fără ca mama lui să știe... Totuși răspunse hursuz :

-- Nu.

-- De ce ? N'ai fost demult. Ar trebui... Lucian, înțelege... Ea e singură acolo... Oamenii aceia străini, nepăsători... Nimeni lîngă *dînsa* care s'o mîngie... Lucian...

-- N'am fost destul ? Nu mă pot duce în fiecare zi. M'am săturat... Mîngiere ! Nu mai are nevoie... Ce nevoie să mai aibă de mîngiere ?

Mînșea. Știa că minte, dar continua așa, cu o îndărătnicie de care era rușinat, și furios că se simțea astfel...

Dar se opri. Mama lui plîngea... Se lăsase pe un scaun și, cu fruntea pe braț, plîngea. Ridică ochii spre el și îl privi lung. Apoi, încet, cu dojană șovăitoare în glas :

-- Lucian, Lucian... cum poți spune una ca asta ?...

Dar Lucian n'o mai asculta. Ii privea acum, cu atenție, ochii. Privirile lor picurau în aer, sleite, ca privirile luminărilor de ceară aprinse la căpătăiul morților... Ochii ! Ochii su-

rorii lui, ochii mamei lui... *ochii lui, poate?* Iși trecu mîna pe pleoape cu un gest de apărare, aproape de spaimă... Se sculă, brusc. O clipă, mama lui, uimită, încercă să-l oprească. N'o luă în samă și fugi. Cînd trecu prin fața oglinzii întoarse capul: se temea să nu găsească în privirile lui priviriile surorii lui nebane...

Inchise porțița grădinii și, o clipă, se opri...

Pe strada pustie, deoparte și de alta, erau tei bătrîni. Vîntul toamnei trecea încetîșor pe lîngă fiecare și le culegea frunzele. Din loc în loc frunzele căzute se adunau în mici grămezi roșcate; păreau, astfel, niște umilite focuri blinde. Citeodată vîntul le spulbera și ele sburau, pîlpîindu-și, o clipă, în aer, flăcările uscate; alteori, vre-un cîne flămînd, slab, șovăitor, se apropia de ele, își înfunda cu lăcomie botul, dar le întorcea repede spatele. Strada era atît de pustie că stoluri de ciori se lăsau în voe, acoperînd-o; adeseori erau așa de multe că, atunci cînd își luau sborul, se părea că pietrele străzii, cu aripi negre, se asvîrl către cer.

În după-amiază aceia locuitorii caselor parcă muriseră cu toții; căci ferestrele închise, cu storuri trase, priveau, oarbe, fără viață. Și strada se întindea ca o alee de cimitir părăsit, până departe, la un colț, unde poposise o flașnetă. Nu se vedea, dar sunetele răgușite pătrundeau tăcerea; era o împrăștiere de sunete uscate, vechi, stoarse... Fără îndoială că și flașnetarul, el singur, nu știa de ce mai cîntă. La porți nu eșea nimeni să asculte. Numai teii din cînd în cînd, își clătinau greoiu crengile goale...

Lucian porni la întîmplare. Incetul cu incetul se liniști. Pășea acum cu capul plecat în jos, urmărind cu luare aminte jocul frunzelor uscate pe lespezile străzii. La cea mai mică adiere, o luau la fugă toate, împrăștiindu-se speriate; apoi, în sarabande leneșe, în hore minuscule, frunzele vechede se adunau din nou, pentruca iarăși vîntul să le alunge. Lucian ridică ochii și văzu cerul alb, cu nouri care pîlpiau, sus, ca flăcările unui uriaș incendiu de omăt, de-asupra tîrgului. Iși încheie paltonul, își puse pălăria pe care, în graba cu care fugise de-acasă, și-o uitase în mîna. Continua să meargă, nu știa nici el încotro. Nu se gîndea la nimic hotărît; dar, cu cît se îndepărta de casă, cu-atît se simțea mai liniștit. Mergea pe străzi tot așa de pustii, cu case tăcute și albe, împrejmuite de aceleași sălbatice grădini. Rar, oameni cu șăpci de lucrător în cap, treceau pe lîngă el, cu pipe groase în gură. La un colț, un om, care venea împleticiindu-se, fu cît pe ce să-l răstoarne; făcu cîțiva pași înapoi, ceremonios își scoase pălăria, salutînd, și merse apoi de se isbi cu capul de un gard. Lucian își aminti că era Duminică.

Mai încolo, cu spatele răzâmat de un zid, un orb, cu ochii larg deschiși, nemișcat, auzindu-i pașii, întinse pălăria ferfenițoasă. Lucian se opri, îi dădu ceva. Orbul își aplecă fruntea, mormâind o mulțumire.

Dădu se plece, dar în fața lui stătea o fată, care se oprise chiar atunci și-l privea.

Peste o rochie de culoare închisă purta un paltonaș scurt: un colan negru îi îmbrățișa mijlocul. De sub pălăria ușoară părul blond se furișea în cirlionți sburdalnici, la temple. Cu bărbia ușor îngropată în gulerul îmblănit, zimbea, și ochii ei aveau o viorie pilpîire de amurg. Ii întinse mâna.

— Buna ziua, domnule Lucian...

— Buna ziua, Eleno. Încotro?

— Spre casă.

— Facem drumul împreună?...

Spusese deodată vorbele acestea, aproape fără să vrea. Fata dădu bucuroasă din cap. Porniră. Lucian o privi cum mergea, cu pași mărunți și ușori, lângă el. O cunoștea demult, decînd era copilă, dar simțea acum, privind-o, o surprindere ciudată, parcă s'ar fi întilnit acum pentru întâia dată; și totuși avea nelămurita impresie că o aștepta...

N'ai mai venit demult pe la noi, spuse fata, și își întoarse spre el ochii întunecați. Nu e frumos ce faci. Teodor are să fie supărat pe dumneata... Și eu sint supărată, adăugă ea, mai încet...

Lucian tresări.

— De ce?

— Altădată veneai, te așezai în fotoliul de lângă fereastră și povesteai lucruri frumoase. Sări întregi te ascultam cum stătea de vorbă cu Teodor. Acum, iată o lună decînd n'ai mai dat pe la noi... Nu e frumos ce faci, nu e frumos de loc... Am dreptul să fiu supărată, nu-i așa?

Și îl privi din nou, cu ochii mari, deschiși, dînd ușor din cap și strîngîndu-și buzele pline și roșii...

Lucian se uită la dînsa. Carevasăzică, nu știa nimic?... Cu atît mai bine! Schimbă repede vorba, rizînd bucuros, ca scăpat de o povară...

Iși simțea sufletul însořit, plin de-o veselie nouă, care năvălise fără de veste în el. Se simțea liniștit. Vorbea acum cu plăcere, cu voluptatea de a spune cit mai mult fetii care mergea lângă el și întorcea din cînd în cînd capul, surizătoare și atentă. Simțea că îi face plăcere și asta îl făcea să fie mulțumit. Vorbea despre lucruri frumoase, despre lucruri îndepărtate, necunoscute, despre țări de soare și lumină, pline de marmură și de verdeață. Aducea aminte de artă, de luminoase și strălucitoare visuri trăite de cătră aleșii vremurilor de demult...

Fata îl asculta. Imbujorată puțin de răcoarea sării, pășea aproape de dînsul. O simțea lângă el, sglobie și înfiorată.

Se însera. În aer, plutea un miros străpezitor de fum. Ici și colo, pe străzi, se aprindeau felinare. Stoluri de ciori

treceau și împrăștiau în văzduh o neliniște ciudată cu croncânitul lor prelung...

— Ciudat, spunea Lucian,—și glasul lui căpăta parcă o înfiorare de spaimă,—toate lucrurile, toamna, iau o nouă înfățișare, par mai nelămurite, mai hursuze... Natura parcă se pregătește de plecare, își adună frunzele, își golește cuiburile. Ai spune că tot văzduhul are să plece într'o lungă călătorie, odată cu fumul. Plutește pretutindeni o îngrijorare care pătrunde tot, lucruri și suflete. Clopotele sună altfel, toamna; bătrânele orologii bat alene, parcă ar tuși timpul, cu greu, ca niște moșnegi; și toate lucrurile în înfățișarea lor au ceva dureros, ceva ca o părere de rău...

Vorbi mult astfel. Din când în când se întorcea spre fata care, cu capul plecat ușor pe umăr, îl asculta mereu. Ochii ei îl priveau; și Lucian se simțea desmierdat de privirile lor, ca de niște raze...

Vorbind, merseseră la întâmplare și ajunseseră acum, aproape de marginea târgului. Casele se făceau mai rare, grădinile mai mari și mai sălbatice. Se presimțea apropierea dezolată a barierelor deșarte. Cițiva pași, o cotitură, și în fața lor s'ar fi desfășurat câmpul...

Fata se opri, deodată.

— Să ne întorcem, zise ea, e târziu. Cum de ne-am rătăcit atât de mult? Și eu care eram hotărâtă să ajung mai repede acasă!

Aici, strada nu mai era pietruită și mergeau acum pe pământul moale. Nu li se auzeau pașii. Tăceau. Dindepărtare venea, de-abia simțit, zgomotul îrgului. În apropiere, undeva, un câine începu să latre, alene... Amuți.

Fata ridică fruntea.

— Ce tăcere, spuse ea.

— S'o ascultăm...

Se apropiară mai mult unul de altul. Lucian îi simți trupul lângă el. Cum ea stătea cu capul plecat ușor pe umăr, o privi lung. Niciodată parcă n'o văzuse ca acum. Într'adevăr, i se părea că acum o vede pentru întâia oară. În mers părul i se desfăcuse puțin și îi aureola fruntea: câteva fire, la temple, fluturau în vânt. Privea în gol, fără țintă, cu degetul la buze, ținându-și răsufletul...

Se întoarse deodată, și-l văzu privind-o. Lucian își îndreptă privirile în altă parte. Porniră.

Bucuria de a trăi! Lucian o simțea acum mai mult ca niciodată. Nu-și dădea bine sama de ce, dar era mulțumit, potolit, fără grijă. Se simțea bucuros că merge, că respiră, că privește, că aude... Se simțea bucuros că simte...

Se apropiau de casă. Fără să știe amândoi, încetineau pașii. Oameni grăbiți, cu minile în buzunarul paltonului, cu gulerul ridicat, treceau și se perdeau pe sub felinare. Nu era încă noapte, dar o ceață ușoară împainjenea văzduhul, pe furis...

Nu-și mai spuneau nimic. Mergeau alături, mai aproape unul de altul. În fața unei case împrejmuite de brazi fata se opri, fără să între.

Lucian o privi din nou. Prin bucelele blonde, fire de umbră se strecurau, preschimbându-le pe nesimțite în bucle de nouri. Tăinuitor, amurgul o învăluia. Rezemată ușor de poartă, se uita în pământ, legănându-și alene prin frunze vârful pantofului mic...

La o biserică din apropiere câteva clopote începură să bată, dar se opriră îndată, speriate parcă și uimite că fac a-tita sgomot...

La colțul străzii o înmormîntare se ivi.

Cîteva copii, zdrențuroși și murdari, duceau prapurile vechi, cu zugrăveala pe-alocurea ștearsă. Doi oameni, cu picioarele goale, purtau o colivă sărăcăcioasă, pe o targă; pînea blondă era ca o bucată de soare, moale și cald.

Lucian se descoperi. Mortul era sărac. Nici-o cunună de flori nu împodobeau dricul, tras de doi cai slabi, osteniți. Un preot, într'o trăsură hîrbuită, îmbrăcat în odăjdii vechi, roase, dormita, cu ochii pe jumătate închiși, cu capul pe umăr. Mai erau cîteva trăsuri, cu poclitul tras; cei dinăuntru nu se vedeau: parcă le-ar fi fost frică de lumină...

Un cal dela dric se poticni. Un cioclu se repezi, cu o înjurătură, să-l ridice. Convoitul, oprit, aștepta. Calul căzuse în genunchi; pînza cernită care îl înfășura ca un giulgiu se tira în pulbere. Celălalt cal, speriat, trăgea cu îndărătnicie de hături. Și dricul, sguduit astfel, juca pe loc, singur.

Un cerșitor se sculă dela marginea străzii și se apropie, cu mîna întinsă. Nu-i dădu nimeni nimic.

Însfîrșit, calul se ridică, șovăitor. Dar se auzi un țipăt, ca un schelălăit: un copil pusese mîna în colivă. Unul din oameni îi dăduse o palmă și îl înjura acum în gura mare. O clipă, preotul deschise ochii, nedumerit, dar îi închise din nou, căci convoitul pornea iarăși.

— Mi-e frig, spuse incetîșor fata... Bună sara...

Și-i întinse mîna. Lucian i-o luă, păstrînd-o cîteva clipe. Ar fi vrut din nou să vorbească, să spue ceva, dar nu putea.

Se simțea stingherit. Șopti :

— Bună sara...

Și vino numaidecît pe la noi. Teodor nu știe ce să mai creadă. Acuma nu mai sînt supărată pe dumneata, dar să știi că am să mă supăr de tot, de tot...

Și risul ei sonor și sincer înfioră—ca o împrăștiere de raze—amurgul...

Dispăru în umbra brazilor. Lucian ascultă, câteva clipe, sgomotul pașilor ei pe nisipul cărării. Se făcuse frig. Iși ridică gulerul dela palton și porni incetîșor, alungînd, din cînd în cînd, cu piciorul frunzele și urmărindu-le lung cu privirea...

Se înoptase. Felhnarele, în ceață, priveau ca niște ochi dușmănoși și bolnavi, roșii de nesomn. Văzduhul avea ceva leneș și posomorît, sdrențáros atârna de ramuri, se lăsa greoiu peste case, plutea ca o distrămare de nouri pe străzi, pătrundea toate lucrurile, le fluidiza. Oamenii treceau ca niște umbre, se furișau tăcuți pe lângă garduri, intrau în grădinile mute, și porțile, în urma lor, se închideau cu un sgomot secca o clănțănire de dinți.

Lucian pășea rar, aproape în neștiire. Toată liniștea de care cu citeva clipe înainte se simțea plin, încetul cu încetul se desprindea din el cum părăsește căldura sobele stinse. Se simțea gol, cu sufletul sterp. Nu se gîndea la nimic, nu se întreba, nu cerceta nimic. Se simțea din nou ostenit și, cu cît se apropia de casă, cu atît o neliniște surdă îl năpădea...

Încercă s'o alunge. Isbuti să-și întoarcă cugetul înapoi. Se gîndi la Elena; o clipă, o simți iarăși lângă el; fără să vrea, întoarse capul.

O femeie desculță, ținînd de mînă un copil, se apropie de dînsul. Cu glas monoton și plîngător începu să vorbească. Lucian, oprit, o asculta, cu groază. Femeia continua, cu ochii plecați. Cereea de pomană; nu mîncase de citeva zile; era bolnavă; fusese dată afară din casă; bărbatul ei, un bețiv, era la ospiciu; copilul de-abia și-l scosese din spital.. Lucian o privea. Era tinără; fața avea culoarea frunzelor moarte; ochii ei se ridicară spre dînsul, cu umilință, ca ochii unui cîne. Tremura de frig și glasul îi era moale, stîns, parcă venea din fundul pămîntului. Cu mîinile crispate pe piept, se ruga. Lîngă ea, copilul, cu capul gol, ridica spre el priviri șovăelnice, rătăcite. Aveau amîndoi în priviri ceva schilod. Lucian dădu, la întîmplare, ce găsi și fugi.

Dar își domoli mersul. În mîntea lui gîndurile își schimbară deodată sensul. Se puse să-și urmărească, cu atenție, pașii. Pe lespezile străzii răsunau monoton, ca un tic-tac de ceasornic. Dela o vreme asta îl neliniști. Incepu să meargă mai repede, cu pași inegali. Regularitatea lor îl înpăimînta.

Neliniștea îi creștea.

Mama lui, Lucica... totul îi apăru din nou, clar, impasibil. Amintirea ochilor surorii lui îi pătrundea cu putere sufletul. Ochii... Lucian simți în suflet picurarea privirilor lor, sleirea privirilor lor în inima lui...

Scutură din cap, cași cum ar fi vrut să se desmeticească. Dar tictacul pașilor îl înpăimîntă din nou. Ce straniu lucru! Era parcă o desfrunzire de pași. Avea credința că pierde, mergînd, ceva... o clipă, avu gestul mîntal de-a se pleca să culeagă...

În același timp alte gînduri îl frămîntau, sfredelindu-l, gînduri și mai nelămurite, puternice și ascunse. Avea senzația că lăsase ceva în urmă, ceva la care se gîndise întotdeauna, dar care era pentru veșnicie pierdut. Nu știa ce, dar, încercînd

parcă să-și aducă aminte, o pălărie de rău îl frământa mereu.

Fără de veste se pomeni în fața casei. Deschise porțița grădinii și o luă pe lingă cărarea pietruită, îngropîndu-și cu plăcere piciorul în frunzele uscate, în pămîntul umezit de toamnă. Nu-si mai auzea pașii și asta îi era ca o ușurare. Înainte de a intra, își trecu mîna pe frunte; era umezită. Ceața îl învăluia, îl pătrundea, și cu ea în suflet pași în casa întunecată ca un mormînt.

*

Mama lui îl aștepta.

Îi eși înainte. Lucian se feri s'o privească, nu scoase o vorbă.

La masă, unul în fața altuia, mîncară în tăcere. Dîncînd în cînd, dînsa se oprea, îl privea o clipă, și buzele ei tremurau cași cum ar fi vrut să rostească ceva. Lucian se făcea că nu-i ia în samă întrebările mute. Mîncă grăbit. Simțea nevoia de a sfîrși mai repede, de-a pune capăt unui gînd de care nu-și dădea bine sama, dar pe care îl simțea în suflet—ca un spin. I se părea că, nu demult, își pusese în minte *ceva* care trebuia numai decît săvîrșit, *ceva* de care atîrna toată viața lui de-acum înainte...

Ceva—dar ce?... Căuta să-și aducă aminte. Și, din nou, chinuitoarea scormonire în el începea—tot mai adîncă...

Își privi pe furiș mama...

În tovărășia ei, aici, în casa asta plină de mobile vechi care trosnesc, noaptea, cu sgoirot de ciolane care se rup, în casa asta în care tatăl lui se împușcase, în care sora lui înnebunise, își va petrece și deacum înainte viața...

Și deodată se simți singur... dar singur cum nu mai fusese niciodată! Avea o senzație de frig în craniu; parcă ar fi purtat în el nemăsurate pustietăți polare. În jurul lui totul îi apăru îndepărtat, nebulos, nelămurit. Și îi trecu prin minte că mama lui nu mai trăia, că era o fantasmă care îl ține locul pe lume, care mîncă, vorbește, trăește pentru ea...

— Ciudat lucru, gîndi el. Să poți deveni *altcineva*! Să te poți părăsi undeva, să te desbraci de ființa ta actuală—cum ai atîrna, de-o pildă, o haină într'un cuier, pentru a îmbrăca, poate, alta...

— Lucian...

— Ce este, mamă?

Cu același glas tremurător, sfios, dînsa vorbi cu ochii plecați:

— Lucian... n'ai fost... văd că n'ai fost... dar, mîni, ai să te duci, nu-i așa?...

Iar? O privi, cu furie...

— Da, da... Am să mă duc, am să mă duc...

— Simțea că se înăbușă. Se sculă, privind-o, cu coada ochiului...

— Ce față palidă! Are să se îmbolnăvească...

Și se gîndi, deodată:

— Dacă ar înnebuni?...

Ea umbla acum prin odaie, cu pașii ei mărunți. Vorbea cu servitoarea. Lucian o observa, pe furis, cu atenție neclintită.

— Are să înnebunească. E sigur. Se vede după vorbă, după gesturi. De altfel, faptul că are obsesii arată îndestul.

Ar trebui să consulte un doctor. E vădit. Iată eu, de-o pildă, am obsesii dar le înving. Le am cași dinsă—dar le înving. Le înving, fără îndoială. La urma urmei totul e chestie de voință...

Se așeză pe un fotoliu, lângă sobă. Cu coatele pe genunchi, privi focul. Lemnele verzi sfîrșiau, lăsînd o spumă albă, ca un plîns. Lucian se gîndea, urmărind jocul flăcărilor galbene:

— Ce nenorocire! Să știi, să-ți dai sama de tot ce are să se întîmple, și să nu poți face nimic, un gest măcar...

Și rămase așa, cu privirile pierdute în foc, cu obraji în palme, cu sufletul mut, cu gîndurile oprite... Și iarăși scormonitoarea întrebare îl chinui, sfredelindu-i sufletul, distrămîndu-i mintea. Incercă, o clipă, să se oprească, dar pricepu îndată zădărnicia împotrivirii. Și se lăsă în voia celui ceva necunoscut, de care se simțea tot mai mult pătruns, covîrșit...

Un glas, la spatele lui, întrebă:

— Mai aveți nevoie de mine?

— Nu, poți să te duci.

Mama lui vorbise. Carevasăzică tot mai trăia! Ciudat. Era sigur că dela masă trecuseră cel puțin două secole! Așadar mai avea încă de mers? Se vede că da...

Dar până cînd—până unde?

În odaia de alături cineva închidea soba; apoi un sgomot de pași se pierdu, odată cu scîrțitul unei uși. Apoi, fu liniște.

Lucian privea mereu pîlpîirea somnoroasă a focului. Dela o vreme își lăsă fruntea în palme; închise ochii...

Dar, spasmodic, îi deschise iar, rămînînd cu ei ațintiți în vid, scurmînd văzduhul cu privirile...

Dacă s'ar fi uitat acum în oglindă nu și-ar mai fi recunoscut ochii.

Pe față lui, care rămăsese aceeași, părea că, împlinți în orbitele ochilor de odinioară, doi ochi noi au apărut, sorbind într'înșii vechile priviri, iluminînd acum cu alte priviri chipul palid...

Lucian stătu o clipă, ca nedumerit...

Se recunoștea încă? Se recunoștea—dar numai astfel cum era acum, pentru că gîndurile lui acum se adunaseră altfel ca de obicei.

— Cum se făcuse că era încă în fața focului, pe fotoliu,

cînd ar fi trebuit, de cîteva clipe chiar, să fie în picioare, ridicat?... Timpul?... El, fără îndoială! Il luase înainte și de data asta! Iată, ar fi trebuit să se fi ridicat de cîteva minute, și el tot în fața focului stătea! Cum uitase? Era, doar, prevăzător! Nu, asta n'are să se mai întîmple! Dar acum trebuia să se grăbească!

Cu un gest hotărît, brusc, se sculă...

Am rămas în urmă... Mai repede...

Se gîndi.

Unde?...

Păși. Dar se opri deodată.

Lîngă masă, mama lui lucra la o broderie. Lampa îi ilumina chipul slăbit. Cu leneșe mișcări molatice, degetele ritmău desenează meșteșugite cu firele de ață, albe și roșii. Era atît de adîncită în ea că nici nu ridică ochii.

Lucian o privea. Pe fața lui se vedea o adîncă uimire, cașicum nu s'ar fi așteptat s'o găsească la cîtiva pași de dînsul...

Intr'adevăr, ce căuta acolo? Nu murise? E cu puțință, își spuse Lucian, ca cineva să trăiască atît de mult? Doar murise! Murise, fără îndoială! O clipă se gîndi la toate împlîrile cu stafii de care auzise. Debunăsămă e o fantomă, își spuse el. Nu, zău, socoti el, ia să văd, poate mă înșel. Au trecut două sute de ani decînd a murit; avea pe-atunci cincizeci: asta înseamnă două secole și jumătate... Zîmbi. Ce prostie să-mi bat capul cu asemenea copilării! Ce dracu! am pierdut simțul realității! Două sute cincizeci de ani să trăiască cineva, e cu puțință? La urma urmei, chiar de-ar fi așa, gîndi el după o clipă, ea nu poate fi, ea nu trebuie să fie aici... Am lăsat-o în urmă. Cu mult în urmă, cu două sute de ani în urmă... Se poate să mă fi înșelat?... Dar zîmbi din nou... Să se înșele, el? Timpul se înșeală vreodată?

— Dar mai repede...

Făcu cîtiva pași și ajunse lîngă masă.

Mama lui ridică încetîșor ochii, și-l văzu. Degetele i se opriră. Pe fața ei trecu un fior de spaimă. Il privea fără să răsufle. De-abia putu rosti:

— Lucian... ce este?... pentru Dumn...

Dar nu sîfîrși. Lucian îi cuprinse gîtul cu mînile, înțeleștîndu-i-l, fulgerător.

Paralizată, dînsa nu făcu nici-o mișcare. Dar mînile lui se înțeleștară tot mai strîns. Gîtul trosni. O clipă, brațele ei se ridicară sbătîndu-se, isbindu-l în piept, dar căzură din nou. Un spasm îi străbătu tot trupul și gura se deschise, largi; limba umflată svîcni ca un pumn.

Lucian privi, fără să vadă, ochii bulbucăți, albi, enormi. Își smunci degetele, cu greu; unghiile intraseră atît de adînc în carne că virfurile lor erau roșii...

Pe masă lampa sfîrșia încetîșor.

Șovăitor, Lucian făcu câțiva pași și se lăsă din nou în fotoliul care scîrții subțire.

Își lăsă capul pe spate.

Ce se întimplase? Trăise, murise, înviase din nou, murise iarăși, visase, visa și acum... nu știa. Dar se simțea liniștit, liniștit mult, cum nu mai fusese niciodată.

Undeva, într'o odaie alăturată, un ceasornic începu să bată, rar.

Lucian ridică fruntea, atent. Stătu așa, câteva clipe. Cele din urmă vibrații se stingeau, pătrunzînd în pereți, îndepărtîndu-se în văzduh, plerzîndu-se...

Lucian cu urechea aplecată, asculta mereu... Tictacul răsbătea prin pereți, filtrîndu-se sec prin aer.

Lucian zimbea.

Tictacul continua neturburat.

Și în liniștea tot mai desăvîrșită, Lucian, cu mâinile întinse pe genunchi, cu ochii întredeschiși, cu fața surîzătoare, începu odată cu tictacul ceasornicului, să-și plece apoi să-și ridice capul, ritmic, domol, senin—cași Timpul.

Al. A. Philippide

SCRISOARE CĂTRE LY

...Prin buzunare avem doar rătăcite
Scrisori către fluide Clorize nchipuite,
Căci noi avem de-amantă doar visul nebuloș
În golul vre-unui nume închis misterios.

Cyrano. Act. II. Vers. 450.

Prin crîngul meu de dor, îți treci ușoară
Însinuarea ritmicei făpturi.
Ca prin desigurii brune de păduri,
Un pas discret de sveltă căprioară.

Iar grațiile tale mă 'mpresoară
Cu roze cîntece de trubaduri;
Pe cînd sub ochi, ca 'n vechile picturi,
Tu ai penumbre largi ce mă 'nfioară.

Ca toamna 'n parc un fluture sglobiu,
Ori ca un strop de soare 'ntr'un pustiu,
Ființa ta mi-i toată poezia;—

Iar lipsa ei mi-e cel mai mare rău...
Și sînt în clipă după clipă, Lya,
Cu gîndul și cu sufletul al tău.

Mihai Codreanu

RĂZĂȘII

În literatura rusă au fost câteva încercări de a se arăta origina cuvîntului «răzăș». Unii îl derivau dela cuvîntul latin «haeres, haereditis» (moștenitor), alții iarăși dela un cuvînt latin «radix» (rădăcină) și în fine Nacu (în «Istoria Basarabiei»), care a ajuns la absurdități imposibile în dorința de a demonstra că origina cuvintelor din limba romînă provin din rădăcini slave, a explicat origina cuvîntului răzăș dela cuvîntul rusesc *рѣзати* (rezati=a tăia)..

În realitate cuvîntul răzăș provine dela cuvîntul unguresc «reszes» care însemnă coproprietar, comosier, stăpîn împreună cu altul.

Apărînd în Moldova în evul mediu, răzășii nu formau o tagmă, dar erau totdeauna oameni liberi. (La noi în Basarabia se confunda mereu «răzășii» cu «mazilii», probabil pentru că mazilii sînt în același timp și răzășii. Mazilii sînt o tagmă, în timp ce răzășii sînt oameni de diferite tagme, care stăpînesc pe baza unui drept sui generis pămîntul propriu). Ei erau descendenții primului proprietar al moșiei, adeseori foarte întinsă, așa că și părțile coproprietarilor răzășii ajungeau până la câteva mii de hectare pămînt (vezi R. Rosetti «Pămîntul, stăpînii și sătenii în Moldova», pag. 168, vol. I).

În decursul timpurilor, părțile răzășilor se fracționau, ajungînd nu arareori până la bucăți foarte mici. Sărăcirea unora din răzășii și lăcomia proprietarilor vecini cu stăpînirile răzășilor, dar care nu erau dintre răzășii aceleiași moșii, însă oameni bogați și influenți, aduceau lucrurile astfel, că cei dintâi—sub influența presiunilor sistematice exercitate de proprietar—vindeau celor din urmă loturile lor, uneori aproape pe degeaba. Mai ales s'au înmulțit aceste vînzări în timpul Fanarioșilor. cînd Grecii, năpădînd principatele, se bucurau de protecțiunea Domnului grec, «primeau în dar» ori cumpărau pe degeaba pămînturile răzășești și formau din ele moșii enorme. Astfel, Rosetti arată pe grecul vistiernic Gheorghe Ursachi, care a format 13 moșii mari din loturile cumpărate dela răzășii: vor-

nicul Iordachi Roset, la care din 161 moșii 58 erau compuse din loturile răzășilor,—și mulți alții.

Răzășii din Basarabia au suferit mult din cauza diferiților oameni de afaceri necurate și funcționarilor care voiau să se îmbogățească, mai ales la începutul deceniului al treilea din secolul trecut, când Guvernul Rus a început să gonească metodic limba română din instituții și să completeze numărul funcționarilor cu venetici. Neînțelegînd slova rusească și nuanțele corespondenței ruse, neasimilabile pentru ei, răzășii își incredințau procesele lor, diferiților «avocați» de contrabandă, care prin falșuri și înșelăciune își asumau drepturile proprietarilor lor, intrau ca răzăși în ocinele răzășești și, încetul cu încetul, în mod sistematic, uzurpau și dobîndeau ca proprietate prin cumpărare, bucată cu bucată, ocine întregi. Au fost cazuri cînd un asemenea avocat îi punea să iscălească, în loc de o procură de vînzare a unei păduri din ocina răzășească, acte de vînzare a întregii lor ocine, fără ca ei să știe aceasta; și apoi, cînd apăreau autoritățile să pună în stăpînire pe noul proprietar, pe baza hotărîrilor judecătorești intrate în vigoare, sârmanii răzăși alergau după ajutor la autorități și judecători, dar nicăeri nu puteau să găsească dreptatea:—din punct de vedere formal, totul era în regulă.

Nu demult încă, oameni avuți deveneau proletari. Și acum în Basarabia sînt ocine, în care răzășii nu au uitat drepturile ce le au asupra pămîntului lor. Acolo întotdeauna se întîmplau neînțelegeri între stăpîni și răzăși, iar cîteodată erau turburări în care se amestecau autoritățile și trupele. Dar vechea nedreptate rămînea aceeași și nu există putere care ar putea s'o îndrepte sau să smulgă din conștiința răzășilor adîncă convingere de drepturile lor, în mod așa de cinic călcate.

Răzășul nu putea să-și vîndă lotul său unui străin, neamunțindu-și dorința sa răzășilor, coproprietari ai săi. Numai în cazul cînd nici unul din răzăși nu dorea să-i cumpere partea lui, el putea să o vîndă unui străin, în care caz era necesară întocmirea unui act iscălit de martori, că nimeni dintre coproprietarii răzăși nu a exprimat dorința de a cumpăra partea ce era de vînzare. Altfel, mai tirziu, coproprietarilor răzăși li se năștea dreptul de a răscumpăra lotul dela străin. În epoca fanarioților, contractul de vînzare unui necoproprietar, nerăzăș în aceeași moșie, se îmbrăca de obicei în forma de „danie” pentru a se masca sensul ei și pentru a lipsi pe coproprietarii răzăși din aceeași moșie, de dreptul de răscumpărare. Desigur aceasta ducea la abuzuri mari și după mulți ani de practicare a acestei încunjurări a legii, s'a oprit în fine prin hrisovul sobornicesc din anul 1785, —dania fiind interzisă.

Dreptul de răscumpărare îl aveau numai rudele și moștenitorii răzășului, nu numai în linie bărbătească dar și în linie femeiască. Acel care cumpăra răzășia cu consimțimîntul

tuturor răzășilor, devenea răzăș în ocina dată. Copiii adoptați, după moartea infietorilor deveneau răzăși.

În baza faptului că dreptul de stăpînire răzășească avea la bază ideea de neam și de rudenie și origina uneori prea depărtată dela un moș comun, în toate procesele și neînțelegerile dintre răzăși jucau un rol important arborii genealogici (spițele neamului) care se păstrau cu mare grijă și se păstrează și acum de răzăși. Aceste spițe se duceau, nu cum se face în general arborii genealogici, numai pe linia bărbătească, dar și pe linia femeiască. Acest fapt se explică prin aceea că în Moldova femeile moșteneau în drepturi egale cu bărbații: astfel de exemplu nepoții unui aceluiși bunic, adică copiii fiilor și copiii fiicelor, care și-au schimbat firește numele de familie, aveau părți egale în ocina bunicului. Din această cauză spițele răzășești ne miră prin numărul mare de generații, prin mulțimea ramificărilor și mulțimea de nume. *)

Femeile se măritau după persoane din diferite tagme, loturile se fracționau, mulți răzăși sărăceau, pierdeau orice legătură personală cu rudele influente și câteodată, în generația a cincea sau a șasea, coproprietari răzăși pe aceeași moșie puteau fi și un domn și un sărman plugar.

Primul act rusec, după anexarea Basarabiei de către Ruși, în care se indicau drepturile răzășilor, a fost „Așezămintul Obrazovaniei Oblastiei Basarabiei 1818“.

În expunerea ulterioară a legiuirii rusești despre răzăși, mă voiu ținea de partea istorică a jurisprudenței Adunării generale a Departamentului I și Departamentului de Casație a Senatului Dirigent Rusesc No. 13 din 21 Martie 1905. Această jurisprudență, precum și hotărîrea bazată pe această jurisprudență a Departamentului Curței de Casație a Senatului, No. 50 din 1906, sînt importante pentru informațiile de valoare, ce se găsesc în ele și pentru concluziile într'adevăr drepte ale Senatului,—ceiace nu se poate spune despre hotărîrile anterioare ale acestei instituțiuni (1889 și altele), care sufăr de complectă nepricepere a instituției stăpînirii răzășești și de necunoașterea complectă a izvoarelor dreptului local**).

*) Se poate susține că acele familii de boeri, mazili sau țărani, care nu erau răzășești, nu sînt nici de origine romînă. Cel dintăi și cei de al doilea erau venetici, temporari în Moldova, iar cei de al treilea erau aduși în Moldova ca lucrători (vecini.)

**) Vezi Prof. L. A. Casso „La Russie sur le Danube“, organizarea regiunii Basarabiei (pag. 226), care spune: „La instituțiile noastre cele mai înalte proprietatea mică de pămînt a unor mici proprietari ca urmași ai unui moșier mare din Basarabia, se numește răzășie, egalizînd cu felul de stăpînire rusec în obștie și modul artificial juridic al întocmirii „gospodăriilor țărănești“ (o unitate administrativă sătească a Rușilor); produsul practicii Senatului se impunea țăranilor basarabeni contrar adinței lor convingeri de proprietate individuală“ și tot acolo pag. 228 „acum cîtiva ani Departamentul de Casație civilă (1909 No. 35) a recunoscut că „Basarabia și cu Moldova au fost părți integrante a imperiului bizantin, cu toate că niciodată autoritatea împăraților din Constantinopol n'a trecut la nord de Dunăre.“

Senatul arată importanța legii organizării Basarabiei din 1818, ca primul izvor juridic asupra răzășilor, care confirmă și întărește toate hotărârile fostului guvern Moldovenesc în această chestiune; și însemnătatea hrisovului sobornicesc din 1875 care, după cum a fost explicat de Deciziunea Consiliului de Stat Inalt, confirmată la 16 Noembrie 1842 (col. de legi No. 16219), continua să-și păstreze puterea sa în Basarabia și după anexarea ei la Rusia. Mai departe Senatul spune că particularitatea proprietății răzășești se explică mai lămurit prin Deciziunea Cosiliului de Stat Inalt, confirmată la 17 Octombrie 1849 (col. de legi No. 23578), asupra instituirii unei comisiuni pentru compunerea unor reguli generale de hotărnicire a tuturor pământurilor Oblastiei Basarabia, în care se explica că „în numărul originalităților regiunii, sînt răzășii“. Astfel se numesc oamenii de diferite tagme, care stăpînesc nedespărțiți un pămînt sau o moșie comună. Răzășii provin din cauza trecerii pămîntului dela un stăpîn la mai mulți moștenitori, astfel că, cu înmulțirea urmașilor, s'au micșorat și loturile de pămînt într'atîta, că după spițele făcute în ora din urmași, le rămîneau loturi de un palmac (parmac),—3 cm. *).

Din relațiunile date de autoritățile locale asupra răzășilor, se vede că dreptul celor din urmă asupra pămîntului se bazează «intre altele, pe spițe». Afară de uricul sobornicesc și informațiile date de autoritățile locale, care s'au avut în vedere la lămurirea originii proprietății răzășești,—asupra acestei proprietăți mai sînt indicații și la Donici în Pravilele lui, publicate în Iași, în limba romînească, în anul 1814 sub titlul: «Adunare cuprinzătoare în scurt din cărțile împărăteștilor pravile», și care servește de asemenea ca izvor pentru lămurirea dreptului local basarabean. (Decizia Consiliului Imperial Inalt, confirmată la 15 Decembre 1847, col. de legi Nr. 21794, și Deciziunea Departamentului civil de Casație al Senatului Dirigent Nr. 72 din 1900).

Oprindu-ne, pentru lămurirea particularităților proprietății răzășești, înainte de toate la hrisovul sobornicesc al lui Mavrocordat, ca izvor principal în chestiunea dată,—e necesar să observăm că, în acest act legislativ, nu pentru prima oară se stabilește această proprietate; ea este rămășița timpurilor străvechi și s'a format prin obicei. În decursul timpurilor, după cum se vede din hrisov, cu practicarea acestui fel de proprie-

) Palmac moldovenesc. Cuvîntul „palmac“ derivă dela palmă (Şăineanu, „Influența orientală asupra limbii romine“, II, pag. 284—285), veche măsură moldovenescă, egală cu $\frac{1}{10}$ dintr'o palmă, palma era $\frac{1}{10}$ dintr'un stinjen, stinjenul era egal cu 2,02 m., sau altfel vorbind: stinjen=8 palme=64 palmace=708 linii. Loturi răzășești de un palmac (parmac) sigur sînt excepția, dar de cîteva parmace se găseau nu așa de rar; această măsură înseamnă numai lărgimea lotului răzășesc: în lungime el putea avea mulți stinjeni, reprezentînd o fâșie lungă și strîmtă — aspectul tipic al lotului răzășesc, — răzășie care se micșura cu timpul.

fate, cași în alte chestiuni amintite în el, s'au strecurat abuzuri, pentru înlăturarea cărora Mavrocordat a dat actul legislativ din 1785. El nu conține înșirarea amănunțită a tuturor condițiilor acestei stăpîniri, căci scopul pentru care se întocmise era numai înlăturarea abuzurilor ce se strecuraseră acolo; însă cu toate acestea, în acest act sînt indicații destul de precise în privința chestiunii: ce este rĂzĂșul și stăpînirea rĂzĂșească.

Mai întăiu de toate, în hrisov cuvîntul «rĂzĂș» e explicat ca «copărtaș, coproprietar»; persoanele care stăpînesc loturi într'o ocină rĂzĂșească dată, oricărui fel sau clase de oameni ar aparține, sînt proprietari pe rĂzĂșie, părtași la stăpînirea de pămînt în ocina rĂzĂșească și, cum se spune mai departe. «ocinici» (stăpînitorii de ocină) sau proprietari.

Dreptul de proprietate al rĂzĂșiiilor în ocina rĂzĂșească nu era colectiv, căci fiecare stăpînea lotul lui ca proprietar, putea să-l cedeze altuia prin vînzare sau schimb; dar la aceasta nu se cerea consimțimîntul celorlalți proprietari din aceeași ocină, ca membri ai obștiei (proprietate colectivă); era însă condiție neapărată ca, dacă rĂzĂșul vinde lotul său unui străin*), dreptul de întăietate la cumpărarea unui astfel de lot să aparție corĂzĂșilor, adică proprietarilor din hotarele aceleiași moșii,—în care scop se cerea aducerea la cunoștință publică a acestei vînzări. Apoi era stabilit că rĂzĂșul care vrea să schimbe sau să vîndă partea de ocină care-i aparține, e obligat ca mai întăiu să-și despartă și să-și hotărînicească partea lui de partea celorlalți rĂzĂși, și numai atunci i se da voie s'o schimbe sau vîndă,—altfel nu i se permitea. Aceasta, în scop de a face să înceteze nenumăratele discuțiuni și procese.

Prin urmare, după hrisovul sobornicesc, rĂzĂșul este proprietar în ocina rĂzĂșească, dar nu pe baza dreptului de proprietate colectivă, ci ca stăpîn al unui lot separat, dintr'o moșie, mărginit în dreptul său numai într'atita, că nu putea să-l cedeze unei persoane străine, decît cu condiția pe care am arătat-o mai sus; în caz de înstrăinare a lotului fără publicația premergătoare, cum se arată prin hrisov, rezulta pentru corĂzĂși dreptul de rĂscumpărare.

Cele expuse mai probează, între altele, că cuvîntul «rĂzĂș» e bine explicat în hrisov prin traducerea «copărtaș», căci conform art. 760 al codului Armenopulo, copărtași sînt socotiți aceia dintre proprietari, care au dreptul de a rĂscumpăra loturile dela ceilalți proprietari, ce se află în aceleași condiții cu ei. (Deciziunea Depart. de Casație Nr. 833 din 1875). În aceleași condiții se aflau între ei rĂzĂșii la stăpînirea loturilor din ocina rĂzĂșească. De aceia traducătorul în limba rusă a pravielilor lui Donici (Ediția Tipog. Senatului, 1831) deja după publicarea hrisovului sobornicesc al lui Mavrocordat, explicînd ce

*) „Străin“ era oricine, care nu era rĂzĂș în aceeași rĂzĂșie.

înseamnă «răzăși», i-a numit cu drept cuvînt «moșieri» (titlul 9, cap. 24) și «coproprietari» (titlul 22, cap. 9), cum sînt ei de fapt. Singurul drept al unui răzăș asupra lotului altuia din aceeași ocină era, cum s'a spus mai sus, că avea dreptul de înțaietate la cumpărare și la răscumpărare, care putea fi realizată în ordinea arătată în colecția Legilor Donici, Cap. XXV. § 4. care spune: «La protimisis de răscumpărare a părții de moșii răzășești în pămîntul Moldovei s'au urmat obiceiul, dîndu-se totdeauna protie răzășilor a răscumpăra părțile ce s'au fost vîndut prin neștiința lor sau fără legiuita publicație; însă protie se da întru acest chip: cei ce sînt dintru același bătrîn*, au întăia protie la răscumpărarea părților ce sînt dintru acei bătrîn, iar nevrînd a cumpăra, atunci se dă protie aceluia ce sînt alături cu alt bătrîn din trupul acelei moșii, dar neprimind nici aceea, atunci se dă protie celorlalți răzăși ce sînt în trupul moșiei».

Izvoarele mai sus expuse a legilor locale din Basarabia, servesc și ca demonstrare a exactității primelor interpretări, în primele acte legislative mai sus menționate asupra proprietății răzășești; aceste acte nu conțin în sine nici o hotărîre nouă ci numai le explică pe cele vechi. În regulamentul Comisiei pentru hotărnicire în Basarabia (Col. de legi Nr. 23578 an. 1849) se arată, pe baza informațiilor primite dela autoritățile locale, istoricul provenienței proprietății răzășești, și aceste indicațiuni servesc ca explicare a particularității acestei stăpîniri. Ea s'a format prin trecerea ca moștenire a ocinelor dela persoanele care le-au stăpînit dintru întăiu în timpuri îndepărtate, urmașilor lor. Această trecere se condiționează de «spite», — adică dreptul de proprietate în ocină aparținea numai persoanelor, *care erau legate prin rudenie cu primii proprietari*. Într'un cuvînt stăpînitorii actuali, răzășii, sînt familiile mărite ale primilor proprietari ai ocinelor. Și numai pe această bază, ei iau parte în această stăpînire.

Prin această particularitate a provenienței lor și felului de proprietate legat de aceasta, se explică înțelesul expresiunilor întrebuintate în primele acte legislative din țară,—că răzășii, în ocina răzășească, se bucură de profitul pămînturilor neîmpărțite și că ei stăpînesc neîmpărțit pămîntul sau o moșie comună, neformînd obștie colectivă. Alt înțeles nu pot avea aceste expresiuni, căci altfel s'ar găsi în deplină contradicție cu legile locale *«care își păstrează și acum în țară toată puterea lor»*. Aparținerea răzășilor la o tagmă sau alta, sau la o clasă socială oarecare, în principatul Moldovei nu avea nicio influență

*) Primul proprietar al moșiei, strămoșul răzășilor, se numea moș; copiii lui sau alții din descendenții lui, între care el a împărțit dintru întăiu moșia lui, poartă numele de bătrîni, față de urmașii lor posteriori. Fiecare parte de moșie ce a aparținut unui bătrîn îi poartă numele, coprinzînd tot felul de bunuri.

asupra părții din stăpînirea răsăsească; și de aceea, cum este bine spus în primele acte legislative rusești, «*în ocinele răsăsești stăpînesc oameni de diferite tagme și clase sociale*». Aceasta este urmarea logică a particularității stăpînirii răsăsești, necondiționate de apartinerea proprietarului la o clasă, o tagmă sau alta. Iată de ce atunci cînd, după anexarea Basarabiei la Rusia, oamenii de diferite tagme aflați în țară s'au împărțit după clasele existente la Ruși, răsășii nu s'au trecut în numărul acestor clase *) (vol. II, partea II-a, col. de legi ed. 1875). Numai în urmă, la editarea legii din 14 Iulie 1868, (despre așezarea pe pămînturi a sătenilor, — «*țărănilor*» din Basarabia), la sătenii de diferite numiri din Gubernia Basarabiei, sînt trecuți absolut neexact și abuziv, răsășii (art. 794, vol. IX, ed. 1876, cap. II, regulamentul special al sătenilor) care, în observația dela art. menționat, se numesc săteni-proprietari. Aceasta s'a întîmplat dintr'o neînțelegere, căci chiar în anexa specială dela legea tagmelor, ediția 1876 (XVII Așezămîntul Basarabiei, art. 5, note și anexe. — Regulamentul împroprietării țărănilor pe moșiile răsăsești și pe moșiile mici în Basarabia), se spune că în numărul răsășilor sînt trecuți toți în general, fără deosebire de clase, persoane care sînt stăpînitori ai așa ziselor ocine răsăsești.

O astfel de contrazicere în lege (darea de samă la Cons. de Stat din 1875, pg. 113, și Col. complectă de legi, an. 1875. Nr. 48089 și 48090 și 48091) a adus în practică o nedumerire asupra chestiunii: care anume din proprietari trebuiesc trecuți la numărul răsășilor? Cauza acestei neînțelegeri a fost împrejurararea că în legea din 14 Iulie 1868, după cuvîntul răsăși era pus în ghilimete «*țărani-proprietari*», cu toate că moșiile răsăsești aparțin nu numai țărănilor, dar și persoanelor de alte tagme. Ministrul de Interne (rus), recunoscînd necesar să se îndepărteze această nedumerire, a prezentat Consiliului de Stat un raport, spre a se lămuri în ce anume trebuie să constea așezarea pe pămînturile răsăsești (împroprietărirea) a țărănilor instalați pe moșiile răsăsești. Consiliul de Stat după cercetarea premergătoare a acestei chestiuni în Comitetul General al Organizării agrare a țărănilor, a găsit că sub numele de răsăși trebuie să se înțeleagă toate persoanele, nu numai din clasa țărănească, dar și din alte clase, care sînt proprietari în așa numitele ocine răsăsești.

Ocinele acestea aparțin mai multor stăpîni și se află în stăpînirea lor în loturi. În urma acestei Deciziuni a Consiliului de Stat Înalt, confirmată la 4 Februar 1875, trecută în rîndul izvoarelor art. 671, vol IX, col. de legi ed. 1899, s'a decis, între altele, că din răsăși fac parte toate persoanele în gene-

*) 1. Clerul, 2. Noblimea, 3. boernașii, 4. mazilli, 5. ruptașii, 6. negustorii și burghezii, 7. țărăni sau sătenii plugari, 8. țiganii, 9. evreii, (vezi Așezămîntul Obrazoveniei oblastei Basarabia, 1813 pag. 16).

rai, fără deosebire de tagme, și care sînt proprietari în așa numitele ocini răzășești, aflate în stăpînirea neîmpărțită a proprietarilor lor. Consecința acestei legi a fost excluderea art. 794 vol. IX ed. 1876, iar în art. 671 v. IX ed. 1899, la numărul sătenilor proprietari sînt irecuți numai răzășii, care nu aparțin claselor sociale mai înalte,—adică acei care sînt arătați în art. 2 al aceluiași vol. IX, ed. 1899. Prin urmare s'a constatat, și foarte just, că răzășii ca stăpînitori în ocină răzășească, toți în general, nu formează o clasă socială (tagmă) aparte și, din această cauză, nu formează o obștie aparte ca persoană juridică. Pentru existența unei astfel de obștii de clasă sau altfel, ca unitate formală sau ca un întreg juridic, e necesară recunoașterea sa de către lege sau de către autoritatea corespunzătoare. (Deciziunea Dep. de Casație civil, No. 490 an. 1875, No. 246 an. 1880, No. 42 an. 1882, No. 13 an. 1893, No. 72 an. 1896 etc.). Numai la astfel de persoane juridice, publice sau private (art. 698, vol. X, partea I, ed. 1890) le aparține dreptul de stăpînire a averii în marginile stabilite de lege, ca unui subiect de drept. (Dec. No. 31 an 1881). În cazul acesta nu membrii separați ai obștiei sînt proprietari ai acestei averi, ci obștia însăși, ca persoană juridică, care are o reprezentanță, stabilită de lege pentru apărarea drepturilor și intereselor sale.

Un astfel de indiciu de recunoaștere a ocinei răzășești ca persoană juridică, după cum se vede din cele expuse mai sus, nu se vede în lege. Prin urmare odată ce s'a stabilit necontestabil că în ocina răzășească, fiecărui răzăș din această ocină îi aparține o parte din ea, un lot, separat de loturile celorlalți răzășii, fiind în stăpînire neatîrnată de stăpînirea celorlalți răzășii și bazată pe dreptul de proprietate particulară, atunci nu poate fi nici vorba de stăpînire în obștie. Un astfel de drept, după legislația rusească, aparține numai pe averi ce sînt în stăpînirea unei persoane juridice, ca unitate întregă, iar nu a membrilor ce intră într'însa.

Pe baza tuturor celor expuse, Senatul Dirigent, în adunarea generală a Dep. I și II de Casație, a decis să se recunoască:

1) Că răzășii nu formează obștii în sensul persoanelor juridice; 2) că odată ce nu e obștie, nu poate exista nici reprezentant al ei,—fiecare răspunde pentru sine personal, și 3) că pămînturile ocinelor răzășești se află în stăpînirea răzășilor nu pe dreptul de proprietate în obștie, ci personală, particulară.

Cu toate că cele stabilite de adunarea generală a Senatului opreau orice controverse, cum competența acestei instituții cu greu ar fi putut fi contestată de funcționarii ruși, neînțelegerea și reaua interpretare a ființei stăpînirii răzășești a apărut foarte clar cu introducerea în Basarabia a legii de organizare agrară („Zemleustroistvo“).

Ca totdeauna și aici s'a arătat tendința perpetuă a Mi-

misterelor, Departamentelor și Administrațiilor din Petersburg de a vedea într'un singur fel pe toată imensa întindere a Imperiului Rus. Ignorarea particularităților și condițiilor locale, intrate adînc în conștiința și sufletul poporului, necultura juridică a unor oameni complect nepregătiți, numiți pentru administrarea unei chestiuni necunoscute lor, necunoașterea care ajungea până la un dispreț pe față al legilor și obiceiurilor locale, deși recunoscute de Guvernul Rus, și dorința unora din executorii legii de organizare agrară ca să se distingă în orice chip activitatea lor intensă și energică față de stăpînire, — au făcut ca cei ce s'au apucat impetuos de afacerile noi și la modă, să-și reprezinte gospodăriile sătești în multe poze frumoase, multicolore, însemnînd planurile și desemele gospodăriilor „așezate“ toate asemenea una cu alta.

Toate aceste au făcut ca împotriva stăpînirii noastre răzășești să se înceapă o campanie energică. Guvernatorii care păstrau dela un timp la altul, cași față de chestiunea mazililor, o neutralitate aproape binevoitoare, la urma urmei erau convinși de „specialiștii“ aflați la dispoziția lor. Cei din urmă aveau nevoie să desființeze „instituțiile învechite ale dreptului local“ și să introducă «pentru ușurarea administrației și simplificarea chestiunii», „uniformitatea“ Rusiei mari, care le dădea idei asupra întinderilor nemărginite ale Statului Rus. În documentele oficiale (Nota Comitetului Permanent Gubernial din 16 I 3- 911), care arată ca bază legală că „stăpînirea răzășească este de origină străină, necorespunzînd pe deplin (sic!) nici uneia din legile civile ruse“, se spune că dacă nu se poate descurca nodul juridic al acestui fel de proprietate, este mai bine să se tae (!) printr'o lege bună... și multe alte afirmări adînci și pline de însemnătate juridică se aduceau în acea notă.

Cînd se ridica vocea oamenilor locali, arătînd imposibilitatea unei logici atît de primitive față de dreptul local legalizat de însăși autoritatea înaltă rusă, care sublinia bazele juridice istorice și uzuale ale instituțiilor locale, asemenea eșiri se întîlneau sau cu condescendența exterioară și atunci nu aveau nici o urmare, sau li se dădea caracterul de luptă în orice chip a rămășiților vechi și grobiane locale, lăsate de cîrmuirea rusă — material care în zadar hrănea speranțele „separatismului“. E interesant că în dovezile contra uneia sau alteia din particularitățile locale, unii din cei mai „activi“ funcționari ruși ajungeau până acolo că le priveau din punct de vedere al „democraticității“ lor, și găseau că ele calcă și această idee.

Așa a fost în chestiunea mazililor; și cu toate că în imperiul rus era riguros legiferată împărțirea în tagme și nu a fost desființat tabelul rangurilor, tagma mazililor apărea, în imaginația unora din funcționarii care visau că cu primirea rangului (cinului) următor să primească noblețea de neam, ca o

idee pe deplin «nedemocratică», și iată că acești funcționari, oameni absolut incapabili de a se descurca nu numai în construcția complicată juridică a vechei instituții a proprietății răzășești, care desigur avea nevoie de îndreptare și îmbunătățire, dar și pe deplin nepregătiți în chestiunile mici de drept, controversate, s'au apucat de treabă, neștiind să creieze sau să îmbunătățească nimic. Legile speciale rusești și obligațiunile solemne luate de împărații Ruși care mențineau drepturile străvechi ale locuitorilor băștinași din țara noastră, au fost respinse și uitate.

Administratorii generali, Directorii Departamentelor, Comisiile guberniale de organizare agrară, în focul antrenării și activității, și-au asumat dreptul ce nu le aparținea, nu numai de interpretare, ci de o interpretare rău-voitoare a legilor, dar și de a edicta instrucții, legi și explicări speciale, care anulau direct legea.

Antrenarea cu aceste experimente de organizare agrară a fost așa de mare, că dela ele se infectau și unele zemstve, ai căror membri, oameni localnici, nu-și dădeau osteneala să se gîndească asupra cauzelor reale ale acestei metode petersburgheze de vivisecție, introdusă sub steagul întăririi bazelor de Stat a acelei proprietăți, care istoricește era atingibilă și singura primită pentru toate felurile de proprietate a populației noastre de băștină.

S'a început revoluția rusească. Însă străduința de uniformizare a Rușilor Impărătești a rămas aceeași. Complect necunoscînd condițiile locale, negîndind asupra particularităților țării noastre, psihologiei speciale a poporului nostru, «revoluționarii» și socialiștii de diferite partide, curente și interpretări, între care și cîțiva moldoveni de ai noștri, care, cît de curios pare aceasta, se închinau și nivelării internaționaliste și erau în același timp și partizani ai curentului național, nu au știut să-și conformeze cunoștințele, mai mult sau mai puțin asimilate, realității noastre. Purtîndu-se față de ea de sus și desprețuitor, ei vorbeau toți de ororile și urmările robiei existente în Rusia până la 1861, care nu a fost niciodată în viață la noi, despre socializarea pămîntului, pe care poporul nostru organic nu a fost în stare să o accepte, despre norma general-rusească asupra pămîntului, cînd deseatina noastră de pămînt, prin calitatea și productivitatea ei, nu cedează la 30 de desatine din guberniile nordice rusești, ajungînd, chiar, la sistemul comunist, care e atît de posibil poporului nostru cași robia poporului englez.

În discuțiile și debaterile lor aprinse (nicăeri nu s'a vorbit atît degeaba și atît de mult ca în Rusia) toți cei care au dorit o schimbare radicală a condițiilor de viață a poporului nostru, s'au bazat pe diferite cărți și mai ales, broșuri scrise de Francezi, Nemți, Evrei și Ruși (unul din «reformatorii» basarabeni a declarat chiar că culege inspirațiile sale «din cărți

vechi», nearătînd titlurile lor), și nici unul nu a adus ca dovadă a dreptății afirmațiilor sale, acea măreață carte, care se numește istoria poporului și fără care nici o discuție asupra fericirii posibile a acestui popor, nu este nici cu puțință, nici imaginabilă.

Răzășii erau priviți ca o piedică pentru introducerea ideilor, poate și bune, dar nerealizabile, ca o piedică la dorința de a ținea în mînă toată masa țărănească. Rușii nu s'au gîndit niciodată că stăpînirea răsăsească și proprietatea individuală este o instituție a noastră, străveche, părintească, intrată în viața poporului, și că înainte de toate trebuie învățată istoria proprietății și folosirii de pămînt răsăsești, și apoi să se lucreze și să se aplice acele măsuri care vor da adevărată, nu închipuită, mulțămire și propășire poporului.

Este o regulă pentru toată lumea: — dacă muncitorul de pămînt, țăranul, nu are pămînt, trebuie să i se dea, dar aceasta nu se poate face la fel în Comitatul Southex și în Bavaria, în Basarabia și în Gubernia Saratow.

P. S. Gore

Chișinău, 28-IV-1911 și 1918.

Stanțele durerii

Să nu-mi spui că 'ntristarea îmi tremură pe pleoape
Și gura-mi de durere zîmbește 'mbătrînită,
Ci lasă desnădejdea să crească liniștită,
Ca nuferii 'n podoabă pe înverzite ape.

Nu-mi amăgi tăcerea și nu veni să-mi tulburi
Singurătatea... Lasă să-mi plîngă amintirea,
Cutreerînd, deapururi, alături cu iubirea,
'Trecutul greu de vrajă, pe 'ndepărtate drumuri.

Că poate, pe 'nserate, am să tresar deodată,
Și-o clipă veselia în ochii mei va arde,
Gîndîndu-mă că 'n zarea trecutului, departe,
Eu patîma învoaltă, am resfirat-o toată.

Și poate-atunci, în șoapte de-adîncă 'nduioșare,
O să-ți destram povestea durerii ce 'nflorește,
Înaltă și trufașă, cum pururea sporește
Și nu cerșește vremii netrebnică uitare.

Luca I. Caragiale

Cu trenul în 1919

Sculat cu noaptea'n cap, stăteam înșiruit în fața casei de bilete din Gara de Nord, între un individ care pufăia dintr'o lulea enormă și o cucoană corpulentă și foarte guralivă. În cele din urmă mai mult dus decît ajuns, făcui un mic popas în dreptul ferestruicii de după care domnul Casier binevoiește a împărți biletele.

— De-acum am scăpat! zic eu, cu ușurința proprie tinereții. Și mă reped voios spre ușa de eșire pe peron.

Aș! Prima decepție mi se arată sub forma unei a doua *coade* ce trebuia să fac la această ușă. Greutatea aici era și mai mare. Lumea se scurgea pe un fel de jghiab, cum sînt strungărețele pe la stîne, iar această lume era sporită, față de cea dela bilete, cu numărul mult mai mare al celor ce-și luaseră bilete *prin delegație*, cu numărul hamalilor cu bagaje și cu cel al însoțitorilor călătorilor. Pe toată această lume, la capătul strungăreții o controlau doi funcționari — și dacă se nimeria ca cineva să ajungă fără bilet pînă la domniile-lor, atunci contravenientul era întors pe același drum pe care venise, întorcînd îndărăt tot șivoiul care se scursesese în urma lui. O luptă aprigă urma apoi pentru recăpătarea locului pierdut.

Pe peron trenul se întindea greoiu de-a lungul liniei. În năuntru vagoanelor n'aveai unde strecura o foiță de țigară, iar pe dinafară trenul era ornamentat artistic cu figurine... vii, în poziții și culori nemărgenit de variate. Un moment sînt furat de pitorescul tabloului, dar cruda realitate îmi anintește brutal că nu pentru asta am făcut două *cozi*, sculîndu-mă dela ora trei.

Mai sînt două ore pînă la plecarea trenului și locuri «este, dar s'a isprăvit», cum zice un mitocan.

— Se mai formează un tren pentru cei ce n'au prins loc,

glumește unul din mulțimea care, cași frine, se uita cu invidie la cei ce ne priveau cu îngrijorare din vagoane.

— Cu vagoane de cutii de chibrituri și drept locomotivă o brichetă! răspunde altul.

— Bine, domnule, dar ce'nsemnează asta!? Eu am plătit —am bilet de clasa I-a—și trebuie să mi se dea loc! își strigă subțirel revolta o cucoană gătită ca în alte vremi.

— Păi, vină coala sus lângă noi, conită! îi oferă un loc un soldat de pe *imperiala* vagonului.

Soldații fac haz. Cucoana pleacă supărată să caute comandantul militar al gării «care e dator să-i facă loc și să o apere de mojiciile soldaților».

Încerc câteva vagoane. Cu neputință să mă urc... Plec.

— A!... aici e bine. Nu-i nimeni în vagon, iar eu mă bat cu morile de vânt! gîndesc eu, și mă reped la vagonul vizat, cu elanul ultimei sforțări pentru a ajunge la o fericire întrezărită și îndelung dorită.

— Stai !.. Și o baionetă mi se pune înaintea pieptului, probabil pentru a întări și mai mult valoarea imperativului verbal. Eu rămîn prostii. Cerberului i se face milă de mine.

— Tu... știi carte?

— Am învățat oleacă, îngîn eu.

— Atunci ești chior?.. Nu văzuși *beletul* de colo?

— Nu.

— Du-te de-l vezi. Vagonul e *rizirvat* pentru *dipotafi*,—mă lămurește apărătorul patriei, și apoi îmi întoarce spatele.

O iau descurajat îndărăt spre coada trenului cînd,—ce-mi văzură ochii! —un alt vagon, aproape gol, pe culoarul căruia se plimba un ofițer, fumîndu-și țigara. Stau un moment la îndoială, caut să văd dacă vagonul n'are și el vre-un *belet*, și negăsind nimic care să-mi arate că ar avea vre-o destinație specială, dau să mă urc.

— Unde te urci, mă? mă întîmpină cu multă delicateță un soldat, deastădată fără armă.

— În vagon.

— Îndărăt, că nu e voie.

— Nu e voie!.. De ce?

— De ce, de ne ce, hai te cară! Vagonul e *rizirvat* pentru *dipotafi*...

— Dar domnul ofițer de colo, e deputat?

— Și mai mare: e curier! îmi răspunde soldatul. Și mulțumit de răspunsul ce mi-a dat, începe să fluere ușor.

În timpul acesta un sublocotenent, cu bandă roșie la mîncă, vine însoțit de două doamne pe care le introduce în vagonul *rizirvat* pentru *dipotafi* și pentru mai marii lor, domni curieri. «Dar cucoanele ce-or fi?» gîndesc eu. Și mă rugai de domnul sublocotenent să-mi permită și mie intrarea măcar pe coridorul vagonului.

— Nu se poate, dragă, e vagon rezervat pentru parlamentari și curieri.

— Bine, dar doamnele?

— Doamnele sînt din misiunea basarabeană, îmi răspunde el. Și dă să plece.

— *Georges, est-ce-que vous avez disposé l'embarquement de nos malles?*

— *Oui, mes chéries. Je suis un peu pressé, mais je reviens vous voir avant le départ... Au revoir!*

«Misiunea basarabeană»! gîndesc eu. Și mă răsucesc într'un picior, hotărîndu-mă să nu plec dela ușa vagonului. Pe lîngă mine se adună și alți desmoșteniți ai soartei, grupul mărindu-se pe măsură ce vremea plecării trenului se apropie. Și vreme de aproape un ceas ne-au trecut pe dinainte umplînd cupeurile confortabile ale vagonului tot felul de curieri și mai ales, *misiuni* feminine, cu toate protestările și spiritele celor din jurul meu.

Însfirșit, cu zece minute înainte de plecarea trenului și după ce a mai vizitat odată *misiunea basarabeană*, domnul sublocotenent s'a îndurat să ne dea drumul în vagon.

A, domnule sublocotenent, rău te-ai răzbunat de toate împunsăturile și răutățile ce ți s'au adresat!

O haită de cîni, intenționat înflăminzită, nu s'ar fi aruncat cu atîta pornire asupra unei bucăți de carne, cum s'a aruncat asupra ușii ce i s'a deschis, toată acea lume care aștepta înfrigurată să-și poată prînde un mizerabil loc pe culoarul vagonului. De unde până atunci domnea cea mai perfectă comunitate de simțire—armonia. resemnării în fața intereselor în comun nesatisfăcute—o luptă pe viață și pe moarte îi luă locul. o luptă haină de interese care se ciocneau, cu apostrofări și gesturi brutale.

Vreme de cîteva minute nu pătrunse nimeni în vagon, deși ușa lui era larg deschisă, și parcă ne chema ironic. Toți voiau să între deodată, fiecare voia să intre mai întăiu. Apoi, ca un șuvoiu care a rupt stăvilarul, clae peste grămadă, în strigăte de

îzbîndă și oribile țipete de durere, toată masa aceia care se agita, se prăbuși în vidul culoarului.

E curios cum își pierde omul capul așa de ușor. Am văzut pe unii care, pe cînd stăteam și așteptam, arătau a fi oameni în toată firea, oameni cu desăvîrșite aparențe de cultură și civilizație; și totuși acum zădarnic mai căutam să găsesc în ei o urmă de politeță.

Ah, domnule sublocotenent, cum te-ai răzbunat!

În vreme ce domnul sublocotenent, c'o mîină în buzunar și c'un zîmbet disprețuitor, contemplează învîlmășala și savurează apostrofele nenorociților care se înghiontesc, un șuer strident anunță plecarea. La fereastra deschisă a vagonului apare capul, buclat și roz, al unui membru din «comisiunea basarabeană», ciripind ca dintr'o colivie:

— *Nous sommes très bien ici... N'oublie pas, Georges, notre engagement. Au revoir!...*

Dumitru Cucu

Ofelia

Ucisă de veninul îndoelii,
Intr'un palat întunecat de crîme
Cu ziduri reci și negre de vechime,
Murea iubirea palidei Ofelii.

Și sufletu-i de mîngiere dornic
S'a destrămat învins de nebunie,
Căci a iubit cu nevinovăție
Un suflet sinuos și nestatornic.

De-atunci sub raza lunii, despletită
Și 'n părul ud cu albe flori de baltă,
Fantastică, ușoară și înaltă
Pe malul apei umbra ei palpită...

...Și-ades, în nopți de veghe și muștrare,
Prin ceața grea din nordul ossianic,
Văd fluturînd hipnoticu-i zăbranic
Și-ascult pierdută, muta ei chemare...

Otilia Cazimir

HELIUM

în fața citorva probleme medicale

Sint mai bine de 20 de ani (1898), decind lord Ramsay a descoperit că în compoziția aerului, despre care credeam că știința își dăduse demult ultimul cuvînt și că nu mai este cîmp de descoperiri nouă pentru nimeni, se găsește gazul *helium*, care în atmosferă este întovărășit totdeauna de patru gaze rare ale Azotului: Argon, Crypton, Xenon și Neon — iarși descoperiri nouă ale aceluiași savant englez. S'au descris aceste gaze ca, avînd, drept orice calitate, o inerție chimică completă, care le făcea inutilizabile pentru industrie.

Grație acestei calități ele sint incombustibile. Această descoperire, neavînd nici o aplicațiune industrială atît din cauza inerției gazului, cit și din cauza cantității minime în care se găsea în natură, a rămas — ca să zic așa — platonică. Aceste gaze rămăseseră cu valoarea mai mult a unei curiozități științifice decît ca ceva care ar prezinta un interes practic, pînă mai anii trecuți, pela mijlocul războiului, cind s'a văzut că s'ar putea trage foloase foarte mari prin întrebuițarea baloanelor dirijabile, dacă s'ar putea umplea cu un gaz care să nu fie inflamabil și să fie totuși mult mai ușor decît aerul, deoarece tot inconvenientul pe care l-au arătat dirijabilele în timpul războiului, inconvenient care i-a făcut pe Germani să peardă multe zeppelinuri și în urmă să renunțe la întrebuițarea lor, era combustibilitatea gazului cu care le umpleau. Focul se putea comunica atît dela nacelă sau motor, dar mai cu seamă pericolul incendierii venea dela inamic, prin tirul special cu rachete incendiare.

În căutarea unui remediu acestui mare inconvenient care se pune deacurmezișul progresului navigației aeriene, specialiștii și-au adus aminte de descoperirile lui lord Ramsay și de cele 5 gaze cu inerție chimică: helium, argon, crypton, xenon și neon și s'au oprit la helium, pentrucă acest gaz în raport cu aerul este cel mai ușor dintre cele 5 gaze.

Însă războiul nu a avut parte să profite de avantajile acestui gaz, pentrucă din fericire s'a isprăvit înainte de a se is-

prăvi studiile întreprinse cu privire la helium și la sursele de unde s'ar putea culege în abundență; totuși e probabil că vor profăta de aceste studii companiile de mesagerii aeriene și poate și medicina.

De cele dintâi avantajii las să se ocupe competenții în materie, eu mă voi ocupa exclusiv de ceiace întrevăd ca avantajii medicale și de profitul care îl pot trage pentru a încerca să-mi explic unele probleme medicale. Trebuie să mărturisesc însă dela început că totul nu este încă decît o intuițiune, o vedere a spiritului.

Să începem dar prin a face cunoștința *heliumului* și să vedem de unde își trage obârșia.

Heliumul este un gaz inert a cărui densitate în raport cu aerul este de 0.138 și care până astăzi n'a putut fi combinat cu niciunul din corpii cunoscuți. El este produs prin desintegrarea radiului, toriului, uraniului și poloniului și în general din desintegrarea elementelor radioactive.

Aceasta este cunoștința dela care e posibil ca medicina să poată trage foarte mari avantajii.

Una din dificultățile mari atît pentru problema aeronauticii cit și pentru cea a medicinei, era cantitatea mică în care acest gaz se găsește în natură.

Cercetările însă făcute nu de medici, ci de chimiști industriali, în scopul de a descoperi sursele cele mai abundente de helium și a rezolva astfel partea cea mai grea a problemei aeronauticii și a aerostaticii, au dat până acuma oarecare indicații, puțin satisfăcătoare pentru problema pe care și-o propuneau dînșii, dar foarte interesante pentru unele probleme medicale și care pot da indicații nouă pentru îndrumarea unor cercetări, în chestiuni despre care se credea că au ajuns la punctul mort.

Dela lucrările lui lord Ramsay încă se știa că heliumul există în aerul atmosferic într'o proporție minimă. Urmărirea industrială însă a acestui gaz în atmosferă a dovedit că *la altitudini mari conținutul aerului în helium este sensibil mai ridicat*.

Această noțiune dobîndită printr'un neîndoelnic dozaș științific, deși pentru necesitățile industriei heliumului este mai mult o constatare negativă, nouă medicilor ne deschide un nou orizont de conjecturi științifice.

Cu acest prilej mi-am adus aminte că, încă de cînd îmi făceam studiile medicale, niciodată nu am fost mulțumit de teoriile care mi se serveau, pentru a-mi explica de ce aerul de munte are o influență atît de vădit salutară asupra organismelor debilitate a anemicilor și asupra tuberculoșilor, cînd acest aer, după cum știm este mai rarefiat, în compoziția lui intră mai puțin oxigen, schimburile gazoase se fac într'o proporție mai slabă și prin urmare hrana respiratoare este mai puțin indestulată, față de ne-

voile organismului. Cit în privința teoriei că efectele salutare sînt datorite purității aerului și că, sub influența diminuării cantității de oxigen, globulele roșii ca compensație se înmulțesc, sînt mai mult păreri trase de păr pentru nevoia cauzei, deoarece un aer de aceeași puritate și același conținut în oxigen, dar respirat în altă parte, nu la munte, nu produce aceleași efecte salutare.

Nu numai atât, dar chiar la aceeași altitudine sînt localități, unde aerul are asupra tuberculoșilor o acțiune ca să zic așa aproape specifică, cum este la Davos și la Leysin în Elveția, pe cînd alte localități la aceeași altitudine, în altă parte, au o acțiune mult mai slabă; și să nu se creadă că la Davos îngrijirile medicale accesorii sînt de vre-o mare importanță. Tot acest tratament consistă în expunerea permanentă la aer și în impunerea unor condițiuni de traiu astfel condiționate ca cheltuiala organică să fie cit mai mică și economia cit mai mare. În localitățile mai sus citate aceste rezultate se obțin mult mai repede și mult mai sigur. Pentru ce? Nu există nici o explicațiune riguroasă științifică, care să ne satisfacă, dar aveam totdeauna impresiunea că în localitățile de altitudine există un element salutar supra-adaus, pe care nu-l cunoaștem și care este răspîdit într'un strat de o densitate neregulată, nu numai pe cotele de diferite altitudini, dar chiar și pe aceeași altitudine.

Astăzi în urma descoperirilor de care am vorbit mai sus, am învățat cum că un gaz radioactiv, rezultat din desagregarea radiului, poloniului, etc. se găsește răspîdit într'o cantitate sensibil mai mare în raport cu altitudinea. Nu e acesta elementul supra-adaus pe care îl bănuim? Cînd cunoaștem efectele fiziologice a gazelor radioactive, nu sîntem oare în drept să judecăm că, dacă nu toate efectele binefăcătoare ale aerului de pe altitudini și acelea speciale ale unor anumite localități, dar cel puțin o mare parte din ele sînt datorite cantității sensibil mai mare de helium ce se găsește în acele localități? Aceasta este una din problemele medicale.

*

A doua problemă medicală privește acțiunea terapeutică a nămolurilor, a apelor minerale și termale.

În faza empirică a medicinei aceste efecte binefăcătoare se explicau prin legendele particulare a fiecărei surse, sau printr'un cuvînt cu pretenții științifice care nu spunea nimic: virtutea apei.

Mai tîrziu, pe măsură ce principiile chimiei analitice pătrundeau mai adînc în medicină, a început să se analizeze toate aceste ape și nămoluri și toate efectele lor binefăcătoare să se atribuie proporției în care intrau diferitele săruri în compoziția lor. Deziluzia a venit repede și proba netemeinicii acestei păreri a fost ușor de făcut prin reconstituirea acestor ape și nămoluri pe cale sintetică și vederea neeficacității lor.

Balneo-terapeuții însă nu s'au lăsat învinși și, fiind în căuta-

rea unei teorii care să le explice cu orice preț virtutea terapeutică a apelor și nămolurilor minerale, teorie cu aspect științific bine-înțeles, — s'au legat de teoria ionilor, care își făcea apariția în chimie.

Elementele minerale constitutive ale tuturor acestor ape și nămoluri se găsesc în stare de ionizație, ziceau ei; — de aceea virtuozitatea lor este alta decât aceea a apelor minerale similare, rezultate dintr'o combinație sintetică. Dar nici această părere n'a întârziat să fie desmințită, pentrucă imitațiile de ape și nămoluri, ionizate prin curenți electrici, cu toată reclama prealabilă care li s'a făcut, au fost departe de a produce efecte terapeutice analoage celor naturale.

Indată după descoperirea radiului de către Curie și apariția teoriei radio-activității, teoria virtuții apelor minerale și a nămolurilor naturale-terapeutice a luat o cale nouă, calea adevărului, care oferea un început de satisfacție științifică scepticilor de până acum. Deși încă cele mai multe ape sînt incomplet studiate din acest punct de vedere, teoria însă satisface așa de bine setea care o avea toată lumea de o explicație mai verosimilă, încît dela apariția ei nu se mai aude vorbindu-se decît de puterea radio-activă a cutărei ape sau a cutărui nămol. Cu așa zisa virtute a apelor nu se mai proteste nici știința, nici dicționarul. Teoria compoziției chimice a trecut cu repeziciune în domeniul arhivelor prăfnite.

Deși lumea medicală era quasi-satisfăcută de teoria radio-activității, cu toate astea o demonstrație palpabilă era așteptată. Ea a fost făcută cu un an înaintea războiului de către doi chimiști industriali în Franța: Moureu și Lepape, care urmărind izvoarele naturale de Helium, pentru captarea și industrializarea lui, au găsit mijlocul să-l extragă în cantități mai mult sau mai puțin importante din cele mai multe surse termale.

Din acest moment virtutea acestor ape a devenit palpabilă și este prima demonstrație științifică și neîndoioasă a radio-activității lor.

Cum cercetările acestor doi chimiști urmăreau scopuri industriale și interesul lor era să facă un depozit însemnat de helium, fiindcă succesul navigațiunii aeriene se întrevedea de partea acelei țări care va dispune mai curînd de cele mai însemnate depozite de helium, ei s'au apucat să dozeze debitul acestui gaz la diferite surse de ape minerale, făcînd astfel un enorm serviciu balneo-terapiei în general și celei franceze în special. Rezultatul acestor cercetări a fost următorul: Sursa lithium din Santenay emite un gaz care are un conținut de 10%, helium, sursa Maizières 6%, sursa Lymbé din Bourbon Lancy nu conține decît 2%. Calculîndu-se debitul anual, sursa Santenay abia ar da 18 m.³; iar sursa Cesar din Neris ar da 43 m.³.

Pentru interesul companiilor de mesagerii aeriene, aceste cercetări au dat un rezultat negativ; indirect însă au adus mari ser-

vicii medicinei, pentrucă din punctul ei de vedere rezultatele obținute sînt foarte interesante.

Importanța acestor descoperiri rezidă în două puncte :

1) Posibilitatea care se dă medicinei de a face un calcul mai mult sau mai puțin precis asupra gradului de energie a diferitelor surse de ape minerale, prin dosajul heliului ce conține.

2) Posibilitatea de a încerca activarea apelor minerale și a nămolurilor artificiale prin încorporare de gaz helium, adică prin radio-activarea lor naturală. Dacă aceste cercetări ar da rezultate satisfăcătoare, avantajile ar fi colosal de mari.—Putința de a-ți aduce la domiciliu toate apele și nămolurile din lumea întregă și de a beneficia în orice timp și ori unde de efectele lor curative, putința de a instala în fiecare spital un Karlsbad, un Vichy, un Franzensbad, o Govoră, un Tekir-Ghiol etc, ar fi o adevărată binefacere pentru omenirea saracă și suferindă.

Pe lângă rezultatul experimentațiunii, succesul acestei întreprinderi mai depinde în mare parte de depozitele mondiale de helium care se vor putea face, prin urmare de cantitatea care s'ar putea pune cu înlesnire la dispoziția comerțului.

Pentru aceasta, goana după helium ar fi trebuit întreprinsă de medicină, dar ea fiind continuată cu mare ardoare de chimiștii industriali, în interesul aviației aeriene, medicina firmează să profite de munca altora. Din continuarea acestor cercetări s'a dovedit în Franța că aproape toate sursele heliifere se găsesc grupate pe o bandă de teren orientată SW-NE între Nièvre și la Haute Saône; s'ar părea dar că există adevărate zăcăminte de terenuri heliifere.

Ar fi de mare interes nu numai medical, dar și industrial, să se facă dosajul în helium a izvoarelor noastre de ape minerale atît de numeroase și grupate în așa proximitate unele de altele, încît s'ar putea întimpla ca să fie așezate și ele pe un adevărat zăcămint heliifer. Heliumul s'a mai găsit în proporție de 1%, în gazurile care emană din terenurile petrolifere din America. Ar fi de căutat acest gaz și în emanațiunile gazoase, atît de abundente, din regiunile noastre petrolifere.

Se mai găsește încă în gazurile Grisous și în niște emanațiuni de gazuri naturale din localitatea Neuengamme (Germania) care conțin 4% helium și care sînt susceptibile să producă anual 25.000 m.³ de helium.

Din această a doua parte a investigațiunilor chimiștilor francezi, am aflat dar că există în natură adevărate zăcăminte heliifere. Ne întrebăm la rîndul nostru dacă localitățile instalate pe aceste zăcăminte nu sufăr influența unor degajări lente și permanente a acestui gaz radio-activ și dacă nu cumva acestui fapt se datorește reputația curativă bine meritată a unor localități climaterice mai mult decît a altora.

Rezumînd dar cele ce am expus nu ne putem opri de a constata cu entuziasm orizontul medical plin de speranțe care ni

se deschide prin rezultatele dobândite din niște cercetări extra-medicele, pornite dintr'un interes pur industrial.

Dacă speranțele noastre se realizează, vom fi în plăcuta pozițiune de a aduce muntele la domiciliul celor debilitați, care trăesc în vale și care din diferite motive nu se pot deplasa; de a aduce Davosul și Montreux și Leysin în odaia de culcare a tuberculoșilor și cu perfecționarea aerostaticii de a le da și puțința de a-și procura și altitudinea dorită împreună cu sursele radioactive și binefăcătoare pentru plămîni și starea generală, fără a se deplasa din curtea lor; de a aduce reumatizanților, gușoșilor, calculoșilor, obezilor, artriticilor etc, toate avantajii binefăcătoare ale surselor cu reputație mondială, la domiciliu, în spitalele, sanatoriile sau stabilimentele de băi din localitatea unde trăesc, cu arit mai ușor cu cît costul metrului cub de helium s'a scoborit la 25 fr., astăzi cînd extracțiunea lui e abia în fașe.

Am o singură indoială: e prea frumos pentruca să fie pe deaîntregul și dintr'odată realizat; totuși, dacă nu s'ar realiza decît pe jumătate, și încă e enorm.

Dr. D. Tatușescu

Medic primar de spital.
Docent de clinică medicală

Era ca'n vis...

Amurg... în jur cădea ruina,
Se dărîma un sfînt altar,
Și toamna-și întindea rugina
În pustiitul sanctuar.

Și eu veneam în neagră haină,
Cu părul strîns sub vâl cernit,
Dar nu ca să mă rog în taină
Și nici să plîng.

Un loc ferit

Cătam, unde arsese-odată
Un foc, o inimă, un dor.
Veneam să strîng cenușa toată,
S'o spulber vîntului în zbor...

În gînd nici urmă de mîhnire,
În suflet nîci un trist fior.
Doar filfiri de amintire
Treceau în sborul clipelor.

Veneam... și m'a ajuns din urmă
Un visător cu ochii mari.
Vorbea de chinuri ce se curmă:
•...Și tu atît de tristă pari...

•Eu te-am văzut venind tăcută
•Și m'am legat de pasul tău.
•Nu mă 'nspăimîntă gura-ți mută,
•Nici ochii cu păreri-de-rău.

«Ai suferit; și-aveai un suflet
 «Ales pentru cîntări și vis.
 «Azi stai lipsită de răsuflet
 «Cu ochiul mort, cu gînd închis,
 «Dar ți-aș vorbi de primăvară,
 «Ne-am depărta pe-un tainic drum,
 «Ți-aș spune șoapte ce 'nfioară
 «Și vei uita ce-i nor și scrum.»

Și-avea în ochi lumină vie
 Și foc în glas. Și m'a 'ngrozit
 De-odată liniștea pustie
 Din cimitirul desfrunzit.

Și-l ascultam ca fermecată
 Și el vorbea mereu și blînd.
 Și m'am trezit ingenunchiată.
 Eu, mă rugam! Dar cui?

Un gînd

Nelămurit, o 'nfiorare,
 O înspumare a simțirii
 Mă ridica pentru 'nchinare,
 Mă înălța de-asupra firii.
 Și ruga mea n'avea cuvinte
 Și n'avea țintă, n'avea zeu.
 Trăiam esența clipei sfinte
 (Să fi pătruns pe Dumnezeu?).

Și cum nu ne-a 'mpietrit fiorul?
 Să fi trăit înmărmuriți
 Cît visul își trecea fuiorul
 Printre copacii adumbriți.

Nu. M'a trezit!

Murea pădurea

Și el vorbea de zări albastre,
 Și-am prins din ce-mi spunea 'ntr'aiurea:
 «Doar noi!... și... inimile noastre...»

Atît! Şi m'am uilat în lături
Şi ochiul meu se stinse iar.
M'am ridicat, i-am mers alături
Şi l-am adus lîngă altar.

Acolo, urna părăsită
Şi doar cenuşă rece 'n ea...
Am respirat-o 'ncet, mîhnită:
«Priveşte,-a ars inima mea...»

Se clătină făuritorul
Visărilor din lumi senine,
Cu fruntea albă visătorul
Şi mut, s'a depărtat de mine.

Şi l-am văzut plîngînd pe cale
Şi ceaţa l-a 'nghiţit apoi...
Cununa visurilor sale
Lăsase-o frunză în noroi...

Doar vîntul fişîind o clipă,
Ca un regret tîrziu şi greu,
A agitat, ca pe-o aripă,
Un căpătîiu din vîlul meu...

Sabina Georgescu

Dormind...

În noaptea aceia de Maiu, călătoream undeva în Moldova; lume fusese îndestul de multă, dar dincolo de Docolina, după schimbarea trenului, nu rămăsese în compartimentul meu decît doi tineri, un ofițer de cavalerie și-o domnișoară. Ne-am schimbat salutările de nevoie și arătîndu-ne părerile de rău pentru lipsa neobișnuită a luminii, ne-am așezat fiecare, tăcuți, la locurile noastre.

Trenul urca încet, aproape ca la pas; mașina pufăia prelung; sub noi, cînd și cînd scrișneau măruntaele de fier ale vagonului, cînd și cînd s'auzea călcătura roatelor pe îngemănarea șinelor. În dreapta se întindea un șes îngust, sub o coastă de dealuri întretăiată de guri dese de văi în care dormeau căsuțe cu pereții albi înecate în cununile livezilor. Peste deal, poala cerului, cu nouri scămoșiți printre care vislea luna aproape plină.

După tăcere, tovarășii mei de drum erau de bunăsamă străini. Domnișoara din mijloc rămăsese dela început, cu totul nemișcată, privind necurmat în jos; ofițerul dimpotrivă: cu mișcări nervoase, căuta să anine undeva perdeaua răsvrătită a ferestrei. Îl robise, după cît înțelegeam, priveliștea nopții, și căuta, după putință, să ne împărtășască și nouă,— celorlalți doi,— ceva din aceste tainice prisoase ale firii.

Cîteva clipe, luna se arată pe-un cîmp mai larg. Ofițerul cuprinse perdeaua și o ținu așa. Costișa din față ni se arătă întregă, limpede ca ziua; un drum de țară, îngust și cotit, alb ca laptele, cobora și se oprea într'un mănunchiu de case, sub deal, în marginea căruia, lăcrăma în stropi strălucitori o roată de moară.

Iazul... un lung șirag de sălcii... o livadă mai în fund cu patru plopî năzuind în văzduh... o casă în margene, la drum... Am închis ochii, ca să păstrez mai îndelung această icoană rară, și-am rămas așa... Lună sus; jos verdeață, peste tot lumină, întuneric și răcoare...

Parcă'auzeam cum fierb firele de apă frînte în căușul sco-

cului, parc'auzeam cum privighetorile își risipesc în livadă chemările lor... Lipsa numai aceia ce nu puteam să văd, dela locul meu, și lipsa aceia căuta închipuirea mea s'o împlinească... O întâlnire!... *El*, trebuia să scoboare dealul, pe drumul alb ca omătul; *ea*, trebuia s'aștepte în umbra livezii;—el, un drumet ca orișicare, fără știință și fără bănuială,—ea, un suflet însetat, dornic, așteptînd, ascultînd, suferind...

Atunci, abia auzii această întrebare:

-- Domnișoara merge la Rădești?

O clipă, îngîndurata de lingă mine, cred eu, stătu la gînd: să răspundă, ori ba?...

— Da, domnule...

Tinărul veni îndată cu adoua întrebare:

-- Domnișoara vine de departe?

— Da, domnule... Și astăzi dimineață, din pricina întîrzierii trenului, am pierdut legătura...

— Și, desigur că nu vă așteptați deloc la o călătorie de noapte, mai ales prin niște părți de țară ca acestea...

— A, nu, domnule! Locurile le cunosc foarte bine; apoi, fără aceasta chiar, nu mi s'a întîmplat niciodată să călătoresc singură...

Vădit, tinărul își sfîrșise întrebările pregătite, și tăcu. Domnișoara își strînse cu grijă rochia lingă sine, și s'așeză mai bine în loc...

— N'ați călătorit niciodată singură!... suspină sublocotenentul de cavalerie, tremurîndu-și ușor pîntenii;—și cu toate acestea, un astfel de lucru se întîmplă chiar acum...

— Nu înțeleg, eu văd că nu-s singură... și după puterea vorbelor pricepui că domnișoara își înturnase privirile spre fereastră.

— Ba da! îl răspunse grăbit tinărul; ba da! Vedeți? (și de bună samă, că-i arătă spre mine): Vedeți? domnul doarme de-o jumătate de oră, liniștit, *absent*, iar pe mine m'a furat cu totul puternica chemare a acestei nopți... Ași vrea ca până mini, necurmat să urc, să scobor astfel de locuri, să privesc această măestrită învălmășală de văi și dealuri pe care se razămă cerul, să privesc cum nourii s'aprint și se sting, cum sclipesc stelele, cum noaptea urzește peste tot, își depănă și iarăși urzește minunatele ei fire de lumină, de întuneric, de răcoare, de blîndețe... Și eu sint *absent*, domnișoară... Eu plutesc, în aceste ceasuri de noapte; și astfel, împotriva așteptării dumneavoastră, călătoriți, cum vedeți, cu totul și ca niciodată, singurică... Nu vi-i teamă?...

Întrebarea era așezată cu meșteșug; și domnișoara, cu tot neastîmpărul care-i mișca umerii, tăcu, tăcu mult...

O bucată de vreme, ofițerul o lăsă în fiorii acestei întăii nedumeriri...

Se înțelege, eu trebuia să... dorm, cu capul răzâmat pe colțar. Demultori, tinerii mei își vor fi întors privirile cătră

mine și demulteorii se vor fi întrebat: «doarme cu adevărat domnul?». N'aș putea să bănuiesc care dintr'amândoi era mai dornic să știe hotărît, dacă dorm ori ba; ca s'o spună, desigur, trebuia să fie ofițerul. Intr'un târziu îl auzii:

— Domnișoară, domnul cu barba 'nspicată doarme!...

Tăcerea lor prelungită îmi adusese din nou înaintea ochilor icoana satului, cu moara, cu drumeagul de pe coastă, cu cerul și toate privighetorile nopții. Iarăși vedeam și iarăși auzeam totul... *El* încă scobora, abia atingînd pulberea moale a drumului; *ea*, neștiutoare și nevinovată, asculta în umbră, chemarea nebiruită a întregii firii. Și potrivit vârstei mele de om cu barba înspicată, socoteam că așa e mai bine, mai moral... Așa îmi place mie, ca omul să cadă robit puterilor izvorîtoare din depărtări fără de margini, ca voința lui să se destrame neputincioasă ca un biet val de ceață rătăcit în bătaia vînturilor... Era lună, și din pricina lunii sbucnește 'n gîtlejul vietății pe care noi o chemăm privighetoare, acel clo-cot de patimă oarbă pe care noi îl botezăm cîntare... Era lună, era o noapte ca aceia, și din pricina lor, tovarășii mei de drum...

Cu felul acesta de a afla îndreptări în tot ceiace lumea găsește o vină, o greșală, un păcat, eram deocamdată foarte mulțumit; și dacă lucrul acesta l-ași fi putut mărturisii, cu-vincioșilor tineri de lîngă mine, fără ca să-i supăr, mulțumirea mea ar fi fost depîlînată.

Îmi repetam în gînd această încheiere, ca să țin minte, și nici nu băgasem de samă că alături porniseră din nou întrebările și răspunsurile.

Dumnealui, tînărul ofițer, venea dintr'un tîrgușor dobrogean și mergea la Rădești, la o soră a mamei sale; vîrsta douăzeci și unul de ani împliniți, pe douăzeci și doi. Era mărturisirea lui, pe cuvînt de cinste, dupăce aflase anii domnișoarei Sofia.—optsprezece. Luna lui de naștere, Noembrie, o lună rece și aspră, în care, după părerea tînărului, se cade să se nască tot ce-i bărbat:

— E cu temei, domnișoară, părerea mea?...

— Și mie mi se pare că așa ar trebui să fie—îi răspunse vecina.

Ofițerul rămase împăcat.

— Dar luna de naștere a duminale, domnișoară?

Fata tăcu. Dealtfel, mi s'a părut că sublocotenentul nici nu dorea un răspuns, căci îndată își arată părerea sa.

— Eu nici nu pot crede o altă lună de naștere pentru domnișoare, decît April...

— Și cu toate acestea, luna mea nu este April! abia vorbi domnișoara, ca pentru altul.

— Mă mir, domnișoară și tu mă mir mult... Dar Mai?...

Domnișoara tăcu, și tăcerea aceasta făcu pe ofițer să bată ușor din palme: gîcise, și gîcise repede...

C'un suris venit pe neașteptate, domnișoara Sofia își adună mai bine rochia, și primi cu bunățate cuvintele cu care se poate zugrăvi o lună ca aceasta, luna florilor...

— A tuturor florilor, domnișoară, a tuturor florilor, dela cea mai micuță până la cea mai mare, dela cea mai sălbatecă și mai îndepărtată, până la cea mai dulce, și mai aproape... mai aproape de... de cine, domnișoară?...

— Nu știu...

— De mine!...

Tinărul îi cuprinse mina, și domnișoara Sofia avu bunățatea să i-o lase...

*

Nu după mult timp, pe coridor răsunară pașii și întrebările conductorului; sosi îndată la noi, deschise ușa cu sgomot și ne ceru biletele.

Domnișoara Sofia își pironi ochii în pământ; domnul de-a lături, sublocotenentul Valerie Bantăș, se alipi de geam; și până să scoborim, răspunsei la o întrebare a sa:

— Ați dormit bine, domnule?

— Am dormit, tinere, am dormit foarte bine și foarte adânc... Au venit toate împrejurările în ajutorul unui bătrîn ca mine: întunec, răcoare și niște tovarăși ca dumneavoastră...

Trenul se opri și domnișoara Sofia sări înaintea mea; își găsi mama și fratele care o așteptau, cuprinse și sărută pe fiecare de mai multe ori, și pornind spre trăsură, îi ispita cu o nespūsă veselie:

— Ce faceți?... Ce face Mihai?... Ce face Sânduc?... Vai, mamă! Nu mai puteam de dor... Și știți?... Cînd am ajuns la Docolina și-am aflat că trenul plecase, mi-a venit nu știu cum... Da' pe-acasă e bine peste tot?...

Urcară, și trăsura lor porni duruind...

Tudor Pamfile

Conștiinței

Tu, care fără gloria Credinței,
Mi-atirni într'una plumburi de aripă
Și, cînd auzi durerea mea că țipă,
Te bucuri la surîsul Biruinței ;

Tu, lanțul care 'n fiecare clipă
Ținîndu-mă 'n robia suferinței,
N'ai vrut să știi dreptatea Năzuinței
Și-ai nimicit pornirile-î in pripă ;

O, tu, putere aspră și ciudată
Ce lupți cu toate cursele din Fire,—
De ce să fii vestala consacrată

Să apere-al tău foc în părăsire,
Și-apoi să piară însăși consumată
De ne 'nțeleasa flăcării orbire ?

Alice V. Soara

C. Dobrogeanu-Gherea

•Eri dimineată, la 5, a murit cunoscutul critic și teoretician socialist C. Dobrogeanu-Gherea»...

Ce simple sînt toate lucrurile pe lumea asta!

Orice suflet omenesc este rezultatul vieții și experienții tuturor ființelor din care a crescut, dela apariția vieții pe pămînt pînă la el. Și e de ajuns un banal amănunt de fiziologie pentruca să se risipească într'o clipă toată minunea asta!

•Eri dimineată la 5» s'a închis brusc drumul unei splendide evoluții.

Dar să lăsăm aceste considerații de sentiment. Să facem mai bine ceiace i-ar fi plăcut lui, dacă ne-ar asculta vorbind de un om ca dînsul, în astfel de împrejurări. În loc să ne tînguim, să încercăm a defini un temperament și o operă.

Gherea ne-a venit de aiurea, de peste Prut, de unde ne-au venit, tot pe atunci, și D-rul Russel, misionarul revoluției în Moldova, de unde ne-a venit și sufletul de mucenic al lui Zubcu Codreanu.

Înutil să facem, acum și în acest loc, biografia lui. Pînă ce s'a putut adaptă la noi, a avut de suferit mult adolescentul căzut aici, în țară străină, fără nici un sprijin de nicăeri.

După cîtiva ani dela venirea lui în România, Gherea s'a alipit la mișcarea dela «Contemporanul», care avea să continue, cu mai puțină repercusiune în timp și în spațiu și dîndu-i o altă direcție, critica junimistă pe cale de a-și isprăvi menirea ei specială.

Critica lui Gherea este și ea un moment al criticei moldovenești. După mișcarea critică dela 1840, a venit Junimea, care a făcut critica formelor burgheze din punctul de vedere al claselor boeresti. În urma Junimii au venit socialiștii, care au făcut critica aceluiași forme burgheze, însă din punctul de vedere al claselor de jos,—mai ales al țărănimii. Gherea a fost sufletul și teoreticianul acestei mișcări. Catehismul și manifestul acestui curent, studiul-program intitulat «Ce vor socialiștii romini», este opera lui Gherea. Iar atacurilor iscate pe vremuri, tot el le-a ținut piept, cu viguroase articole de polemică, care erau în același timp pagini de doctrină și de propagandă și dintre care cel mai remarcabil este cel intitulat «Karl Marx și economiștii noștri».

Am arătat aiurea că vechiul socialism, formulat în «Ce vor socialiștii romîni», nu este, dacă facem abstracție de aparatul doctrinar, de cît o specie de democratism radical, campanit și cu un caracter aproape pur țărănist, un democratism cultural, generos și cu aspirații de înfrățire cu omenirea întreagă și mai ales cu acele clase din Apus, care luptau împotriva organizației nedrepte a societății. Acest caracter al socialismului de altădată se datorește faptului că socialiștii nu puteau face altceva, decît să se adapteze la împrejurări. Și singura clasă de muncitori apreciabilă în România, și mai ales în Moldova, erau pe atunci țărăni. Mai tîrziu, cînd proletariatul a început să crească în unele centre, socialismul lui Gherea a putut deveni mai industrial, mai «occidental».

Gherea însă, deși teoretician și luptător politic mai înainte de toate, era totuși un atît de fervent iubitor de literatură, încît nu a putut rezista ispitei de a-și rupe, din timpul muncii pentru traiul zilnic și pentru propagarea ideilor sale, multe ceasuri pe care le-a consacrat literaturii, urmărind însă și pe arena literară tot propagarea idealurilor sale sociale.

În critica literară, el vine după Maiorescu. Gherea este unul din reprezentanții epocii celei nouă de atunci, pe care am dat-o 1880—1900, și pe care am numit-o epoca Eminescu.

Gherea este atît de mult omul acestei epoci, el corespunde atît de bine aspirațiilor vremii și nevoilor literare ale momentului, încît ajunge glorios în cîtiva ani. Începînd din 1889, Vlahuță, un alt reprezentant—în poezie—al acelei vremi, îl preamărește și-l recomandă cu entuziasm generației nouă. Nici un scriitor al nostru nu a fost selectat mai cu putere de epoca sa decît Gherea. Iar atitudinea «decepționistului» Vlahuță față cu revoluționarul Gherea se explică perfect, dacă avem în vedere că atît «decepționismul» cît și socialismul de atunci, reprezentat și unul și altul cam prin aceeași categorie de oameni, erau produsul aceleiași nemulțumiri, provocată de aceiași stare de lucruri, cum m'am încercat să dovedesc altădată.

Gherea venînd după Maiorescu, a venit firește împotriva lui Maiorescu. E legea progresului. Dacă din punct de vedere negativ, critica socială a lui Gherea aproape coincide cu a lui Maiorescu, din punctul de vedere al idealului și al soluțiilor, acești doi oameni au fost diametral opuși: unul conservator, celălalt novator extrem. De aici, marele și ireducibilul antagonism dintre ei. Divergența în concepția criticii literare venea tot de aici. Critica «metafizică» era reflexul conservatismului unuia, după cum critica «științifică» era reflexul revoluționarismului celuilalt. Gherea credea însă că el e o conștiință-ogîndă față de Maiorescu, că în Maiorescu vorbesc instinctele de clasă, pe cînd în el rațiunea rece și obiectivă—cum se socotise și Maiorescu altădată față cu ideologia patruzeeciopistă. În realitate, fiecare își teoretiza, soci-

ologește în primul etaj, literaricește în al doilea, propria lui atitudine sentimentală față cu realitatea socială a vremii.

Gherea a adus la noi critica științifică, întemeiată pe concepția că literatura e un produs ca oricare altul, un fenomen al vieții, care trebuie studiat în constituția, în cauzele și în efectele lui. Privită astfel, critica nu are a se ocupa de literatura neizbutită, ci numai de cea bună, adică de literatura propriu-zisă,—pentru că știința nu se ocupă decît de realități.

Din diversele preocupări ale criticei științifice, el a dat un accent mai puternic cercetării cauzelor,—de altmintelega cea mai «științifică» dintre indeletnicirile acestei critice.

Din această pricină, fie zis în treacăt, Gherea nu putea să facă și n'a făcut o școală *literară*. El nu putea crea decît numai o școală *critică*—și a creat'o.

Ca să înțelegem mai bine întreaga activitate intelectuală a lui Gherea, să definim puțin natura inteligenței sale.

Din punctul de vedere al percepției realității, oamenii se pot împărți în două categorii. Unii percep mai ales raporturile dintre lucruri, cauzalitatea. Pe alții îi interesează în primul rînd lucrurile, ceiace este individual. Dintre aceștia din urmă se recrutează mai ales artiștii; dintre ceilalți, mai ales, eugetătorii. Sînt rari acei care, ca Taine, au îmbinate în ei amîndouă însușirile—de obicei una în dauna celeilalte.

Gherea a făcut parte din prima categorie. Il interesau mai mult raporturile, pentru că pe ele le percepea mai ales.

Așadar el trebuia să vadă mai întăiu în opera literară legătura dintre ea și cauzele ei. Și avînd un temperament politic, fiind un sociolog, și încă un sociolog marxist venit din Rusia, el nu putea să nu caute cauza principală a operei în împrejurările sociale.

Gherea a colorat concepția deterministă a lui Taine cu o doză de sociologie atît de puternică, încît marele critic francez cu greu și-ar fi recunoscut elevul. Sociolog socialist, prin urmare progresist și optimist, Gherea nu se putea entuziasma de mediul cosmic, care e imuabil și nici de cealaltă cauză din teoria lui Taine—rasa, care e «conservare» și «stabilitate». Iată deci Gherea, admitînd în teorie factorul eredității, a ținut atît de puțin samă de el în practică, adică în explicarea scriitorilor. Optimistii, reformatorii sociali entuziaști, sînt din instinct protivnici concepției de ereditate.

Importanța dată de Gherea mediului social, a făcut pe unele spirite neatente să creadă că criticul nostru explică talentul prin mediu... Lucrul acesta nu există în Gherea. El explică prin mediu numai tendințele, idealul scriitorului, optimismul sau pesimismul, caracterul moral sau imoral. Fără îndoială, însă, Gherea a dat o importanță excesivă mediului social. El n'a ținut samă îndeajuns de predispozițiile înăscute, predispoziții la pesimism sau optimism, la reacționarism sau revoluționa-

rism, la egotism sau la altruism generos, etc. Raportul dintre operă și mediu, Gherea l'a conceput prea mult ca un raport de cauzalitate—conținutul operei ca efect al mediului—in loc să vadă în acest raport mai mult un paralelism, așa cum rezultă din teoria selecțiunii literare: un anumit mediu (mai bine zis o anumită categorie socială ori temperamentală) își însușește anumite temperamente care-i convin.

Gherea, teoretician al socialismului internațional, a aplicat în analiza literaturii române teoria mediului burghez european. Când arată de pildă cauzele pesimismului, Gherea se gîndește la relațiile de clasă și la aspectele sociale din occident—cași atunci cînd face teoria socialismului român. Acum, că teoria pesimismului european chiar, a lui Gherea, e justă sau nu, e altă vorbă.

Din această cauză, scriitorii studiați de Gherea nu sînt întotdeauna văzuți în mediul lor particular. La această lipsă de precizare a împrejurărilor concrete în care ei s'au dezvoltat, mai contribuie și o altă cauză. Gherea face abstracție de punctul de vedere istoric-literar în judecarea scriitorilor. (În aceasta el se aseamănă cu Maiorescu, care privind opera literară din punct de vedere pur estetic, n'a ținut, firește, nici el samă de contingentele istorice). Gherea nu numai că judecă literatura contemporană fără să o pună în legătură cu cea din trecut, dar în critica sa nu ține samă nici de biografia scriitorilor, de cronologia operelor, de scrierile lor în alte domenii, etc.

Dar Gherea a introdus la noi nu numai critica științifică, adică a cauzelor, ci și critica psihologică. Maiorescu o făcuse numai în treacăt, și cel mai însemnat articol al său în această direcție, articolul despre Eminescu, este posterior apariției lui Gherea.

Gherea însă, nu a făcut atît psihologia scriitorilor, cît a personagiilor din opera lor și a raporturilor dintre personaje,—psihologia lui Dragomir, a lui jupîn Dumitrache, a lui Tipătescu, mai mult decît a lui Caragiale.

Personagiile pe care le analizează mai bine Gherea, sînt cele din operele cu caracter social. Iată pentru ce el va fi un mai bun critic al literaturii sociale decît al celei psihologice și al poeziei. Iată pentru ce el va analiza mai cu pătrundere opera lui Caragiale decît pe a lui Eminescu.

Gherea a reușit mai bine în critica psihologică propriuzisă, adică a scriitorilor, atunci cînd a vorbit de grupe de scriitori, cînd așadar i-a putut reduce la categorii, ca depildă în «Artiștii proletari culți», (psihologia categoriei Eminescu, Caragiale, Vlahuță, O. Carp, etc.). Și în această analiză pur psihologică se vede tot sociologul, mai la largul lui în caracterizarea grupelor decît a indivizilor: psihologia grupei o vezi mai bine ca efect social, decît pe a individului.

Ca critic estetic, Gherea nu duce critica noastră mai departe, de unde o începuse Maiorescu la 1867, în «Poezia română», și pe care de altminteri nici Maiorescu n'a dus-o mai departe.

În Gherea sînt puține pagini de critică estetică, și nu cele mai interesante din opera lui. El ne spune mai degrabă cîtă Coșbuc din natură, decît cum cîntă; el arată mai bucuros evoluția sentimentului în dragostea rustică, așa cum apare în poezia lui Coșbuc, decît cum cîntă poetul dragostea flăcăilor și fetelor din munții săi. Analiza estetică este pe ultimul plan în critica lui Gherea.

Dela această indeletnicire îl oprea natura inteligenții sale așa cum am definit-o: Solicitat mai ales de raporturile dintre lucruri, decît de lucruri, percepînd mai mult legăturile cauzale decît aspectele individuale, el nu putea da o însemnătate prea mare formei sensibile. Comparat cu Maiorescu, Gherea nu e atît de ascuțit în gust ca rivalul său. În schimb e mai comprehensiv și mai variat, pentru că fiind mai puțin estetic, e mai puțin personal.

O singură preferință avea Gherea, care însă nu-și avea originea în natura lui estetică, ci îi venea de aiurea, din idealurile lui sociale. Dintre două opere cu calități deopotrivă, el o prefera pe cea cu idealuri sociale mai «înalte»...

Meritul cel mare însă al lui Gherea nu stă atît în contribuția sa la construirea doctrinei critice române, prin introducerea mai tuturor genurilor de critică, cît în rolul său de îndrumător, de învățător, de apostol.

Gherea este unul din marii noștri sămănători de idealuri. El a fost expresia idealismului unei întregi generații. Cînd formele apusene și-au dat roadele lor, cînd mizeria claselor de jos a început să ia proporții îngrijitoare, cînd pe de altă parte au început să se ridice tot mai multe spirite cultivate din sînul acestor clase, cînd a apărut nemulțumirea puternică de prezent și aspirația către un viitor mai bun, în anii de după 1880, cel care a zugrăvit mai cu pricepere această stare și a exprimat mai cu avînt acele aspirații, a fost Gherea.

Dar un rol poate și mai însemnat l'a avut Gherea ca propagator de cultură.

În articolele sale el pune neconținut probleme, dezbate idei și astfel opera sa are calitatea eminentă de a da continuu de gîndit. El se lasă adesea în voia asociațiilor de idei, părăsind oarecum subiectul. Articolele lui sînt pline de digresii. Pe de altă parte, el face citații din tot felul de scriitori, poate în afară de necesitatea strictă a demonstrației. Prin aceste digresii și prin aceste citații, care sînt fără îndoială un defect de compoziție, Gherea a răspîndit acum 30 de ani, în cercul larg al cetitorilor săi, gustul ideilor generale și al literaturilor străine.

Temperament de propagandist, avînd așadar neconținut înaintea ochilor imaginea mulțimii, înzestrat cu o bogată verbozitate și cu facultatea de a se antrena de propriile-i expunerii, Gherea a reușit să dilueze pentru folosința marelui public esența concentrată a unui Taine, făcîndu-ni-l astfel accesibil încă de pe cînd eram pe băncile școlii. S'ar putea spune că opera lui Gherea a fost o mare și fecundă școală de adulți. Din acest punct de vedere, rolul său se poate compara cu al începătorilor culturii noastre moderne, de pildă cu al unui Eliade. Și să se noteze că Gherea a fost la urma urmei un autodidact, cași Eliade, și că, în condițiile speciale ale rolului său, autodidacticismul, pe lângă neajunsuri, i-a adus și avantaje, cași lui Eliade. În adevăr, un autodidact inteligent și curios cetește mult, cetește variat, cetește numai ceiace îl atrage și, cînd este publicist, simte irezistibilă plăcere de a comunica și cetitorilor săi capitalul variat de cunoștinți, agonisit în peregrinațiile lui diverse prin operele întregii literaturi. Și nimic nu e mai binevenit într'o țară pe o treaptă inferioară de cultură, unde orice cunoștință nouă e o binefacere și unde toate cunoștințele sînt nouă.

Și, cum forma nu e decît o altă față a fondului, Gherea a avut stilul adecvat naturii sale, rolului său de propagandist cultural. Stilul lui Gherea se poate defini *a contrario* cu stilul lui Maiorescu. Maiorescu, natură aristocratică și spirit negativ, are stilul rece, concentrat, soliloc, lipsit de orice familiaritate cu cetitorul. Gherea, natură mai populară, propagandist și spirit fecund, are stilul prolix, oratoric sau poetic la nevoe, și adesea familiar. Aceste însușiri dau stilului lui Gherea o expresie comunicativă care ne explică, în mare parte, succesul fără asemănare al articolelor sale. Dar ceiace se chiamă *stil* n'a avut Gherea. El își îngrijea manuscrisul mai mult cu privire la idei, la orînduirea paragrafelor, decît la formă și limbă. El ținea pînă la un punct de școala «Contemporanului», pentru care totul era «fondul», forma fiind considerată aproape ca o prejudecată burgheză, cași jobenul și mînușile. Am spus «numai pînă la un punct», pentrucă Gherea nu împărtășea și teoretic această părere. Genul stilului său, încă odată, se datora naturii sale, așa cum am încercat s'o definim mai sus.

În privința limbii din ale sale «Studii critice», ținem cu tot dinadinsul să arătăm că Gherea nu este răspunzător de unele scăderi estetice. Gherea acum treizeci de ani nu știa bine romînește. Limba articolelor lui era corectată de alții, de persoane care-și puneau toată ambiția să găsească cuvîntul cît mai popular, ne-evitînd la nevoe chiar și o expresie vulgară, numai ca limba să fie cît mai neaoșă, cît mai «romînească». Și este evident că un cuvînt care poate fi un mîrgăritar în Creangă, lovește neplăcut într'o discuție de estetică. Cuvinte ca «a interii» (cum se zice în Moldova cînd e vorba de a a-lunga o pasăre de ogradă), sau expresii ca «Madama Estetica

și-a luat tălpășița», nu sînt ale lui Gherea. El nu le cunoștea. El trebuie să le fi învățat înțelesul, după ce s'a cetit pe el însuși.

Cu toate acestea, scrisul lui Gherea se cetea cu plăcere. Gherea are în stil mișcare, avînt și căldură. Stilul său e persuaziv și sugestiv.

Unul din mijloacele cu care reușește el mai bine să capteze convingerea cetitorului este argumentarea prin exemple și comparații clarificatoare. Acest mijloc îl întrebunțează Gherea și în articolele sale de pură critică, dar mai cu samă în polemică, gen literar în care a excelat poate mai mult decît în oricare altul. Impreună cu Panu și Maiorescu, Gherea a fost polemistul cel mai talentat din publicistica romînă.

Polemica din «Studiile» sale «critice» este plină de urbanitate și de politeță. Iar fericirea de a nu fi fost direct amestecat în vîlmășagul publicisticii periodice, i-a îngăduit să-și păstreze întotdeauna o atitudine de distincție și de mîndrie. Iată pentru ce în paginile lui nu se găsesc decît puține ecouri ale name-roaselor atacuri îndreptate împotriva lui în cursul celor treizeci de ani de luptă. Prin aceasta el se asemănă iarăși cu Maiorescu, care avea însă o și mai mare putere de stăpînire.

Polemica lui Gherea este un model și de strategie și de bună-credință,—oricîi aceste două noțiuni ar părea contradictorii. Gherea are întotdeauna comprehensiune pentru gîndirea adversarului. El recunoaște partea de adevăr din opinia celui cu care discută. Atacul său este însă tot pe atît de viguros, pe cît este și de loial. Procedul său favorit în polemică este reducerea la absurd a adversarului. În acest caz Gherea are imaginația inventivă și adesea plină de humor, ceiace dă polemicii sale o savoare deosebită.

Un alt farmec al polemicii sale este spiritul. Dar săgețile spiritului său nu sînt niciodată muiate în venin, căci spiritul lui Gherea, chiar în acușimile lui, are întotdeauna o nuanță de humor. Aceste însușiri exclud ironia rece și casantă a lui Maiorescu. Podoaba aceasta lipsește lui Gherea. Maiorescu, spirit negativ și doctoral, n'are în schimb humor și spirit, apasajul naturilor creatoare și expansive.

*

Cronologiceste. Gherea nu este un scriitor egal șie însuși. În cariera sa literară se observă o evoluție progresivă. Gherea a învățat toată viața. Bagajul său științific este mult mai mare spre sfîrșitul activității sale literare decît la început, cînd era oarecum sumar. Așa de pildă, în ultima sa polemică cu Maiorescu, se vede clar că Gherea e mult mai familiarizat decît înainte cu problemele psihologiei moderne.

Un alt progres îl face Gherea în comprehensiune. Concepția sa devine mai largă. El admite necontentit și alte «ca-

uze» pe lângă cea strict economică. Materialismul său istoric nu mai e așa de rigid. Să se compare primul său studiu despre cauzele pesimismului cu cel de-al doilea.

Însfîrșit, observăm și un progres în talent, ceiace de altmintelea e în natura lucrurilor. Analiza devine mai pătrunzătoare, critica mai ascuțită și forma mai literară. Iar progresul în limbă e remarcabil. Articolul despre Coșbuc, de pildă, e superior celui despre Eminescu. Nu-i vorbă, Gherea avea mai multă simpatie pentru «poetul fărănimii» decît pentru poetul pesimist—și simpatia e un instrument de analiză, cu care criticul descopere mai ușor secretele unui suflet. Iar articolul său împotriva lui Panu, scris tot la sfîrșitul carierei sale, e un model de polemică din toate punctele de vedere, stăpînire a subiectului, sagacitate, strategie, compoziție și stil.

Comparația cu Maiorescu se impune neconținut, dela sine. Din punctul de vedere care ne preocupă în acest moment, vom observa o deosebire fundamentală între Gherea și predecesorul său. Maiorescu dela 1887 este același dela 1867. Tînărul de 27 de ani, care a scris «Poezia romînă», este același scriitor logic, concis și elegant, cași criticul de mai tîrziu. Maiorescu a apărut deodată complet și matur. Aceasta se explică, credem, prin natura sa mai întăiu. Natură de artist, el a aspirat dela început la forma perfectă—cît stătea în firea și puterea lui. Natură pur negativă, el nu putea varia. Numai afirmarea e diversă; negația e una.

Dar nu numai temperamentul, ci și concepția estetică a lui Maiorescu explică identitatea sa continuu perfectă cu el însuși. Profesînd teoria «metafizică» a frumosului, Maiorescu nu avea cum evolua. Progresul științei contemporane nu avea ce schimba în concepția sa. Teoria frumosului lui Platon, formulată de Schopenhauer, pe care o profesa Maiorescu, nu se putea schimba ori amenda sub influența științei psihologice și estetice din vremea lui. Și, însfîrșit, la deosebirea de care vorbim acum, dintre Gherea și Maiorescu, a mai contribuit, fără îndoială, și faptul că unul era autodidact și celălalt avea studii serioase făcute la cele mai bune școli din Europa. Maiorescu, cînd a început să scrie, era format. Gherea a trebuit să-și completeze studiile, dacă se poate spune astfel, după ce a început să scrie.

Vorbînd aiurea de Maiorescu, spuneam că ceiace poate fi încă de actualitate în opera lui sînt, pe lângă observațiile psihologice asupra lui Eminescu, mai ales generalizările teoretice de psihologie din «Progresul adevărului» și «Din experiență».

Din opera lui Gherea, atît de îndrăgostit de teorii, nu poate rămînea aproape nimic din ceiace e teorie. Teoriile nu sînt ale lui, sînt ale lui Marx și Taine. El nu are decît apli-

cații. Dar nu toate aplicațiile lui pot sta în picioare, și aproape nici una din ele nu e valabilă în totalitatea ei.

Ceiace va rămînea dela Gherea, sînt paginile de psihologie în care analizează pe artiști—reușite, cum am arătat, aproape numai cînd e vorba de categorii de scriitori—și capitolele în care analizează sufletul personajilor din opere, care sînt în realitate analize de psihologie socială, aproape toate de un interes deja istoric. Ceiace va rămînea apoi dela Gherea, sînt creațiile de artă, unele pagini în care a pus sentiment și imaginație, scrise adesea cu o emoție contagioasă.

Și, va rămînea amintirea lui în inima celor care au vibrat de cuvîntul său, și va rămînea după aceea *legenda* lui transmisă urmașilor de umiliții și ofensații, pe care i-a mîngîiat cu nădejdea unei lumi mai bune.

G. Ibrăileanu

CRONICA FILOZOFICA

Energia spirituală *)

A doua jumătate a secolului trecut a fost, în domeniul cugetării, o epocă de predominare a pozitivismului.

Sub influența uriașei dezvoltări a științelor experimentale, nu numai fenomenele naturii, dar viața și spiritul însuși păreau supuse unor legi riguroase de un determinism inflexibil.

Universul era considerat ca un vast mecanism în care totul putea fi în ultimă instanță cîntărit, supus măsurii și calculului. Fenomenele biologice erau reduse la combinații fizico-chimice iar viața mentală explicată prin legile asociației, un fel de atomism care-și avea modelul în lumea fizică.

Un Spencer, un Taine erau filozofii la modă. Ideile lor și cultul micilor fapte inspira arta naturalistă.

Spirite fanatice mergeau mai departe și, în entuziasmul lor simplist, credeau că știința, care prin aplicațiile ei tehnice stăpînește natura, poate servi ca bază moralei și deveni puterea spirituală care va înlocui religia.

Filozofia neokantiană reprezenta desigur față de aceste excese spiritul critic. Arătînd limitele fatale ale inteligenței noastre, ea modera unele pretenții nejustificate ale științei; dar reducînd filozofia la teoria cunoștinței, punea plumbi în aripi avintului speculativ, lăsînd fără de răspuns marile probleme care au pasionat totdeauna omul.

Dar legea universală a ritmului stăpînește probabil evoluția cugetării și la începutul secolului al XX-lea ea prezintă un aspect cu totul deosebit.

În urma reacțiunii simboliste în artă, reacțiune care, împotriva exagerărilor naturaliste, însemnă reîntegrarea ideii și a spiritului și în domeniul gîndirii, o mișcare împotriva pretențiilor scientismului pozitivist e pretutindeni vizibilă.

O renaștere a idealismului e una din manifestările vremii și acest idealism ia un caracter iraționalist, antiintelectualist și mistic.

*) Ultima operă a lui Bergson „Energie spirituelle“.

Pentru el, explicările mecaniste care reduc totul la măsură și cantitate și cu care operează științele experimentale, nu se potrivește decît pentru aspectul superficial al universului.

Viața și conștiința nu se pot cîntări nici măsura și, pentru a pătrunde în natura lor intimă care e și esența profundă și ultimă a realității, trebuie să renunțăm la metodele care au asigurat succesul științelor pozitive, căci în acest domeniu—care e acel al calității ireductibile—au o valoare mai mare decît microscopul savantului, intuiția artistului sau entuziasmul aprins al credinciosului.

Și filozofii cei mai gustați și mai populari ai vremii sînt un Eucken în Germania, un James în lumea anglo-saxonă. Dar gînditorul reprezentativ al epocii e desigur Henri Bergson.

Dacă e încă prematur să afirmăm cu unii, că revoluția, care în cugetarea omenească va rămînea legată de numele lui, egaleză în importanță pe aceia a filozofului din Königsberg,—nimeni nu poate contesta că influența lui e senzibilă în cele mai variate direcții.

Poeții simbolisți își găsesc în el gînditorul, sindicalisții vād în elanul lui vital și creator o justificare a acțiunii directe și a violenței, spiritele religioase sau mistice împrumută din arsenalul său antiintelectualist arme împotriva rațiunii.

Cursurile lui Bergson la Collège de France, conferințele lui în Anglia și America găsesc un public numeros și entuziast și cărțile lui, traduse în multe limbi, apar mereu în ediții nouă.

Ceiace explică succesul lui Bergson nu sînt numai însușirile lui excepționale de gînditor și faptul că ideile lui răspund unei nevoi sentimentale a timpului, ci și marele său talent literar.

Spre deosebire de un Comte sau Renouvier care scriu greoiu și ale căror opere sînt lipsite de orice farmec estetic, stilul lui Bergson e bogat — și uneori, poate, în chip excesiv — în metafore și imagini poetice. Analist fin al vieții sufletești, el reprezintă în cugetarea franceză acel „esprit de finesse“ pe care Pascal îl opunea spiritului geometric, apt numai în domeniul materiei.

Și împotriva urmașilor lui Descartes, el continuă tradiția lui Pascal, inaugurată de Montaigne și reluată în secolul al XIX-lea de precursorii lui direcți, un Maine de Biran și un Ravaisson. Iar în cugetarea europeană, dacă prin filozofia lui care consideră mobilitatea ca esență a realității, împotriva concepțiilor statice, ne aduce aminte de Heraclit și de Hegel, dacă neovitalismul său samănă cu acel al lui Aristot și Leibniz,—prin intenționismul său mistic aparține familiei de spirite a lui Plotin, Berkeley și a romanticilor germani Novalis și Schelling.

Acuzația de plagiator a lui Schopenhauer pe care, în atmosfera încărcată de patimi a războiului, Wundt a aruncat-o lui Bergson, e departe de a corespunde realității. Nu e însă mai puțin adevărat că între ideile celor doi filozofi se întîlnesc nu odată analogii frapante.

Opera recentă a lui Bergson, „L'énergie spirituelle“, menită

să stirnească în jurul ei aprinse discuții, e o culegere de conferințe și studii care completează anumite aspecte din sistemul lui filozofic.

Afară de prima din ele care, rezumînd în chip magistral ideile esențiale din „L'évolution créatrice“, cuprinde cîteva indicații prețioase asupra eticei bergsoniene, indicații care ne arată că departe de a justifica estetismul sau individualismul, cum au crezut unii—ea exaltează efortul spiritual în luptă cu materia, acțiunea fecundă și sacrificiul pentru interesele colective; celelalte sînt consacrate problemei raportului dintre spirit și corp, aplicînd diferitelor cazuri concrete concepția psihologică dezvoltată de filozoful francez încă în 1896, în „Matière et Mémoire“.

Adversar al paralelismului psihofizic,—hipoteza curentă care a adus însemnate servicii psihologiei contemporane,—Bergson nu neagă existența unui raport între corp și viața sufletească, dar acest raport e, după el, cel mult de solidaritate, în nici un caz de echivalență.

Combătînd paralelismul cu argumentele dialecticei idealiste, el susține că, reprezentare între reprezentările care alcătuiesc viața spiritului, crierul nu o poate explica, dupăcum partea nu poate explica totul. Departe de a fi o funcție a crierului sau o simplă licărire fosforescentă care însoțește fenomenele cerebrale, deși are cu ele netăgăduite puncte de contact, existența sa e independentă.

Dar raportul dintre viața psihică și crier poate fi mai bine studiat pe cale experimentală în fenomenele de memorie care, dintre toate fenomenele psihice, par a fi în cea mai strînsă legătură cu cele cerebrale.

După părerea cea mai răspîdită, memoria ca funcție psihologică nu e decît un caz special al memoriei organice sau habitudine, proprietate generală a materiei vii și poate chiar a celor fizice.

Impresiile primite de simțuri lasă în crier anumite urme, modificări imprimare elementelor anatomice și în anumite împrejurări, grație asociației, ele revin iarăși în conștiință sub formă de suvenire. Până în momentul revenirii lor, acestea, asemenea unor clișee fotografice sau unor fonograme, sînt conservate sau înmagazinate în celulele crierului.

Și în cazurile de afasie, în care un individ pierde memoria cuvintelor, s'a constatat leziunea unor anumite centre nervoase din care până în ultimul timp, acel al lui Broca, din a treia circumvoluțiune stîngă, părea localizat cu mai multă certitudine. Totuși, în unele cazuri, sub puterea unei excitații sau a unei emoții puternice, memoria cuvintelor poate reveni aphasicalui cu toată leziunea centrelor nervoase.

Pornind dela aceste observații, după mulți ani de studii și de cercetări clinice, Bergson a ajuns la concluzia că teoria curentă a memoriei e cu totul insuficientă.

Departe de a fi un receptacol care înmagazinează și conservă suvenirele întregii noastre vieți psihologice, crierul e—după

el—un simplu organ senzori-motor care, răspunzând la impresii cu mișcările cele mai potrivite, asigură adaptarea individului la împrejurările exterioare ale mediului.

„Acel care ar putea privi în interiorul unui crier în plină activitate, ar urma mersul atomilor și ar căuta să interpreteze ceiace fac ei, va ști ceva din ceiace se petrece în spirit, dar numai puțin, ceiace e exprimabil în gesturi, atitudini, mișcări ale corpului, adică ceiace sufletul conține pe cale de îndeplinire; restul i-ar scăpa. Persoana aceea ar fi în situația spectatorului care vede distinct tot ceiace fac actorii pe scenă, dar nu înțelege un cuvânt din ceiace spun.“

Fără crier nu ar fi desigur posibilă memoria organică, memoria obiceiurilor a mișcărilor, gesturilor, atitudinilor; dar pentru Bergson există alături de ea și o memorie psihică pe care el o numește pură și care, după părerea lui, e cu totul deosebită și nu poate fi redusă la cea dintâi.

Iată un exemplu care ne poate lămuri: Am citit de zece ori un text pentru a-l învăța pe derost. Datorită repetiției s'a dezvoltat în mine o dispoziție de a repeta textul din ce în ce mai ușor și mai automat. Asta înseamnă că am ajuns să-l posed, să am memoria lui, sub forma ei organică. La stabilirea acestei obiceiuri a contribuit repetiția. Dar iată că îmi reamintesc una din cele zece lecturi, mă văd citind textul adoua oară, la o anumită oră, în anumite condiții obiective și subiective. Ceiace îmi revine atunci în minte este această lectură particulară, cu toate detaliile care o singularizează și care mă împiedică să o confund cu altele care-mi revin în spirit.

Ea e ceiace Bergson numește un souvenir pur, care se deosebește de percepție nu numai prin intensitate, dar radical și calitativ, fiind cu totul de altă esență.

Suvenirele pure, care constituie după Bergson elementul original al spiritului, care e înainte de toate memorie, au o viață proprie și nu sînt înmagazinate în crier.

Ceiace e alterat în cazurile de afazie nu sînt urmele din celulele cerebrale în care ele ar fi conservate, ci numai angrenajul sau mecanismul ajustării lor la realitate pe care-l asigură crierul. Dar dacă suvenirele nu sînt înmagazinate în crier, unde se conservă ele înainte de a reveni în conștiință?

Întrebarea aceasta, răspunde Bergson, nu are un sens decît pentru obiecte în spațiu. Clișeele fotografice sau discurile fonografice se conservă în cutii, dar suvenirele nu sînt lucruri vizibile sau tangibile pentru a avea nevoie de ceva care să le conțină. În sens metaforic putem spune că ele există în spirit, dar pe un alt plan decît acel al conștiinței.

Căci în orice moment al vieții, o stare de conștiință e o sinteză care cuprinde în planuri diferite, care au o lumină mai mult sau mai puțin intensă, tot trecutul nostru psihologic. Fiecare moment al conștiinței cuprinde toate suvenirele noastre contractate într'o singură stare. Căci ce e noțiunea ei, decît expresia pres-

curtată a întregii mele vieți psihice, conștiința vagă a întregului meu trecut?

Însă necesitățile acțiunii fac o selecție în această sinteză, alegînd și izolînd prin intermediul atenției o reprezentare sau un grup de reprezentări, care trec atunci pe primul plan.

Organul care îndeplinește această funcție, extrăgînd din conștiința noastră tot ce e utilizabil din punct de vedere al acțiunii și lăsînd să se întunece restul, e crierul.

Departate de a servi la conservarea trecutului vieții noastre psihologice, crierul joacă rolul unui obstacol, unui vâl care—dacă nu maschează complect—dar limitează în fiecare moment viziunea lui panoramică, lăsînd să transpară din el numai ceiace e util acțiunii.

Și din punct de vedere biologic, rolul său e neprețuit. Prin el menținem atenția noastră fixată asupra vieții, care nu privește în urmă ci înainte. Căci a trăi, pentru spirit este a se concentra asupra actului de îndeplinit, condiția esențială a înserării lui în realitate.

Concepția originală a lui Bergson asupra raportului dintre fenomenele sufletești și cele cerebrale, teoria lui asupra memoriei și a percepției permit o reînnoire a multor puncte obscure ale psihologiei tradiționale. Efortul mental pe care-l facem cînd căutăm să ne reamintim un cuvînt pe care l-am uitat sau cînd voim să dezlegăm o problemă și pe care ea se încerca să-l explice prin deșteptarea mecanică sau prin jocul reprezentărilor înmagazinate în crier, se reduce după Bergson la o deplasare progresivă a suvenirilor de pe planul memoriei pure pe cel al acțiunii prezente.

„Suvenirile noastre la un moment dat, formează un tot solid, o piramidă—dacă voțiți—al cărui creștet mișcător coincide cu prezentul nostru și se înfinge cu dînsul în viitor“.

Și această deplasare a suvenirilor de pe un plan pe altul, deplasare prin care ele, din vagi fantome sau scheme dinamice cu un caracter afectiv, ajung să ia un corp și să se materializeze în cuvînte, implică o tensiune mai mult sau mai puțin înaltă, desfășurarea unei energii spirituale de o natură specială.

Cu cît o conștiință e mai echilibrată, cu atît tensiunea sau tonul vieții psihologice e la un nivel mai ridicat, adică tînde mai mult spre acțiune.

Dimpotrivă, în anumite cazuri psihologice morbide, în așa numitele stări psihastenice, deși nu se constată nici o scădere a vieții normale sau o diminuție a numărului elementelor conștiinței, acestea pierd din puterea lor de penetrație și de inserțiune în realitate.

Ceiace e atins atunci în individ, e acea funcție specifică de adaptare pe care Bergson o numește atenția la viață. Deși în posesiunea tuturor facultăților lui mentale, raționînd tot așa de bine ca omul normal, față de lumea încunjurătoare el e într-o stare de reverie, într'un vis continuu. Căci și visurile se explică, după Bergson, tot printr'o scădere temporară a tensiunii mentale.

A visa însă după el a se desinteresa de realitate și, în vis, un conținut abundent de suvenire succede c'o repejune vertiginosă impresiilor externe sau interne după mecanismul automatic al asociației, fără să se exercite asupra lor acea selecție și concentrare prin care se caracterizează viața omului treaz și care asigură precizia ajustării la realitate.

„Pentruca lătratul unui câine să deștepte în memoria unui om care visează amintirea șomotului unei adunări, el nu are de făcut nici un efort. Dar pentruca el să deștepte, în locul altor amintiri, tocmai pe acea a lătratului de câine și pentruca această reprezentare să fie interpretată, adică efectiv percepută, — trebuie un efort pozitiv pe care acel care visează nu-l poate da“.

Căci a fi treaz, a veghea, constă în a elimina și a concentra acea viață psihică difuză, care domină în vis, asupra unei probleme practice pe care o pune realitatea, însămnă deci a voi.

Și între cele două planuri extreme, acel al acțiunii și acel al visului, există după Bergson tot felul de planuri intermediare, corespunzând la atâtea grade descrescînde de atenție la viață sau adaptare la realitate.

Concepția vieții sufletești ca o energie potențială care, de parte de a fi dependentă de corp, se servește de dînsul și îl utilizează, conduce pe Bergson la o ipoteză îndrăzneță prin care el încearcă să explice fenomenele atât de misterioase, de viziune la distanță sau telepatie.

Am văzut că, după părerea lui, centrele cerebrale nu sînt niște organe ce transformă în stări conștiente anumite modificări materiale, ci numai niște instrumente de selecție însărcinate să aleagă în cîmpul imens al percepțiilor noastre virtuale, pe acel care trebuie să se actualizeze.

Virtual, percepem desigur mai multe lucruri decît percepem actual și rolul corpului e de a înlătura din conștiință tot ceia ce nu are un interes practic pentru acțiune. Canalizînd influențele din afară, organele simțurilor cași centrele cerebrale limitează viziunea prezentului, dupăcum mecanismul cerebral al memoriei limitează viziunea trecutului.

„Dar dupăcum unele suvenire inutile reușesc să se furișeze în interiorul conștiinței profitînd de un moment de inatenție la viață, nu s'ar putea oare ca, și în jurul percepției normale, o franjă de percepții, de obicei inconștiente dar gata de a intra în conștiință, să se introducă în ea în cazuri excepționale sau la anumiți indivizi predispuși?“

Corpurile noastre sînt exterioare unele față de altele numai în spațiu. Dar conștiințele noastre nu aderă la corpuri decît printr'o parte a lor, și ne e permis să presupunem că în ceia ce privește restul pot comunica între ele.

Nu e exclus ca între diferitele conștiințe să se îndeplinească în fiecare moment schimburi, asemeni fenomenelor de endosmoză.

Dacă asemenea intercomunicație există, natura a luat precauțiile ei pentru a o face inofensivă și e probabil că sînt meca-

nisme ce resping in inconștient imaginile astfel introduse și care ar fi jenante pentru viața zilnică. Totuși cind aceste mecanisme de inhibiție funcționează rău, ele se pot furișa prin contrabandă producindu-se acele halucinații veridice sau viziuni dela distanță, cu care se ocupă cercetările psihice.

Cași James, Bergson e pătruns de marea importanță a acestor cercetări începute metodic de Myers, deși ele n'au depășit încă faza strîngerii materialului și a examinării lui critice.

Împreună cu acești doi cugetători, Bergson consideră nemurirea sufletului ca verosimilă, deși imposibilă de dovedit.

Dacă viața noastră mentală debordează pe acea cerebrală și crierul nu face decit să traducă in mișcări o mică parte din ceia ce se petrece în conștiință, e puțin probabil ca ea să dispară odată cu corpul.

Și obligația probei in acest caz incumbă nu aceluși care afirmă, ci celui ce neagă.

Teoriile lui Bergson asupra memoriei și a percepției sînt desigur seducătoare prin ingeniozitatea și subtilitatea lor, dar ele sînt departe de a avea o forță convingătoare. Eterna problema a raportului dintre spirit și corp, piatra de incercare a sistemelor filozofice, rămîne în urma lui Bergson tot deschisă.

Căci el n'a făcut decit să inlocuiască dualitatea spirit-corp prin acea de percepție-memorie, deplasînd numai dificultățile problemei fără a le rezolvi.

Separarea absolută pe care Bergson o face între percepție și memorie, căutînd să materializeze pe cea dintâi și spiritualizînd in chip radical pe cea de a doua, are un caracter arbitrar.

Pentru a elimina din percepție orice element psihic și a o reduce numai la o simplă activitate mecanică de adaptare, Bergson e nevoit să vorbească de o percepție pură, creație fictivă, pe care—după propria lui afirmație—n'o întîlnim nicăiri in realitate.

Căci crierul nu e un simplu organ-motor, ci senzor-motor, și alegerea mișcărilor potrivite adaptării nu se poate efectua fără un element oricît de redus de conștiință.

Deasemeni tendința spre acțiune nu e caracteristică numai percepțiilor ci, dupăcum observă Höfding, tuturor elementelor vieții psihice, suvenirilor cași dorinților.

Între percepție și memorie, cași între toate funcțiile mentale, nu se poate stabili în realitate o separație absolută și e greu de admis că un suvenir și percepția corespunzătoare se deosebesc nu numai prin intensitate, dar prin natura și calitatea lor.

Dacă obiectiile lui Bergson împotriva teoriei fiziologice a memoriei sînt in mare parte justificate, dacă ea nu explică in chip satisfăcător conservarea suvenirilor și mai puțin încă trecerea lor din inconștient in conștient, această teorie are cel puțin meritul clarității și al preciziei.

Suvenirile pure ale lui Bergson, cu esența lor misterioasă și deosebită de acea a percepțiilor, cu deplasarea lor continuă pe

diverse planuri de conștiință, ne transportă într'o lume eterică, care—cu toate imaginile și metaforele, pe care el le răspindește cu profuziune—rămîne pentru noi de un subiectivism nouros și vag.

Prin spiritualismul său radical și lipsit de precizie, teoria lui Bergson asupra memoriei îmi pare o revenire la unele idei familiare speculațiilor lui Plotin și ale idealismului mistic, idei care cer o inițiere specială.

Dar dificultățile pe care concepția de ansamblu a lui Bergson nu reușește să le învingă, și care își au originea mai ales în metoda sa și în antagonismul artificial stabilit de dînsul între elementul intuitiv și cel rațional al conștiinței, nu ne pot face să trecem alături de adevărul probabil a multor din vederile lui de detaliu.

Ideile lui asupra caracterului biologic și utilitar al percepției, asupra atențiunii la viață și a tensiunilor mentale, coincid cu rezultatul cercetărilor minuțioase ale unui psihiatru ca Pierre Janet și obiecțiile aduse de el teoriei localizărilor cerebrale par confirmate de lucrările lui Pierre Marie.

Ca orice efort sintetic de explicare a lumii, sistemul metafizic al lui Bergson cuprinde elemente care nu rămîn în picioare în fața criticei. Dar dacă e vorba să facem între ele un triaj, paginile lui de psihologie descriptivă sînt acele care formează partea cea mai rezistentă.

Privind viața noastră sufletească sub un alt unghiu decît raționalismul abstract și asociaționismul mecanist, Bergson a scos în lumină c'o virtuozitate incomparabilă de analiză nuanțele ei delicate și fugitive și, explorînd subsolul misterios și profund al subconștientului, el are meritul de a fi pus, alături cu James, jaloanele unei științe care are înaintea ei viitorul.

Octav Botez

CRONICA FEMINISTA

Revendicări

Cel dintăiu care a vorbit mulțimii de drepturi a făcut-o în numele Dumnezeirii. Noțiunea de drept a luat astfel ființă din ineseși atributele Nemărginirii veșnice—de aci poate statornicia, tăria și intangibilitatea ei...

Au venit apoi cei ce vorbeau în numele cuceritorilor de pământ și ai brațelor de muncă, cei care se sprijineau pe tăria faptului împlinit, văzut și mai ales pipăit... Aceștia au întemeiat noblimea, despoind Teocrația de Atotputernicia ei seculară.

Tocmai în urmă se infiripează revendicările minții, a acelei puteri care dăduse avânt și pătrundere măreței plăsmuirii despre Dumnezeu, care dăduse și iscusința în lupte și înțelepciunea în orinduirea Statelor și îngrădirea sălbătăciei risipitoare și prevederea în agonisirea averilor și rafinarea în cheltuirea lor.

Revendicarea brațelor muncitoare, venită mult mai tirziu, se datorește răgazului adus de cătră mașini, și are loc după împrăstierea întunericului făcută din dărnicia gândirii. Și totuși dușmănia forței fizice, ori deciteori s'a arătat, numai împotriva minții a fost îndreptată, în vremurile vechi cași acuma, a minții care-î desrobise pe toți. Să fie nerecunoștința în însăși firea omului ?

Și iată acuma tirziu revendicările femeii...

De mine omenirea cată să înceapă dela capăt același circuit.

De ce vine femeia cea din urmă ?

Fiindcă până acuma n'a avut răgazul cerut. Trebuiau teocrațului slujitori neclintii în supunerea lor ; trebuiau cuceritorului soldați statornici steagului ; le trebuiau cărturarilor idolatri ai cugetării și tuturora, brațe vinjoase de muncă, răbdare în supunere și voință pururi stăpinită. Cine să sădească aceste virtuți în sufletul bărbaților ? Femeia, ea care mai avea pe deasupra și grija de fiice minută a gospodăriei.

Acuma, cind femeia își vede toți copiii în deplină conștiință de drepturile și de puterile lor, acuma se poate gândi și la dinsa.

Factorii principali care au determinat înehgarea mișcării feminine sînt trei : unul economic, unul moral, care decurge din cel dintăiu, al treilea cultural. Războiul ultim, cu efervescența produsă în sufletele tuturora, a grăbit fixarea acestei mișcări, silind-o să ia contururi și proporții pe care nu le-ar fi dobîndit, fără dinsa, nici în cîteva decenii.

Factorul economic este înmulțirea mașinilor și industrializarea muncii gospodărești. Acest fenomen, care revoluționează industria, scoate pe femei din căminul ei, o împinge la munca de atelier, alăturarea de tovarăși feluriți, care fatalmente o influențează în chip osebit, o statornicește acolo unde dușmănia concurenței și ispita o pindesc la ficce minută, unde ia deprinderea să-și uite de casă și de copii, unde-și pervertește și caracterul și cinstea, cindva așa de prețuită.

Inferioritatea ei fizică, nepregătirea ei profesională pe care cei interesați o numesc în grabă incapacitate intelectuală; nesiguranța zilei de mine, care o îndepărtează de căsnicie, dar mai ales de maternitate; toate aceste condițiuni nouă de viață schimbă pe femei, îi falsifică firea și o silesc să conceapă altfel decit până acuma și viața și drepturile și îndatoririle ei.

De altă parte, individualismul dus până la brușalitate, care este o caracteristică a vremii, materialismul interesului zilnic, care bintue întreaga societate, setea de petreceri care rezumă activitatea celor mai mulți dintre bărbați, înăbușind orice pornire generoasă din partea lor și alungind în depărtări uitate tot ceiace alcătuia cindva poezia vieții sociale și farmecul căsniciei, iată atâtea împrejurări, între altele multe, care schimbă raporturile sociale dintre bărbat și femei, care aduc o stinjinire și o limitare forțată a maternității și dau moravurilor actuale o tonalitate precisă, foarte osebită de ceiace fusesse până acum.

Factorul care hotărăște însă mișcarea feministă în liniamentele ei de astăzi, care o cristalizează în țările apusene, este cel cultural și anume intrarea femeilor în universitate.

Din contactul lor cu cultura științifică, literară și filozofică, se adinsec conștiințele și se imputernicește sentimentul demnității personale, sentiment și pornire în jurul cărora se grupează ideile care constituiesc întreaga revendicare feministă.

Femeia însă, înainte și mai presus de orice, este mamă. Dragoste și devotament, jertfă de sine, iată titlul ei de nobleță, iată dreptul ei de nțăetate, iată rostul ei în viață, iată înțelesul întregului ei trecut istoric.

Înțelepciunea populară zice: „ferește-te de bărbatul spin”. Ar fi să adauge: „și de femeia stearpă”. Din uscăciunea trupului, uscăciunea numai și răutate pot izvorî.

Femeia fioroasă, cum o revendică mișcarea bolșevistă, este o monstruoșitate a firii, întocmai ca vițelul cu două capete, ori catirul cu cinci picioare. Asemenea monstruoșități se înmulțesc însă în măsura în care se îngrădește maternitatea. Acesta-i marele imblinzitor de oameni,—maternitatea! Unelte de adincirea și de șlefuirea sentimentelor pentru marea masă, și la bărbați și la femei. Nu în atmosfera străzii și în fumul cafenelelor se mlădiază pornirile; nu în lupte politice, fie ele și de principii, se inobilează și se purifică moravurile și se imputernicește sociabilitatea; ci în îngustimea căminului, la căpătăiul unui leagăn, acolo unde sufletele se contopesc în aceeași dragoste, unde griile se imbină în aceeași prevedere pentru binele ființei plăpînde care n'a cerut să vie pe lume, și pe care o nimica o poate strivi ca pe o muscă. Aici se oșelește simțul răspunderii, care e cheia de boltă a personalității morale.

În vremuri cînd religia nu mai are puterea de a modela suflete, în țări în care cărțile filozofice care ar putea sluji de îndreptar și de

călăuză conștiințelor, n'au căutare, maternitatea rămâne marele imblinzitor de oameni, marele întemeetor al sociabilității. Aici stă marele rol social al femeii, rol de care moravurile moderne o despoae, pentru a face din ea un obiect de lux și de petrecere, uneltă de pierde-vreme și de desfriu.

Maternitatea, îndatorirea supremă a femeii este și supremul ei drept. Cu o condiție!... Ca să rămie un drept și nu o corvadă, o binecuvintare și nu un blestem.

Care sint revendicările femeii? Ce cere dînsa? Dreptul la viață, la muncă, la iubire, la respect, le are. Dreptul la luptă, la ură, la desfriu, le-a avut totdeauna.

Un singur drept mai este de revendicat: dreptul la deplină egalitate.

La muncă egală, la suferinți egale, la răspundere egală, femeia cere și drepturi egale.

În numele căror principii vine femeia să le ceară? A jertfelor făcute în decursul veacurilor?

Jertfa pentru cei iubiți nu se cîntărește, nu se prețaluște, nu se plătește,—se dă.

În numele serviciilor aduse culturii? Aceste servicii pot fi contestate: lipsesc dovezile.

Revendicările feministe se fac în numele dreptății înseși, în numele idealului social la care țintește cultura omenească, în numele principiilor de temelie la care a ajuns străduința barbaților celor mai luminați din toate vremurile. Libertate, egalitate, omenie și înfrățire, iată chintesența aspirațiunilor omenirii, iată și punctul de sprijin al revendicărilor feministe.

În aceste revendicări trebuie să deosebite două puncte: *un drept și o îndrituire.*

Egalitatea civilă este un drept, egalizarea politică este o îndrituire. Dreptul nu poate fi tăgăduit de nimeni. *Oportunitatea* îndrituirii politice poate fi supusă discuțiunii.

O vom discuta și noi.

Ana Conta-Kernbach

CRONICA EXTERNA

Evenimentele externe la ordinea zilei sînt: aplicațiunea tratatului dela Versailles, atitudinea Americii, pacea cu Rusia revoluționară, pacea cu Ungaria, pacea cu Turcia, conflictul sirbo-italian din Adriatica, situațiunea din Muntenegru, situațiunea din Irlanda, din Spania, din Danemarca, etc.

După optsprezece luni dela încetarea războiului, singură această enumerațiune a evenimentelor externe la ordinea zilei arată lămurit că pacea protokolată în diferite tratate din diferite localități din împrejurimile Parisului, nu este soluțiunea definitivă a problemelor dezbătute în războiul mondial.

Dar această enumerare este cu totul rezumativă și redusă; de fapt întreaga Europă are înfățișarea unui organism bolnav pe pielea căruia apar ici și colo erupțiuni mai evidente și cu diferite caracteristici, dar care toate au aceeași cauză.

Din nefericire, medicii chemați să vindece răul de care moare civilizațiunea europeană, sînt medici empirici care, deprinși cu formule vechi pentru leziuni locale, tratează fiecare erupțiune în parte ca pe un fenomen separat și nu pot prinde cazul în formula lui generală.

Rezultatele militare ale războiului față de situațiunea lăsată de războiu, nu mai au aproape nici o importanță. Războiul a distrus economia națională în toate țările mari continentale, în Franța, în Germania, în Austria, în Rusia și în Italia, fără a mai vorbi de țările mici care s'au amestecat în războiu.

Ca și cînd aceasta nu ar fi fost deajuns, pe rezultatele militare ale războiului s'a clădit un sistem politic după concepțiuni medievale, cînd toate statele erau state agricole și trăiau închise în economia lor națională.

Rusia a fost pur și simplu lăsată la o parte de către savanții medici adunați la Paris pentru a vindeca răul de care suferă omenirea și din care a eșit războiul.

Germania suprapopulată și țară comercială și industrială de prima ordine, cu utilajul industrial neatins, din cauza că a fost învinsă cu ajutorul Americii, a fost pedepsită cu luarea minelor de cărbuni, cu înpuținarea mijloacelor de transport pe uscat, cu pierderea flotei comerciale și cu pierderea coloniilor din care își trăgea materiile prime, etc.

Austria a fost pulverizată în state rivale și economia ei unitară a fost pur și simplu desființată. Căile ei ferate nu se mai potrivesc cu noua împărțire politică; fabricile au rămas fără materii prime, materiile prime fără fabrici, orașele fără comerț și industrie, cîmpurile fără debușuri și mai ales fără căi de comunicații.

Franța cu deficit de populație și cu instalațiile industriale distruse în războiu a fost dotată cu un imens parc de material rulant și a căpătat imense rezerve de materii prime. Anglia a căpătat colonii și flota, nu ca o necesitate, ci ca o siguranță politică de viitor; Italia a căpătat teritoriile continentale care nu sint decit de un folos secundar în rolul ei de țară peninsulară.

Astfel pacea care s'a încheiat, a fost pare că inadins croită așa incît să fie tot ce se putea imagina mai antieconomic, ca leac a unei mari crize economice din care a eșit războiul.

Situația europeană dinainte de războiu față de cea creată de pace se poate asemăna cu o mare întreprindere economică foarte prosperă ca rezultate generale, dar în care asociații aveau grave nemulțumiri unii în contra altora. Europa trăia o viață economică unitară cu toate diviziunile ei politice și Europa Unitară a fost lichidată prin războiu și complet ruinată. Unul din tovarăși a cîștigat clientela, altul registrele și activul din ele, iar altul a rămas cu pasivul. Beneficiul întreprinderii l-a înghițit arbitrul, care în speță a fost America. Asociatul care a rămas cu clientela—în speță Anglia—nu o poate servi; cel care are registrele și activul—în speță Franța—nu are deunde lua; iar cel cu pasivul—în speță Germania—nu are de unde plăti. America după ce a încasat sub formă de spese toate beneficiile întreprinderii economice europene, s'a retras ca orice judecător cuminte care și-a dat sentința.

Deacea, în loc de pace, o adevărată dramă se desfășoară în Europa.

Din Rusia, — asociatul care, ruinat, s'a dezistat de cauza comună, — a pornit semnalul de răzbunare a comișilor și amployaților întreprinderii europene în contra statelor-patroni care au distrus hunul comun pentru a pune în loc o sentință inexecutabilă.

Milioane de oameni întrebuițați cu rost produceau marea bogăție europeană în care își găsea fiecare partea lui. Astăzi după proces, cel mai formidabil șomaj expune la foame și la lipsuri de tot felul o lume întregă de oameni muncitori și ordonați, dar înrăutățiți și pervertiți de mizerie și de degradarea la care au fost supuși în timpul cruntului proces dintre statele-patroni.

Statul național burghez este dușmănit și amenințat pretutindenea pentru ușurința cu care a distrus bogăția milenară din care trăiau popoarele europene. Popoarele vreau să trăiască, și ele nu se pot mulțumi cu documentele dela Paris în care se spune că unii au avut dreptate, iar alții au fost niște nemernici; dar din care nu ese nimic care să asigure viața așa cum au fost deprinse să o trăiască popoarele Europei înainte de războiu. „Moarte patronilor, moarte statului burghez național, lacom și incorect în relațiile lui cu tovarășii—strigă milioanele de amployați lăsați pe drumuri — jos morala și disciplina burgheză, care a dus la situațiunea de astăzi vecină cu sălbătăcia. O lume nouă vom fonda noi, comișii și amployații, fără patronii invidioși și incapabili, cî bazată numai pe dreptul sfînt al muncii“.

Steagul ridicat în Rusia găsește răsunset pretutindeni în Europa, în masă proletară, pentru că pretutindenea statul se arată neputincios de a readuce viața dinainte de războiu.

Experiența rusă nu este însă deloc convingătoare și soluția rusă de a lecuî răul, suprimînd bolnavul, este barbară și imposibilă de realizat.

Situațiunea europeană de astăzi este criza prin care trece noți-

unea tradițională de stat național, pentru a se adapta la necesitățile practice ale conviețuirii economice moderne.

Progresele tehnice au creat legături economice pe deasupra vechii noțiuni politice de stat. Producțiunea se face astăzi pentru schimb și încă pentru schimbul internațional, nu pentru consumațiunea directă, așa cum se petreceau lucrurile la înființarea statelor moderne pe baze agrare.

Inercarea pe care au făcut-o marile state producătoare de a-și constitui *autarchii* prin războiu, de a-și crea imense piețe închise în care să fie asigurate și debușeurile și materiile prime,—a căzut. Noțiunea de stat național care să-și satisfacă toate nevoile lui fără frică de concurența străină, a dus la ruina pe care a lăsat-o războiul.

Utilajul și comunicațiile moderne impun o nouă formă de conviețuire a popoarelor, bazată pe ideea schimbului și a specializării în producțiune pentru a amortiza concurența și a armoniza interesele.

Forma de societate de fapt, în care a ajuns Europa înainte de războiu prin desvoltarea comunicațiilor și a producțiunii de schimb, tinde să ia un caracter juridic pentru a evita procese ruinătoare ca acela care s'a terminat de curînd și în care toate lumea a pierdut.

Dar în contra acestui nou fel de conviețuire a popoarelor, luptă cu disperare tradiția naționalistă reprezentată prin Franța și utopia socialistă reprezentată prin Rusia. Franța și Rusia la doi poli opuși cu metode deosebite, fac acciași politică, urmăresc același scop, de a ridica o barieră artificială în calea noii organizațiuni economice bazată pe necesitățile create de progresul tehnic și de înlesnirea comunicațiilor. Cea dintâi nu poate trece decît cu mare greutate, la muzeul de antichități, toată gloria ei națională; cea de a doua nu vrea să recunoască absurditatea teoriei marxiste și ține cu orice preț să întoarcă mașina socială îndărăt la timpurile primitive, cînd fiecare producea pentru sine și atît cît îi trebuia.

Franța stă pe punctul de vedere al executării tratatului dela Versailles care este un monument de absurditate economică; Rusia stă pe principiul domniei proletare a desființării producțiunii și a confundării generale în sărăcie și în mizerie primitivă. Judecînd la lumina acestor premise evenimentele externe care se succed și care par atît de stranii, vom înțelege legătura dintre ele și sensul general al mișcării lente ce se îndeplinește sub ochii noștri fără să ne dăm seamă, tocmai pentrucă sîntem în mijlocul lor, întocmai după cum nu putem observa mișcările pămîntului pentrucă stăm pe el și sîntem lipiți de el.

Franța stă pe punctul de vedere al executării integrale a tratatului dela Versailles.

Toate pericolele care amenințau Europa și implicit și Franța nu cîntăresc atît cît sentimentul siguranței lingă o Germanie avînd o populație aproape îndoită și un utilaj industrial intact. Totuși realitatea crudă a lucrurilor roade încetul cu încetul întocmai ca o apă curgătoare stîncea de granit a mindriei naționale franceze.

D. Clémenceau, simbolul victoriei franceze, a căzut pe neașteptate pecînd se pregătea să urce treptele magistraturii supreme: preșidenția republicii franceze. Căderea d-lui Clémenceau marchează punctul culminant al acestei desfășurări dramatice în care Franța, după toate suferințele și sacrificiile ei, a văzut Germania neputincioasă și umilită la picioarele ei.

Dar d. Clémenceau reprezenta în fruntea conferinței de pace mult mai mult decît putea reprezenta Franța în mijlocul aliaților.

Odată Germania înfrîntă, interesele tuturor aliaților nu se mai confundau cu interesele franceze și de aceea prezența unei personalități masive ca d. Clémenceau la prezidenția Republicii devenea imposibilă tocmai în interesul menținerii legăturii între foștii aliați.

Noul preșident al Republicii, d. Deschanel, și noul prim ministru d. Millerand, continuă politica executării tratatului dela Versailles, dar asistă cu mai multă flexibilitate la desfășurarea normală a lucrurilor care duc la așezarea altei ordine europene decît aceea a tratatelor dela Paris.

Infringerea lui Kolceag și a lui Denikin a făcut ca Anglia să intre în tratative oficioase de pace cu Rusia și în luna Ianuarie delegatul englez O Grady a tratat la Copenhaga cu Litvinov, reprezentantul Sovietelor, deocamdată o apropiere economică. La 20 Ianuarie s'a anunțat ridicarea blocadei aliate în contra Rusiei și reluarea relațiilor comerciale cu cooperativele rusești.

D. Asquith, șeful partidului liberal englez, a mers mai departe și a cerut pacea în toată regula cu Rusia revoluționară.

Franța a rezistat acestei politici engleze față de Rusia pentru că Rusia revoluționară nu prezintă nici-o garanție pentru plata datoriilor contractate de Rusia imperială în Franța și pentru că această Rusie revoluționară nu mai poate îndeplini rolul de compresor în spațele Germaniei, așa cum cer interesele franceze. Părăsită de America și nesigură de Anglia, Franța caută aliați pe continent. O alianță franco-belgiană deocamdată arată noua îndrumare a politicii franceze în aceeași intențiune a executării integrale a tratatului dela Versailles și a menținerii Germaniei în situațiunea pe care i-a creiat-o războiul.

Clauza extradării vinovaților de războiu din tratatul de pace, venită la scadență la începutul luni Februarie, a dat măsura în care aliații erau de acord în executarea tratatului dela Versailles.

Reprezentantul german la Paris von Lersner primind nota de extradare a persoanelor militare și civile germane, care trebuiau judecate de tribunale speciale aliate, a înapoiat pur și simplu documentul și a părăsit Parisul. O ruptură părea inevitabilă la 6 Februarie; dar după o adevărată furtună de note și amenințări, chestiunea extradării a fost pur și simplu părăsită. Paralel cu renunțarea în chestia extradării s'a accentuat modificarea politicii franceze față de Rusia. D. Millerand, într'un discurs rostit în Cameră în Februarie, face distincțiunea între pacea economică și cea politică, lucru deja destul de important, cu toate asigurările pe care d-sa le dădea că Franța nu va trata cu Sovietele.

Între timp în Germania mișcarea monarhistă s'a întins, și la 13 Martie cîteva brigăzi de marină pun stăpînire pe Berlin și declară decăzut guvernul adunării naționale și republica.

Mișcarea monarhistă a lui von Kapp n'a găsit însă nici sprijinul aliaților, nici răsunset în masele populare, și a căzut repede; dar în schimb mișcarea spartachistă, la care guvernul republicii făcuse apel pentru a răsturna pe monarhiști, s'a reaprins cu mai multă vigoare, de astă dată ajutată de monarhiști. Spartachismul, potolit înăuntrul țării cu sacrificarea lui Noske și a guvernului Bauer, s'a întărit în regiunea unde prin tratatul de pace nu pot fi întrebuițate trupe regulate germane. Noul guvern Müller n'a stat la îndoială de a trimite trupe în regiunea demilitarizată pentru a potoli revoluția spartachistă, punînd cu aceasta la cea mai grea încercare rezistența tratatului dela Versailles.

Franța a interpretat înaintarea trupelor germane spre Rin nu numai ca o călcare a tratatului, dar și ca un fel de act de ostilitate militară,—și la mișcarea germană a răspuns cu o contra mișcare. Astfel ambele armate, cea germană și cea franceză au înaintat la aripa lor dreaptă: Germanii ajungând la Rin, iar Francezii trecind Rinul pentru a ocupa Frankfurt, Darmstadt, Hanau, etc., schișind fiecare o mișcare de învăluire a flancului sting inamic. S'ar fi zis, judecând după aceste mișcări de trupe, că războiul a reînceput pe Rin.

Singură Belgia, urmind tratatul ei de alianță cu Franța, s'a asociat fără rezerve la politica franceză și a pus la dispoziția Franței căile ei ferate și trupe pentru executarea mișcării militare menite a asigura retragerea Germanilor din zona demilitarizată. Belgia fiind direct amenințată de înaintarea germană, ea nu putea face altfel. America a cerut însă să cunoască motivele pentru care Franța a înaintat cu trupele în Germania, iar Anglia s'a pronunțat contra măsurilor militare franceze, găsind că înaintarea trupelor germane în scop de a menține ordinea în zona demilitarizată nu justifica o măsură atât de gravă ca aceea a ocupării orașelor germane de către trupele franceze.

Italia s'a raliat la punctul de vedere englez, iar Japonia—neavind niciun interes direct—s'a declarat neutră în noul conflict franco-german.

D. Millerand a vorbit Germaniei în numele aliaților în incidentul dela Ruhr, dar faptul că singură Franța a aplicat sancțiunea, în Germania lucrul a fost interpretat ca un început de ruptură între aliați pe chestia executării tratatului dela Versailles.

La 23 Martie Senatul american a respins ratificarea tratatului de pace. Schimbul atât de defavorabil al francului francez față de dolar și izolarea în care s'a pus America față de interesele continentale franceze, fac ca relațiile franco-americane să fie destul de reci și ca în Franța multă lume să se gindească la alt sistem de conviețuire europeană decît acel imaginat la Versailles și care se sprijinea pe alianța anglo-americană.

Anglia este prea frământată de mișcările sociale interne și prea puțin atinsă de neînțelegerile actuale franco-germane pentru a lua pe față partea Franței. Labour Party este atotputernic în Anglia și, sub presiunea lui, Regele a trebuit să facă în mesajul de deschidere din Februarie un adevărat program socialist și să anunțe autonomia Irlandei împărțită între catolici și protestanți. Guvernul englez a căutat să dea îndărăt dela avansurile prea înaintate din mesaj, atât pe chestia reformelor cit și pe cea irlandeză, ceiace a adus o mare înăsprire a situațiunii interne. Mișcarea socialistă se întărește neconținut, iară mișcarea irlandeză a ajuns să transforme insula într'o adevărată stare permanentă de războiu civil. Anglia stă în fața unor mari probleme interne și Lloyd George face tot ce se poate pentru a evita noui greutăți și noi complicațiuni urmărind în același timp politica tradițională engleză. Deaceia Anglia a fost chiar aspră față de acțiunea franceză de pe Rin și, prin nota dela 9 Aprilie, Lloyd George a pus în discuțiune însuși principiul alianței cu Franța.

Italia este țara care face pe față politica Europei solidare de mine. Poate că desființarea monarhiei habsburgice îi dă mai multă libertate de spirit Italiei decît Franței, care cu toată victoria a rămas în vecinătatea unui dușman mai numeros decît ea și organizat ca popor unitar sub republică mai bine decît sub imperiu.

Dela venirea d-lui Nitti la cîrmă, atât în politica generală europeană cit și în politica specială a Adriaticei, Italia s'a remarcat printr'o lărgime de vederi cu adevărat superioară.

La 20 Ianuarie, aliații au adresat un ultimatum Serbiei, obligînd-o să primească soluțiunea adriatică cu Fiume pus sub protecția Ligei Națiunilor. Serbia a refuzat să se supue; dar Italia în loc de a trage consecința clasică și a porni războiu, s'a arătat conciliantă. D-l Nitti într'un interview, acordat ziarului „Echo de Paris”, își exprima speranța într'o înțelegere cu Serbia, deși el declara în Camera Italiană că se va vedea nevoit de a retrage toate avansurile făcute Serbiei. La 9 Februarie Serbia a fost din nou invitată să se supue soluțiunii aliaților și, la rezistența ei, d-l Nitti a anunțat intențiunea sa de a scoate această chestiune din discuțiile internaționale și de a o transforma într'o chestiune de tratative directe între Roma și Belgrad. Curajul d-lui Nitti în această direcțiune și ușurarea situațiunei internaționale pe care a adus-o d-sa cu această atitudine, nu poate fi comparată decît cu atitudinea pe care d-l Nitti a luat-o în politica generală europeană.

Pe la jumătatea lunei Martie, d-l Nitti fiind la Londra a expus într'un interview, acordat ziarului englez „Manchester Guardian”, ideia solidarității europene și necesitatea de a restabili pacea și ordinea prin restabilirea producțiunii industriale germane și a producțiunei agricole rusești. Sub influența d-lui Nitti, Consiliul Suprem Economic dela Londra a elaborat un program de pace în care Rusia și Germania erau puse pe primul plan al necesităților generale europene. Politica d-lui Nitti și a Consiliului Economic Suprem, a fost primită cu indignare la Paris. D-l Millerand primind un exemplar după manifestul aceluși consiliu economic, pe care îl părăsise în semn de protestare, a înapoiat pur și simplu exemplarul la Londra. Totuși politica de conciliațiune europeană susținută de d-l Nitti și-a făcut drum și în Franța. D-l Bartoua criticat în Cameră politica engleză, iar în presă a apărât pe față ideea unei colaborări sincere cu Germania pentru reclădirea economică a Europei. Insuși primul ministru francez a trebuit să facă un pas în această direcțiune anunțînd intențiunea sa de a conduce Franța cătră o colaborare economică cu Germania, dar momentul nu este încă venit pentruca guvernul francez să poată renunța la executarea integrală a tratatului dela Versailles, condițiunea esențială a unei colaborări franco-germane. În Italia însă ideia unei apropieri de Germania în sensul unei colaborări economice și pentru reconstituirea vieții normale pe continent, este îmbrățișată nu numai de guvern ci și de opinia publică. La 25 Martie d-l Nitti vorbind în Camera Italiană spunea: „Europa este amenințată de o repede decădere și nu-și va regăsi echilibrul dacă nu va repune imediat în valoare Germania și Rusia”. Astăzi în Italia acest adevăr nu mai face nici o îndoială.

Din cauza neîncetătelor conflicte franco-germane, izvorite din neexecutarea tratatului dela Versailles, toate celelalte probleme stau în suspensie, sau primesc soluțiuni provizorii. Pentru noi hotărîrea Angliei de a încheia pace cu bolșevicii a avut drept rezultat recunoașterea din partea aliaților a unirii Basarabiei cu patria mămă. Recunoașterea aceasta trebuie pusă însă în legătură cu intențiunea Angliei de a se stabili la Constantinopol. Deocamdată aliații ocupă Constantinopolul și soluțiunea internaționalizării engleze a strîmtorilor în sensul Gibraltarului sau a Suezului, pare asigurată. Franța are grave motive de nemulțumire față de intențiunile engleze în Turcia; Grecia și Italia își rezervă și ele drepturile de moștenitori ai Turciei. Competițiunea fiind prea mare se poate ca Turcia în care

ferbe o puternică mișcare naționalistă religioasă, să scape și de astă dată, pierzind numai Armenia și Arabia care ar deveni state oarecum independente, iar restul trecind sub protectorat englez. Noutatea mare asupra afacerilor turcești, este pretențiunea Prezidentului Wilson ca Constantinopolul să fie dat Rusiei, „așa cum s'au angajat aliații în 1916 și în 1917 prin tratate secrete“.

America vrea s'o ia înainte cu prietinia Rusiei; ea nu uită că Rusia este vecină cu Japonia, rivala ei, și vrea să-și tragă de pe-acum o poliță de recunoștință în vederea unui eventual conflict japoano-american.

Dar dacă problema turcă este în suspensie și este plină de surprize, soluțiunile date pentru Europa centrală nu se sprijină pe nimic și toate depind de evenimentele din Rusia.

Polonia este pe primul plan; ea poartă războiul în toată regula cu bolșevicii, deși este în tratative de pace cu dinșii. Soarta Poloniei depinde de desfășurarea evenimentelor din Germania. Dacă în Germania vor învinge până în cele din urmă spartachiștii prin intransigența Franței asupra executării tratatului dela Versailles, nimic nu va putea opri izbucnirea revoluției sociale și în Polonia și joncțiunea revoluției ruse cu cea germană. Aceasta ar însemna catastrofa cea mai cumplită, pentru popoarele Europei și ea este inevitabilă, dacă în loc de politica d-lui Nitti, va triumfa politica Clémenceau.

Hotărârile pe care le va lua conferința păcii întrunită la San Remo la 18 Aprilie, vor da indicațiuni suficiente asupra sensului politicii generale europene. Desarmarea Germaniei va fi numai pretextul pentru a repune în discuțiune întreaga politică a aliaților față de Germania și față de interesele generale europene.

Tot la San Remo, se încearcă soluțiunea problemei care pare imposibilă de rezolvat, aceea a Turciei. În ce privește Rusia, discuțiunile vor urma desigur în jurul propunerilor de pace făcute de Sovieți. Dar conferința nu are nici un mijloc de a interveni în afacerile rusești și ea va fi totdeauna obligată să se pue cel mult de acord cu evenimentele care-și urmează calea lor fatală.

Problema Adriatică pare definitiv lăsată discuțiunilor directe între Italia și Serbia,

20 Aprilie 1920

A. Corteanu

CRONICA JURIDICA

Problema locuințelor și rezolvarea ei juridică.

(Observațiuni asupra Decretului-lege din 2 Aprilie a. c.)

Acei care au citit în Monitorul Oficial No. 263, din 19 Martie a. c. proiectul de lege depus din inițiativă parlamentară privitor la chirii, proiect care nu s'a putut vota din cauza împrejurărilor știute, și l-au comparat cu Decretul-lege No. 1420 | 920 (publicat în Mon. Of. No. 2 din 2 Aprilie 1920) asupra aceleiași chestiuni,—au putut observa desigur că acesta din urmă are în genere același structură, același conținut cași proiectul de lege parlamentar, de care se deosebește doar printr'o nouă formă dată unor articole, prin unele inovații de detaliu și mai ales prin suprimarea părții din proiect care a făcut atita vilvă, privitoare la închirierea obligatorie a încăperilor disponibile. Cum însă această parte forma un tot organic cu restul proiectului, amputarea ei și totuși menținerea altor dispozițiuni care erau în strinsă corelație cu acea parte, a făcut ca în noul decret să apară unele articole superflue, fără rost, ca niște organe rudimentare lipsite de funcțiune, sau ca niște ramuri uscate într'un copac retezat și crescut prea stufos. Unele din inadvertențele decretului au de asemeni aceiași explicație, după cum vom arăta.

S'a spus că decretul în vigoare, în opoziție cu proiectul parlamentar, e „o lege de armonie“ „care oglindește“ „o sinceră sfortare de a face dreptate tuturor“.

O lege care nu îmbrățișează decit o parte a problemei, care nu protejează de bine de rău decit pe o parte a chiriașilor, care nu constringe decit pe o parte a proprietarilor; față de o alta a cărei protecție și constringere se întinde deopotrivă asupra tuturor și care rezolvă astfel complet problema; spuneți care din aceste două merită epitele de mai sus?

Decretul-lege nu protejează într'adevăr decit pe o parte dintre chiriași, pe fericții care la apariția sa se găseau, indiferent cum, sub imperiul unui contract de chirie existent.

Ce se va face însă cu categoria destul de numeroasă a celor veniți mai târziu, ca de ex. funcționarii și militarii permutați în interes de serviciu, studenții, noii căsătoriți, chiriașii evacuați de proprietarii lor conform art. 5 din decret, etc.? Decretul nu se ocupă de categoria acestor chiriași, în genere destul de interesantă.

În locul principiului din proiectul primitiv: „Cine poate să închirieze, trebuie să închirieze“, el pune principiul mai restrins al

prelungirii contractelor vechi: „toți chiriași stau pe loc“, și chiar și acestui principiu îi aduce în urmă numeroase restricțiuni.

Dar dacă unii chiriași pot fi imobilizați pe loc, populația e într-o continuă mișcare, viața nu stă pe loc. Mai ales viața unui oraș ca Bucureștii care, devenind capitala unei țări de două ori mai mare, trebuie să ofere locuințe unei populațiuni sporite cel puțin în același proporție. Ori, cauzele bine știute, ca scumpetea materialelor, lipsa minii de lucru au făcut ca, în cursul ultimilor patru ani, să nu se poată construi decît prea puțin, aproape deloc.

Aceleași cauze vor face grea, dacă nu imposibilă, construirea încă pe vre-o trei ani, astfel încît o soluționare a crizei de locuințe prin noi clădiri e pentru citva timp exclusă.

Ce e de făcut?

Dacă orașele n'ar avea într'adevăr numărul încăperilor necesare, s'ar putea înțelege la rigoare să se lase lucrurile în voia soartei și fiecare să se descurce cum poate; dar Bucureștii, și cu atît mai mult celelalte orașe, posedă numărul suficient de locuințe care să adăpostescă destul de confortabil o populație încă mai densă ca cea actuală. Dar pe cînd mulțimea muncitoare stă ingrămădită în camere adeseori imunde sau n'are adăpost, palate somptuase cu zeci de camere stau goale sau adăpostesc indivizi care în genere duc o viață parazită și inutilă. Nici-o legiuire nu s'a atins până în prezent de acest lux exagerat, de această categorie de mari proprietari urbani, pecînd proprietarii de imobile rurale și de mărfuri de tot felul, au fost contrinși pentru utilitatea generală să-și ofere bunurile lor societății. Și pecînd o parte chiar dintre proprietarii urbani, în genere cei mai săraci, sînt constrinși să suporte niște chiriași pe care poate acum nu-i mai doresc, alți proprietari sînt privilegiați și nestîngheriți. Inchiriere obligatorie pentru unii proprietari, scutire gratuită pentru alții, protecție pentru o parte din chiriași, indiferență față de alții,—aceasta e opera de armonie socială și de sinceră sfortare de a face dreptate tuturor?

Nu se poate spune că făuritorii decretului au fost animați de spiritul libertății și de respectul proprietății individuale, cînd se știe că în urma războiului aceste drepturi personale au fost încălcate cu mult mai grav prin atîtea legiuiri și chiar prin însuși acest decret. Într'un timp cînd toate legile sînt pe punctul de a fi roinoite din cauza concepțiunii nouă de solidaritate socială, ce însemnătate mai pot avea argumentele bazate pe concepțiunea individualistă a drepturilor din antichitatea romană?

Ceiace a lipsit autorilor decretului a fost curajul juridic de a introduce, fără a mai aștepta exemplul Franței, principiul general al obligativității și în materia locuințelor, așa după cum s'a introdus cu atîta succes în alte domenii.

Dela aceste considerațiuni generale vom trece acum la unele observațiuni de un ordin mai particular.

Prima observațiune poartă asupra înființării și rostului comisiunii arbitrale, un organ juridic împrumutat din proiectul parlamentar. El fusese creat acolo mai cu seamă pentru a determina chiria imobilelor care nu mai fusese închiriate anterior și care, trebuind să se închirieze forțat pentru prima dată sub imperiul acelei legi, era greu să se fixeze prin buna înțelegere a părților sau de cătră justiție.

În decretul actual comisiunea arbitrală nu mai are însă această principală funcțiune, de oarece nu mai există închiriere obligatorie. Totuși ea e menținută ca atare și e încărcată cu diverse atribuțiuni

în vederea unei funcțiuni pe care nu mai poate s'o exercite.

Astfel art. 19 din decret glăsuște:

„Atribuțiunile comisiunii arbitrale sînt:

„A stabili, prin organele polițienești, locuințele de închiriat mobilate sau nemobilate ale căror contracte nu sînt de drept prelungite sau care au devenit disponibile prin o împrejurare oarecare“ (al. 1).

Ne întrebăm: La ce bun această lucrare, dacă proprietarii unor asemenea locuințe nu sînt obligați prin niciun text să le închirieze? Probabil... pentru Direcția Statisticii!

„A întocmi prin aceleași organe un tablou de persoanele care au venit în București după 15 August 1916, iar în celelalte orașe după 23 Aprilie 1918 și care nu justifică necesitatea locuirii lor dintr'un vădit interes de serviciu public sau de familie“ (al. 2).

În vechiul proiect se prevedea sancțiunea că asemenea persoane nu vor putea beneficia de prelungirea contractelor și de dispozițiile privitoare la închirierea obligatorie. În actualul decret nu există nici-o sancțiune contra lor. Ne întrebăm: Dece trebuie să le mai fie comisია socoteală? Probabil tot pentru Direcția Statisticii!

„A constata numărul camerelor disponibile“ (legiuitorul a voit să zică vacante), etc. (al. 6). Aceleași reflecții.

Celelalte atribuțiuni ale comisiunii ca de ex. calcularea sporurilor, valoarea reparațiilor etc. s'ar fi putut exercita foarte bine numai de judecătorul ordinar (așa cum s'a dispus pentru comunele rurale) și care la nevoie ar fi putut recurge la luminile unui expert. Nu vrem să spunem că aceste comisiuni nu vor avea ce lucra. Ne temem tocmai că ele nu vor putea pridi după Sf. Gheorghe cu lucrul, întru atît ni se par unele dispozițiuni din decret create parcă anume pentru a fi un cuib de procese (vezi în special art. 6, în fine art. 11, 30 și 31). Credem numai că atribuțiunile lor reduse la acestea, s'ar fi putut exercita cu mult mai repede și mai puțin costisitor de judecătorii obișnuiți, înmulțindu-se la nevoie numărul lor. Trăim însă vremea comisiunilor, care se înființează chiar cînd nu e nevoie.

A doua observațiune. Prin art. 6 din decret se fixează chiria imobilelor a căror contract a expirat, adăugîndu-se anumite sporuri la chiria din 1915. Pentru a nu avea însă două feluri de chirii, unele reduse (la contractele vechi prelungite) și altele exorbitante (la contractele nouă), pentru imobile de același condițiune, s'a luat prin art. 7 dispoziția ca și chiria imobilelor ce se vor închiria după publicarea decretului-lege să nu fie liberă, ci arbitrată de comisiune.

Care e însă sancțiunea contra proprietarului ce refuză să-și închirieze casa sub această condițiune? Decretul nu prevede niciuna. (În proiectul parlamentar sancțiunea există în art. 40).

Această dispozițiune e așadar inoperantă, pur platonice. E de așteptat că populația, din cauza greutății de a-și găsi locuință, se va face complicele proprietarului și va menține caracterul clandestin actual al pieței chiriilor.

Dar să presupunem că un locatar eroic se revoltă contra unor pretenții prea exorbitante și cere proprietarului ca chiria să se fixeze de comisiunea arbitrală conform decretului. Care va fi rezultatul? El își va vedea închisă ușa imobilului și proprietarul îi va refuza scurt închirierea pe care niciun text de lege nu-l obligă să o facă.

Așadar specula cu locuințele, oprită pentru o parte din imobile, va continua cu mai multă furie pentru restul celorlalte.

Trecînd mai departe, la art. 30 găsim următoarea inadvertență:

Conform acestui articol sublocațiunile sînt interzise, chiriașul trebuind să se folosească personal de imobilul inchiriat, oricare ar fi destinația lui. Contractele încheiate între chiriașul principal și subchiriaș se vor anula și se vor reface între proprietar direct și subchiriaș. Așadar subinchirierile nu mai sînt permise. Totuși o excepție dela finele alineatului întâiu a aceluiași articol spune: „afară de camerele disponibile peste trebuințele familiei”. Ceiace înseamnă că subinchirierile sînt permise, fiindcă oarecare e chiriașul care subinchiriază altceva decît camerele disponibile? Cu atît mai bine dacã, restringindu-se el, subinchiriază și mai mult. Cum vedem excepția rãstoarnã toatã regula.

Mãrturisim cã, dacã înțelegem prohibițiunea subinchirierilor făcute în scop de speculã, așa cum era prevãzut în proiect, nu înțelegem utilitatea prohibițiunii tuturor subinchirierilor, care va reduce și mai mult numãrul încăperilor de inchiriat. E un adevãrat tur de forțã al legiuitorului aceastã reziliere forțatã depe o parte a unor contracte consensuale și restabilirea lor între alte persoane care nici gînd poate nu au sã contracteze. Aceste contracte făcute forțat mai au valoarea unor contracte? Nu era mai nimerit sã se fi menținut subinchirierile reducîndu-se numai, sub pedeapsã, prețul lor în proporție cu prețul locațiunii principale?

Prevedem cã aceastã dispoziție va da naștere la o mulțime de dificultãți dacã s'ar pune în aplicare, de ex. în cazurile cînd proprietarul și subchiriașul nu se cunosc sau nu se pot gãsi, cînd chiria sau subchiria s'a încasat pe mai mulți ani înainte, sau asupra proporției care trebuie făcutã între chirie sau subchirie în raport cu încăperile ocupate, etc. Un numãr enorm de afaceri ar inunda comisiunile arbitrale. Noroc de excepția salvatoare.

Acestea sînt cele citeva observațiuni pe care țineam sã le facem asupra Decretului din 2 Aprilie. Practica va mai scoate desigur și altele. Sperãm cã noile Camere cu ocazia ratificãrii decretului vor ține sama de ele.

N. Negru

6 Maiu 1920 (Sf. Georghe).

N. R.—Avem de făcut douã observații. Prima: nu se poate pune pe același treaptã pãmîntul și locuințele. Pãmîntul, cași apa și aerul, este dat de naturã. Pãmîntul trebuie sã fie al acelora care-l lucreazã. A doua: proprietarul care și-a inchiriat deja casa, face dovadã cã poate trãi împreunã cu alții sub același acoperimînt sau cã poate trãi în altã casã decît a sa. Pe de altã parte, inchiriîndu-și casa, el a devenit comerciant de locuințe și a intrat astfel singur sub prescripțiile oricãrei legiferãri cu privire la comerț. Aceastã, ca constatare de faote. Cînd este vorba însă de legiferare, atunci primeaza, bine-înțeles, interesul social—și, din acest punct de vedere nu se poate obiecta nimic împotriva ideilor din Cronica d-lui Negru.

CRONICA MUZICALA

Școala rusească

În disprețul tuturor influențelor străine, care zeci de ani stăpînise muzica rusească, școala tinăra rusă a găsit cel mai bun izvor de inspirație pentru a deveni creatoare de opere durabile și exemplu de metodă pentru celelalte țări; acest izvor este reprezentat printr'un tezaur de melodii și dansuri *populare*. Fondatorul școalei ruse este *Glinka*. Opera sa capitală este *Ivan Susanin*, cunoscută sub titlul de *Viața pentru Țar*, în care pune în scenă eroismul unui țăran, care se sacrifică pentru a salva pe suveranul său.

Opera este națională atât prin muzica sa cit și prin subiectul și sentimentele exprimate. *Ruslan și Ludmila* (pe un text de Pușchin) este mai mult o fecerie decît o dramă. Subiectul piesei e seria de aventuri fantastice prin care trece Ruslan pentru a-și descoperi logodnica (*Ludmila*), ce fusese răpită.

Totuși impulsia decisivă dată muzicii rusești în direcția naționalistă e datorită grupului celor cinci (*Balakirev, Cesar Cui, Borodin, Musorgski, Rimski-Korsakov*). Acești cinci, pe care Rușii i-au numit *Ruani* (craînici), admirau pe Wagner, însă se hotărîseră să nu-l imite; ei învățaseră dela Germani orchestrația, însă ei voiau să facă muzică rusească și nu germană; autodidacți, ei n'au fost nici formați și nici deformați de nici o școală. Înainte de a începe campania pentru muzica naționalistă, ei lucrau în direcțiunile cele mai depărtate de arta muzicală; Borodin, chimist; Musorgski, funcționar la stat; Rimski-Korsakov, ofițer de marină; Cesar Cui, general.

Balakirev fu inițiatorul mișcării, iar *Fantasia pentru orchestră pe coruri ruse* fu punctul de plecare. Scrie un poem simfonic, *Tumara*; o simfonie, uverturi, piese pentru pian. Poate fi caracterizat ca imaginativ și colorist.

Cesar Cui a scris pentru vioară, pentru pian, însă mai cu seamă pentru voce și pentru teatru. Operele sale principale sînt: *Prizonierul din Caucaz, William Ratcliff, Angelo*.

Borodin, elev de a lui *Balakirev*, scrie în direcția naționalistă chiar dela prima lui lucrare: *Simfonia în mi bemol*. Același caracter în toate romanțele sale. Apoi: poemul simfonic, *Pe stepetele din Asia centrală*; două quartete; o operă-balet intitulată *Mlada*, a cărei subiect evocă o epocă anterioară introducerii creștinismului în Rusia și pune în scenă moravurile vechilor Slavi baltici; infine o unică operă, lucrare națională, *Prințul Igor*.

Borodin este un colorist minunat, iar elementul oriental e foarte puternic intrat în muzica sa. El studiase cîntecele și ritmurile din Asia centrală, pentru a-și aduna materialul pentru „*Mlada*”.

Simfonia 2-a amintește cîntecele *baianilor slavi* (un fel de trubaduri); partea întâia zugrăvește adunările prinților ruși; finalul banchetul croilor în sunetele guzei rusești. *Borodin* mai întotdeauna scrie după un program. Poate spune cași *Glinka*: pentru fantazia mea fără margini, trebuie un text ca element pozitiv. Însă fantazia lui întotdeauna a lucrat pentru a afirma naționalitatea în artă.

Musorgski, dintre toți cei cinci, este cel mai apropiat de natură, cel mai sincer și cel mai expresiv.

A scris culegeri de melodii, opere ca *Kovantcina* și *Boris Godunov*; șapte lieduri pentru copii (*În colț*, *Oh, spune bunică*, *Leagă-nul păpușei Fiafa*, *Rugăciune*, *Calare pe un băț*, etc).

În toate compozițiile lui el a cîntat *adevăru*. El redevine copil pentru a zugrăvi copii. El nu monologhează în felul lui Schumann cu sentimentul unui contrast dureros între ingenuitatea copilăriei și gândurile grave ale omului matur; nu face nici artă umoristică în felul lui Bizet; el reproduce natura așa cum este. El suprînză tot ce este *formulă*: corpului melodiei îi dă o linie extrem de suplă, prîndu-se la o descripție analitică în care sînt subliniate pînă și cele mai neînsemnate idei din text; infine sub recitativul cîntărețului, un *acompaniament* foarte original și important care e un comentariu strîns, o ilustrare continuă a cuvintelor și în care sînt liber întrebuințate toate mijloacele muzicii imitative.

Boris Godunov, al cărui subiect e luat din operele lui Pușchin, nu-i nici dramă și nici operă, ci mai degrabă un fel de cronică muzicală, în care fiecă scenă, patetică în sine, e adesea fără legătură cu cea care precede sau urmează; în ce privește muzica, am putea spune că e o suită de imagini realiste, de accente imitative. Partea comică e cea mai reușită.

Rimski-Korsakov aparține acestei categorii de muzicanți ruși, care făcură din compoziție „o plăcere de duminică“. A scris: *Noaptea de Crăciun*, suită de tablouri simfonice mișcătoare, în care se desfășoară imaginația cea mai bogată. Introducerea zugrăvește sfînta noapte rece și luminoasă; partea a doua este un dans fantastic al astralei; apare vrăjitorul în mijlocul escortei sale; după un dans infernal Vakula încalecă calul său fermecat; vrăjitorii îl urmăresc pînă cînd el zărește capitala orbitoare de lumină; partea a treia reprezintă o sală din palatul imperial; aici se aude o „poloneză“ din timpul Caterinei întreruptă de apariția dracului; partea 4-a reprezintă întoarcerea lui Vakula în noaptea; infine apare aurora dimineții, răsăritul soarelui cu efectul său luminos asupra zăpezii, clopotele bisericii din sat, ecou de cîntece bisericesti.

După cum se vede, sîntem departe de tipul clasic al *Oratoriului de Crăciun*. Rimski Korsakov se mișcă în lumea acestor legende fantastice, cu ușurința unui Mozart în melodie și a unui Franck în muzica religioasă. El este romantic prin subiectul tratat, prin culoare însă nu prin licențele stilului, prin temperamentul său de artist.

Tar Saltan (suită de orchestră inspirată de Pușchin) în care sînt descrise cele două minuni: insula fericită cu cetatea sa cu cupolele de aur, cu grădinile fermecate, și principesa cea frumoasă.

Antar (suită orientală). *Sniegurolșca* (mireasa zăpezii) datorește livretul unei legende populare rusești; subiect național, muzică populară și națională. În *Sadko*, poem simfonic pătruns de spiritul și formele artei wagneriene, se reprezintă povestea unui menestrel (*guslar*) care cu muzica sa reușește să miște inima Volkevei, fata regelui mării. În *Scheerazad* găsim o facultate de invenție reînnoită fără încetare, o culoare rară, diversă, difuză, unită cu niște ritmuri întotdeauna neprevăzute.

Glazunov, elev de a lui Rimski-Korsakov, a scris 5 simfonii, suite de orchestră, muzică de cameră. Stenka Razin, poem simfonic foarte curios, reprezintă împrejurimile Volgei într'o liniște completă,

întreruptă de apariția teribilului hatman Stenka Razin, care în capul hoardei sale, devastează tot ce întâlnește în cale. Împreună cu el este și captiva lui, o principesă persană; într'una din zile ea spune că a avut un vis în care Stenka murea, iar ea era înecată. Acet vis se realizează, căci vin soldații țarului, care înving pe hatman; iar când acesta se vede pierdut, atunci aruncă pe principesă în valuri. Glazunov a scris și o simfonie à programme, intitulată *Au Moyen Age*, în care reprezintă doi amanți într'un castel, moartea și un trubadur.

Igor Stravinski este continuatorul exasperat și exagerat. De o bogăție de imaginație surprinzătoare, de o îndrăzneală artistică nemaipomenită, impunând urechelor noastre grupuri de note care ofensează auzul; cultivând disonanța ca mod normal de expresiune, și intervalul de secundă ca cel mai frumos; scriind o muzică strălucitoare pe livrete citeodată încântătoare, citeodată absurde, însă întotdeauna înafară de adevăr; aruncind o strălucire fantastică asupra baletului rus. — Stravinski este pe punctul de a influența pe tinerii compozitori, mai mult prin straniu și greșele sale, decît prin calitățile sale.

Primul său balet *L'Oiseau de feu* ne transportă într'un decor fantastic, costume strălucitoare și muzică rafinată. Este o operă de o originalitate delicioasă. Baletul *Petrușca* pune în scenă păpuși însuflețite: o dramă de marionete. Balerina are preferința pentru Maurul, prost și răutăcios, deși Petrușca are niște maniere bizare, care nu-i displac. Sînt scene de țigani, sărbări populare, etc... Maurul omoară pe Petrușca. Toți redevin păpuși, în care timp spectrul lui Petrușca apare și împrăștie spaimă, symbolism și copilărie. *Le sacre du Printemps* nu mai face apel nici la spiritul poveștilor fantastice, nici la durerea și bucuria omenească; autorul tinde la o abstracțiune mai vastă... a vrut să explice sublima evoluție a naturii, care se reînnoește, renaște. Ne prezintă o serie de personaje simbolice: adolescenți care nu sînt încă ființi formate, și a căror sex este unic și îndoit ca acel al arborelui; o bătrînă, care știe secretele naturii. Adolescenții sînt augurii primăverii, care marchează ritmul primăverii; ei se împărțesc pe grupe la dreapta și la stînga: este realizarea forme, sinteza ritmului; iar lucrul format produce un ritm nou. Apoi vine străbunul, înțeleptul care, lungit pe pîntece, îmbrățișază Pămîntul, făcînd corp cu el. Înfine Alcaza, acea pe care primavara trebuie s'o consacre, reprezintă purificarea solului și îndeplinește dansul sacral. Muzica acestui balet este produsul unei imaginații debordante, neînfrîmate, însă vie și strălucitoare; disonanțele sale agresive nu împiedică de a-i admira culoarea și varietatea.

D-l Stravinski a mai scris *Les Abeilles*, piesă simfonică cu figurație coreografică, montată la opera din Paris în 1917. Cea mai recentă lucrare a sa este baletul *Le Chant du rossignol* a cărei premieră a avut loc aici la Paris în actuala stagiune de balet ruse a Operei.

Școala rusă astfel cum am studiat-o a avut și are un succes formidabil datorită caracterului său național; totodată ea a influențat considerabil asupra mentalității compozitorilor străini, determinîndu-l să scrie în direcția naționalistă. Astfel se explică existența școlii scandinave, poloneze, spaniole și chiar curentele actuale ale muzicii franceze.

Paris.

Traian R. Ionașcu

CRONICA ECONOMICA

Tovărășiile țărănești în viitoarea organizare agricolă

Cooperatiya rominească trece printr'o mare criză, care s'a evidențiat destul de bine la congresul băncilor populare ținut de curind în București.

În afară că în ce privește organizarea viitoare s'au manifestat două curente protivnice, împăcate pentru moment de soluțiunea mijlocie a D-lui Mihalache, pe atunci ministru, ceiace mai ales s'a vădit, este lipsa entuziasmului de altădată și unele proteste împotriva centralizării și a faptului că inițiativele de nouă organizare vin de sus, ceiace ar fi în contra tradiției de până acum a mișcării.

S'a dat o adevărată luptă între reprezentanții cooperatiiei pe chestiunea federalizării.

O parte din congresiști au susținut federalizarea pe județe într'o singură unitate cooperativă cu diferite secții pe specialități, însă fără personalitate juridică aparte; iar alții în număr tot așa de mare au susținut federalizarea pe specialități cu personalitate juridică distinctă, lucrind independent, dar păstrind unitatea de vedere și conducere printr'o federală a federaledor tot pe județe, căreia să-i in-cumbe și controlul cooperatist.

Acest punct de vedere pare a fi fost împărțit și de oficialitatea băncilor populare.

Alții s'au mărginit a cere libertatea de acțiune procedind într'un fel sau altul după împrejurări. Acest punct de vedere a și biruit, formulindu-se o rezoluție mijlocie care lasă federaledor de bănci populare și feluritelor unități cooperative facultatea de a se afilia celor dintăiu, sau a se federaliza aparte, dupăcum vor dicta interesele locale.

Toată greutatea chestiunii provine de acolo, că dintre cooperativele speciale cele mai multe sint obștiile — cooperative agricole de producție — care fiind multe s'ar putea federaliza cu folos. Dar fiind menite, după părerea multora, să dispară, la ce bun să se mai federalizeze aparte? Iar celelalte cooperative — de consum — fiind puține, nu se pot grupa într'o unitate județeană puternică și deci se înțelege că ar fi mai prudent să fie primite ca specialități deosebite în federaledor de bănci care să le crediteze, să le supravegheze și să le controleze.

Dealtfel lupta s'a dat mai ales de cătră reprezentanții obștiilor care erau mai numeroși și din această cauză mai interesați a se hotări gruparea pe specialități cu personalitate juridică distinctă.

Reprezentanții federaledor și ai băncilor populare au combătut cu înverșunare acest punct de vedere, desigur pe motive puternice, dar și dintr'un spirit de teamă a noului concurent care tinde să apară alături de federaledor, care singure se ocupau până acum de mișcarea cooperativă a unui județ.

În orice caz și în ultima analiză chestiunea care se pune, este aceasta: vor dispărea obștiile?

Dacă da,—atunci de hatirul citorva cooperative de consum, care și așa merg slab, nu face să se mai scindeze mișcarea cooperativă.

Dacă însă cooperativele de producțiune agricolă — obștiile de azi — nu vor dispărea, atunci e necesară federalizarea lor ca specialitate aparte în vederea unui mare program de activitate în viitor.

Să lămurim chestiunea :

Obștiile sătești sînt produsul unor vremi care astăzi nu mai există: de aci indiferența și antipatia sătenilor.

Izvorite acum 20-30 ani din necesitatea de a avea pămînt de hrană, obștiile—deși, s'au dezvoltat bine și au adus servicii reale populației rurale—totuși ele amintesc sătenilor acele vremuri de robire economică sub arendași sau proprietari, din care l-au scos obștiile, și care formează pagina cea mai tristă a vieții lor trecute.

Este la mijloc—am putea zice—o chestie mai mult de sentiment, decît de rațiune. Aceasta înafară de faptul că în unele părți au mers rău sau au avut conducători netrebnci, ceiace deasemenea a contribuit la discreditarea lor, datorită acelu proces de generalizare și de lipsă de simț critic foarte frecvent la săteni.

Iar proprietarii expropriati au găsit prilejul — cel mai bun prilej — să demonstreze sătenilor... că exproprierea nu e bună.

Chiar la congres s'a strigat tare și aproape unanim că obștiile sătești trebuie să dispară prin improprietărea individuală, pe care fiecare o dorea cit mai urgentă.

În fapt, la mijloc este o neînțelegere a rolului obștiilor, care trebuie lămurit.

Mai întăiu obștea nu exclude improprietărea individuală ei, dimpotrivă, este una din condițiile ei esențiale. Apoi obștiile sătești, ca societăți cooperative de producție cu răspundere solidară și nelimitată, au avut de scop să procure sătenilor pămînt, să-i învețe a-l cultiva rațional și, în caz de nevoie, să le vindă produsele la un loc.

Aceste trei scopuri corespundeau perfect celor trei nevoi pe care le aveau sătenii înainte de războiu și expropriere.

Dealtfel s'a recunoscut în mod unanim rolul folositor pe care l-au avut obștiile sătești care, încetul cu încetul, au desființat acea plagă socială ce ne adusese pe marginea prăpăstiei:arendășitul.

Cum însă principalul scop al obștiilor era procurarea pămîntului și cum acest pămînt este astăzi totalmente în mina sătenilor, aceștia cu drept cuvînt se întrebă: *Ce ne mai trebuie obștii ?*

Dar atit sătenii cit și altă lume, foarte multă, uită celelalte două scopurile obștiilor: cultura rațională a pămîntului și vînzarea cu preț a produselor.

Nu e un secret pentru nimeni că sătenii noștri cultivă prost pămîntul: despre aceasta se vorbește și se scrie doar de un sfert de veac. Pămînturile dela 1864 sînt în mare parte părăginite sau, în orice caz, nu sînt puse în valoare după calitatea și puterea lor de producție. Apoi este în deobște cunoscut că se face o imputare legiuitorului dela 1864 care, dînd pămînt sătenilor, n'a luat măsuri pentru buna lui cultivare. Pe dealtă parte s'a observat că chiar în obștiile de arendare, acolo unde n'a fost o bună administrație, moșiile lucrate bine de proprietarul sau arendașul anterior s'au părăginit în scurt din lipsa unei culturi îngrijite.

Ori aceasta este o situație inadmisibilă și păgubitoare chiar pentru săteni.

Nimeni nu poate stăpîni un lucru dacă nu-l face productiv și util societății.

Dacă niște necesități sociale cer ca pămîntul să treacă în stăpînire definitivă a celor care îl muncesc, aceleași necesități pretind ca noii stăpînitori să-l muncească bine și să scoată din el tot ce se poate scoate. Deaceia cultivarea rațională a pămîntului este o chestiune sine qua non.

Dar această cultură rațională nu se poate face individual de către un proprietar al lotului de 5 Ha. Dacă n'ar fi decît greutatea procurării mașinilor, și încă necesitatea întovărășirii e vădită. Dar trebuie să ne gîndim că noua situație va crea pentru săteni o mulțime de trebuinți nouă ca: asigurarea recoltelor, îmbunătățirea rasei vitelor, vînzarea cerealelor, industrializarea produselor, care toate cer coordonare ce nu se poate dobîndi decît grupînd, unînd și organizînd forțele mici în asociații.

Nu trebuie apoi să pierdem din vedere ce au făcut în această privință celelalte țări, care au aplicat principiul întovărășirii la toate trebuințele gospodărești. Sînt țări de mică proprietate individuală, cași a noastră acum, unde chiar creșterea vitelor e înlesnită de întovărășire.

Fără a lăsa vita din grajdul și supravegherea lui, țaranul din Danemarca—membru al tovărășiei de creștere de vite—plătește cotizații și execută toate prescripțiunile statutare în ce privește îngrijirea și ameliorarea rasei.

Și cine nu admiră situația acestei țări?

Prin urmare din acest punct de vedere obștea, sau societatea de producție agricolă—cum vreți să-i ziceți—va avea un rol co-virsitor în viitoarea organizare agricolă. Spre aceasta ne va duce și concurența marilor națiuni cu care ne vom întîlni pe piața mondială.

Sămînța uniformă, și de bună calitate, instrumente și mașini agricole perfecționate, vite superioare,—sînt lucruri absolut trebuitoare ce nu se vor dobîndi decît prin întovărășire, unde răspunderea solidară creiază un admirabil sistem de control pelingă ceiace statul poate face ca organ tutelar.

Organizate temeinic, cu personal competent, conducători destoinici, capatați printr'o selecțiune naturală rezultată din însuși progresul obștiilor, ele pot realiza cultura rațională a pămîntului fără ca statul să intervie cu rojul lui de funcționari care, cu cit sînt mai mulți, cu atît sînt mai nepregătiți și mai lipsiți de simțul datoriei.

Am spus și afirmăm din nou: cultura în obștii este individuală. Dacă aceasta a fost așa în obștiile de arendare, cu atît mai mult va fi în cele de improprietărire, cînd agricultura se va face pe un lot primit pe veșnicie. Administrația nu face altceva decît procură cele necesare și îndrumază cultura aplicînd sancțiuni celor îndărătnici.

În ce privește vînzarea produselor în comun, judecată după vremurile excepționale de azi, ca n'ar avea niciun rost pentru săteni, care s'au și arătat protivnici. Motivul e întemeiat, dar numai pentru momentul de față. Țaranul cu admirabilul lui simț practic a prevăzut că, cu toată propaganda de a nu se face speculă, bogății și puternicii practică pe o scară întinsă specula.

Acest lucru nu-l puteau face obștiile, unde existau registre și unde de obicei autoritățile—imaculatele și zeloasele noastre autorități—se repezeau cu o ardoare vrednică de-o cauză mai bună, cumpărînd și rechiziționînd... pe prețul maximal.

Și atunci țaranul, care are și el rezervele lui morale, nu zicea

că trebuie să speculeze și ei, cași proprietarul de alături, ci că... nu-î bună obștea.

...Și în adevăr că nu era bună!...

Nu trebuie să uităm însă că înainte de războiu, cînd producția era mare și piețele de desfacere puține, vînzarea în comun a fost singura scăpare a produselor țărănești de speculanții care o efiteneau.

Deaceia, deși țăstututele obștei permiteau ca fiecare sătean, dacă plătește datoria, să-și ridice recolta și s'o vîndă cum vrea, — totuși, din cauză că vînzarea în comun aducea prețuri mai bune, ei o depozitau în magaziile obștei, de unde se expedia la angroșiști, sau direct la export.

Asemenea vremi vor veni din nou; și dacă azi suferim de o criză a producției, mine vom suferi de criza supraproducției, în contra căreia nu se va lupta cu succes decît prin întovărășire. Prin urmare, ori vrem cultură rațională și atunci obștea va exista, ori renunțăm la acest postulat al culturii moderne și atunci vom cădea pradă concurenței internaționale.

Din această dilemă nu se poate eși. Noi credem însă că cei mult va dispărea obștea ca nume, spre a nu mai aminti vremea arendășitului; dar nu va dispărea asociația agricolă, întovărășirea sătenilor care în țările civilizate au adus servicii așa de mari populației rurale.

Să mai amintim rolul educativ al acestor asociațiuni cu ajutorul cărora se pot crea biblioteci, cărți de cetire, conferințe educative și însirșit o întinsă operă de educație în popor și prin popor?

Iar dacă asociațiile agricole vor subsista, implicit se impune federalizarea lor în unități de al doilea grad — uniuni, menite a coordona administrația, a procura cele necesare și a controla bunul mers al asociațiilor. Aceste federații, care au luat ființă ici-colo, au un rol extrem de important în viitor, — rol pe care nu-l pot îndeplini federalele de bănci, care au destul de făcut pentru prosperarea cooperativelelor de credit care, în viitor, vor lua un și mai mare avînt.

În afară că specialitățile sint cu totul distincte, în afară că la funcțiuni din ce în ce mai superioare corespund diferențieri din ce în ce mai mari, chiar din punct de vedere practic, o unitate cooperativă superioară nu trebuie să părăsească terenul pe care își desfășoară activitatea, dacă vrea să nu-l piardă de sub picioare.

Cu cit se vor ocupa numai de specialitatea lor aceste federale, cu atît vor lucra mai bine.

Dealtfel cine cunoaște puțin istoria cooperației în țările apusene, știe că și acolo federalizarea s'a făcut pe specialități, iar unitatea mișcării s'a păstrat — și aceasta nu în toate părțile — printr'o instituție comună de supraveghere și îndrumare.

Acesta este adevărul.

În învălmășagul de idei și discuțiuni, cu care ne ilustrăm de o bucată de vreme, pot răsări orice păreri; spiritul de originalitate se poate manifesta în fel de fel de forme; demagogia și critica negativă pot emite orice năluciri, însă evoluția firească a lucrurilor nu duce decît acolo, unde spune dreapta rațiune.

Pr. C. Dron

MISCELLANEA

Polemici..

Dacă mișcarea literară este oarecum în stagnație, politica în schimb e mai vie decât oricând. Aci luptele de condeiu au ajuns la maximum de intensitate. Nu-i vorba, aceste lupte au fost duse la noi întotdeauna pe o notă foarte ascuțită. Astăzi însă, intensitatea lor e mai apreciabilă numai din cauză că „problemele” dezbătute sînt peste măsură mai însemnate decât înainte de războiu.

Dar dacă altădată ne puteam permite să ne spălăm în familie -- în mica familie de atunci -- rufele noastre nu tocmai curate, astăzi o elementară prudență ar trebui să ne silească să punem (oarecare) strajă gurii noastre.

Astăzi nu ne mai „porcăim” în cerc intim (ca să întrebuițăm un cuvînt neelegant, dar atît de expresiv, al d-lui Iorga). Astăzi am chemat, imprudenții, la sfat, adică la viața noastră politică, și poporul. Astăzi, apoi, am asociat la aceeași viață și cîteva milioane de străini.

Se pune atunci întrebarea: Mai putem noi să ne răcorim cu aceeași libertate năduhul „politic” ca altădată?

Un spirit luminat din Ardeal, d. inspector școlar Matei, ne spune dăunăzi, că *singura* cale pe care putem ajunge la supremația Romînilor asupra populațiilor din statul nostru, „numite minorități etnice”, trebuie să fie superioritatea noastră *culturală*.

Ce mai superioritate culturală, aceia care duhnește -- ertați-ne și expresia asta -- din „controversele” noastre politice!.

...Dar la urma urmelor, orice polemică cu realitatea e lipsită de filozofie.

Seceta literară.

Am constatat-o și noi adesea. Cînd ne uităm îndărăt, avem un sentiment care samănă într-o privință cu cel exprimat de Eminescu în Epigonii. Avem impresia că mișcarea literară a fost întotdeauna mai bogată decât astăzi. Și întorcîndu-ne la prezent constatăm cu tristeță că scriitorii vechi sînt oboșiți și „se repetă”, iar alții noi nu mai apar... Pe lîngă aceasta, se mai adaugă și sentimentul deficitului enorm pricinuit de pierderea atîtor scriitori de samă, cu începere din 1912, cînd a murit Caragiale.

Și, totuși...

Istoria trecutului ne învață că criticii din toate epocile au constatat cu durere seceta din vremea lor, punindu-și toată speranța în viitor.

Omul e nemulțumit întotdeauna de prezent, de aceea e un animal mai progresiv.

Scriitorii cu care ne-am deprins, ne plictisesc. „Se repetă“. Pe cei care apar încă nu-i putem aprecia,—sint cașicum n'ar exista. Secetă literară!

...Și-atunci nu se poate să nu-ți vină o indoială: Oare de bună-ramă e secetă? Ori e același cintec vechiu, pe care l-au cîntat cu convingere atîția înaintea noastră, pe vremea cînd nouă ni se pare că nu era „secetă“?

„Ridicarea noroadelor“

Și totuși nu lipsesc motive de melancolie...

Un exemplu. Oricine frecventează spectacolele a avut prilejul să observe o scădere îngrijitoare a gustului public. Aceasta se cunoaște în primul rînd după chipul în care spectatorii își plasează aplauzele. În piese, au succes mai ales actorii care fac pe servitorii sâstisiți și năuci, cînd—împiedecîndu-se de covoare—sînt pe punctul de a cădea. Atunci aplauzele curg delirante. La concerte incalte, se aplaudă cu frenezie orice aduce cu marșurile militare și cu săltărețele sirbe. Bine-înfeles că pasagiile, unde își dau concursul lor toate instrumentele prezidate de tobă—au prioritate. Acestea sînt întotdeauna bisate și bi-bisate.

Explicația e simplă. Mai întăiu e scăderea obștească a simțului estetic, datorită vulgarității vîetii în care trăim de cîțiva ani. A doua cauză, mai apropiată, e faptul că la teatru și la concerte, unde locurile sînt acum foarte scumpe, vine numai cine are parale. Iar parale n'au decit îmbogățirii de războiu, furnisorii, misiții, tot soiul de casieri și administratori, servantele ridicate în demi-monde, înfirmit toată spuma indoelnică scoasă la iveală de viața turbure din vremea din urmă. Aceștia s'au suit în lojă. Și se delectează. Se dilată de plăcere estetică. E banul lor, e vremea lor... „Intellectualii“ fac filozofie la galerie, ori sprîjiniți de părcți, cu bilete de „în picioare“.

Dar mai presus de toate, furori—face cinematograful, unde melomanii ascultă *Tosca* și *Cavaleria Rusticană* de pe pinză.

Militarismul

Pentru „privirea scrutătoare ce nimica nu visează“ este limpede că lumea a eșit din războiu mai militaristă decit a intrat. Tările căroră le este îngăduit să se arhimilitarizeze, o fac cu frenezie. Celelalte, scrișnesc de neputința de a o face și—rămin militariste just în măsura în care pot eluda convențiile stabilite.

Se zicea înainte de războiu că înarmarea excesivă va opri războiul—de groază măcelului și a dezastrului economic pe care le-ar provoca. Dar războiul a venit.

Se zicea în vremea războiului că suferințele atroce, fără exemplu în istorie, provocate de el, vor tăia pentru eternitate pofța oamenilor de a face războiu. Se anunța chiar dezarmarea lumii.

Visuri. Inarmările, militarismul, domnia săbiei sint mai la ordinea zilei decit oricind.

Se pare că este nevoie de încă un războiu, mai crâncen, mai bestial, de un războiu din care să nu mai rămie *nimene* care să nu suferă cum au suferit acuma *numai* 90% dintre oameni.

Atunci—va veni dezarmarea, vremurile de aur „ce miturile albastre ni le șoptesc ades”.

Drumul progresului moral se face prin foc și prin sînge. Omenirea viitoare, morală și fericită, se va răsfața senină pe un piedestal de crime mai înalt decit Himalaia.

Editura „Viața Romînească”

În editura „V. R.” au apărut, în luna aceasta: *Umbre*, un mănunchi de bucăți în care apar, ca într'un rezumat, toate fețele talentului d-lui Sadoveanu și *Strofe Alese*, în care d. Topirceanu și tipărit bucățile cu caracter liric, precum și minunatele staște apropiate la Infernul.

Redacționale

Ținem să repetăm și în acest loc, că numai autorii, ale căror lucrări urmează să fie publicate în revistă, vor primi răspuns din partea noastră cel mult pînă într'o lună dela primirea manuscriselor.

Celorlalți nu le putem răspunde, din lipsă de timp.

li rugăm să considere tăcerea noastră ca un răspuns negativ.

li rugăm de-asemenea să nu ne mai trimită „pentru răspuns” mărci, cu care nu știm ce să facem și pe care, probabil, vom fi nevoiți să le depunem la vre-un fond cu scop filantropic.

P. Nicanor & Co.

RECENZII

Soveja, *Oameni dela Munte*. Ed. Socec, București, 1920, Lei 7.50.

Autorul acestor povestiri e un publicist cunoscut, ale cărui idei au fost nu odată combătute de revista noastră. Stilul său, deși declamator și prețios pe alocuri, se remarcă însă prin reale lasușiri artistice.

Dacă unele idei discutabile ale publicistului se regăsesc în prefața volumului, povestirile și icoanele ce urmează, nu pot decit să confirme și să întărească reputația lui literară.

Afară de unele stingăcii de compoziție și detalii inutile, ca în „Buruiană“, sau situații puțin verosimile în care e destul de vizibil tezismul, ca în „Invățătorul din Pădureni“, întâlnim la fiecare pas un scriitor înzestrat cu viziunea plastică a lucrurilor și a oamenilor și cu darul atit de rar de a evoca, în trăsături vii, realitatea.

Eroii acestor povestiri sînt mai toți clobani din munții și codrii Vrancei, oameni cu morăvuri patriarhale, cu sufletul naiv și curat, stăpînit de credinți puternice și de un misticism de o mișcătoare simplitate, pe care miazmele otrăv toare ale civilizației urbane nu l-au atins.

Deși idealizată, o lature din firea țărănimii noastre trăește în aceste povestiri ca și cîteva din aspectele unei lumi care stă să apună.

Între oamenii dela munte și vietăți-

le sau arborii ce-i încunjoară e o legătură organică în care vibrează parcă același ritm al naturii. Această legătură autorul reușește adesea minunat s'o redea.

Isprăvile unui taur, „Ciutacul“, sînt povestile c'un suflu epic; iar istoria unui fag secular, sub care s'au perindat generații, e evocată cu o adevărată putere poetică.

În descrierile sale de natură el știe să aleagă detaliul caracteristic și să redea ceva din sufletul obscur și misterios al lucrurilor.

Nu mă pot opri de a nu cita această suggestivă descriere a unei nopți de vară: „Cînd moara se oprea citeodată, iar apa cădea dela stăvilar înlături, ținînd același hang toată nopticica, ce lume tainică nu se deștepta în singurătatea prundului! După ceasuri întregi de înginare cu întunericul, deodată, sclipirea iazului impresurat de stof vestea răsăritul lunii, ca o lumină de pe alte tărîmuri. Înainte ca chipul ei să se fi arătat deasupra muntelui, un filfiit de aripi deștepta din somn oștirea neciîntită a păpurișului. Dinspre munte răsuna ca în vis clinchetul clopotelor dela turme... Se auzea până și fișitul erbii care crește, iar din înaltul cerului clipeau tainic atitea stele, cite frunze și ciți muguri sînt pe cren-gile unui fag bătrîn de veacuri“.

Stilul povestirilor e bogat în imagini și comparații poetice care, dacă nu au

totdeauna frescheța, farmecul spontaneității și sint uneori căutate, nu lasă însă acea impresie de prețiozitate și artificiu pe care n'au evitat-o în totdeauna un Odobescu sau un Delavrancea.

Limba viguroasă și plină de sevă e împetritată de expresii populare și câteodată de cuvinte dialectale care cadrează cu atmosfera rustică și dau un colorit local acestor povestiri de o netăgăduită originalitate.

Virgil I. Bărbat, *Imperialismul american*. Ed. „Cartea Rominească”. București.

În această lucrare documentată și conștiințioasă, autorul caută să scoată în lumină dedesupturile vieții americane, confruntând pretențiile idealismului transoceanic cu realitatea istorică.

El găsește că puritanii coloniștii ai Statelor-Unite, cu tot pacifismul lor inspirat de spiritul creștin, au exterminat aproape Pieile Roșii și au înălțat prin forță depe continent celelalte puteri europene.

Doctrina lui Monroe care, la 1823 cînd a fost proclamată, avea un caracter defensiv și nega statelor europene dreptul de intervenție în cele două Americi, a devenit cu vremea un prilej de amestec al Statelor-Unite în afacerile noilor republici ale Americii de Sud pentru a lua în timpul din urmă, prin anexarea Cubei și chestia Panama, un caracter ofensiv și cuceritor.

Dar imperialismul american nu aspiră numai la acapararea economică și politică a noului continent, ci și la stăpînirea Pacificului unde se ciocnește cu Japonia, ba tînde chiar mai departe.

Declarățiile pacifiste și umanitarismul internaționalist și messianic, atît de trîmbițat al Statelor-Unite, ascund în realitate ipocrizia unui popor tînăr, însuflețit de un formidabil orgoliu na-

țional și de o sete nepotolită de dominație.

Și acum, în urma războiului mondial, sub masca protecțiunii minorităților naționale, Statele-Unite pregătesc a-servirea economică și politică a micilor națiuni ale Europei, amenințate de a deveni cu vremea niște colonii.

Ne lăsîndu-se prinse în mreje, de parte de a idealiza umanitarismul pacifist al Statelor-Unite, pentru a-și asigura existența și libertatea, acestea trebuie să urmeze exemplul Germaniei rămîbind fidele unui puternic creder național.

Afirmațiile autorului pot desigur fi susținute și criza materială și morală prin care trece azi Europa favorizează tendințele de hegemonie mondială ale poporului american.

Dar e un aspect al chestiei, pe care el l-a omis.

Mobilele intervenției americane în uriașul război, nu au fost poate cu totul dizinteresate. Fără această intervenție însă, care ar fi fost, la sfîrșitul lui, situația popoarelor mari din grupul Antantei și mai ales soarta atitor popoare mici din centrul și restul Europei?

Imperialismul american e desigur o realitate, dar dacă el nu exista și dacă în ultimul timp nu ar fi luat o formă agresivă, realizarea unității naționale pentru atitea popoare ar fi eșit ea oare din domeniul visului?

Iată un fapt care atunci cînd e vorba de imperialismul american, nu poate, nu trebuie să fie uitat.

O. B.

Dragoș Protopopescu, *Poemele Răsăritei*.—București, 1920. O plachetă de 32 de pagini, cuprinzînd 7 poesii,—prețul 3 Lei.. Desigur că poetul, care și-a semănat cam de mulțioară vreme numele prin citeva reviste bucureștene ar fi putut aduna un volum întreg, ■■

volum adevărat de poezii. Dar atunci cîți „curioși“ s'ar mai fi putut hotărî să-l plătească prețul, sporit în aceeași proporție? Iată pentru ce poetul, renunțînd la orice balast, util dar nu indispensabil, înlocuiește dea la lumină un volum cu scăderi și urcușuri insensibile, cu tranziții și gradări bine studiate, ne oferă numai cîteva picături de esență concentrată.

Urîte vremuri! Și în cite feluri neașteptate și pe cite căi perfide, „împrejurările prin care trecem“ influențează literatura! Și acolo unde trebuie, ele n'au acest efect salutar. Apar încă volume de versuri proaste pe hîrtie bună, de cite 300 de pagini...

Dar să revenim la broșura noastră.

D-l Dragoș Protopopescu este lipsit de cusurul cel mai ucigător al poezilor, chiar și ne-moderniști: banalitatea. D-l Dragoș Protopopescu e original, — o originalitate poate cam efitină cînd vine numai din natura subiectelor, dar prețioasă și rară cînd vine din tratarea unui subiect banal.

În „Poemele Restriștei“, nicăieri nu e vorba de amor. Nici de lună. Nici de „zări senine“. Nici de „vitejii eroi“ (pe care i-au tăvălit în cerneală muzele atîtor barzi dela partea sedentară a literaturii). Nu. Prima poemă a autorului nostru e o duioasă, incoherentă și ușoară „Elegie“, pe care poetul o închină unui frate mort... Ar fi o împietate să-i reproșăm cu acest prilej frazele prea obscure, versurile prea neglijente, asonanțele prea supărătoare.

Cităm totuși cîteva stihuri:

Să cred și eu? O, nu— dar vezi?, în
[preajmă
Impart salcinii verzi așa mireazmă
Și e de pretutindene, afară,
O, frate mort, atîta primăvară,
Incit îmi vine să-mi aduc aminte
Nu de acum, ci mult mai din nainte...
...Tu ai venit cu florile, Florine,
Și ai plecat cu ele tot odat',
Cu crinii și cu giastra de verbine,
Cu primăvara toată ai plecat...

Cetitorul să noteze în treacăt că d. Dragoș Protopopescu poate scrie și versuri simple. Încărcate de o fină emoție, poate fi un poet cu simțire delicată și plin de o duioșie senină, — atunci cînd uită că e „modernist“. Păcat că uită cam rar, și-și aduce prea des aminte cînd nu trebuie. În altă poezie, care amintește factura și ritmul sentimentalei Desbordes Valmore, poetul trimete din tranșee „mamei“ o „scrisoare“, într'un ton de „badinaj“ duios de copil alintat care, glumind, abia și ține lacrimile:

Mamă—ți scriu pe patul puștii
O scrisoare, dragă mamă...
...Mă gîndesc la astea toate
Cînd mă plec să scriu o carte.
Și de-aceia, vezi tu, poate
Că mă simt cînd scriu o carte
Mic, și-atîta de departe...
...Și mi-i slab arătătorul
Care-a stat vinjos pe lamă;
Și vroind să curm fuiorul
Și să scriu: „cu bine, mamă“ —
Plînsu-și urcă 'n mine svonul
Și-uite, 'mi tremură creionul...

E mișcător, nu-l așa? tonul ăsta simplu, care trădează cu o grațioasă stingăcie toată emoția reținută abia, chinul copilului înstrăinat, dorul de „mamă“, de-acasă... Dar „modernistul“ veghiază. El apare în unele rime căutate, în unele imagini bizare, cu care acest „copil teribil“ face pe diabolicul și-și sperie mama cu... ferochitățile pe care le comite el în războiu:

Trag acum cu baioneta
Mea, ce mai inițiale...
În vr'un piept, vre-o scăfirlie
Și mai fac și 'nflorituri...
Școt un ochi? e-un punct pe
Virguli cite-or trebui
Tai urechi, și 'nflorituri
Fac și 'n colțuri reci de gură...

Astfel de lucruri nu se scriu unei mame, care se înfloară deopotrivă la gîndul că copilul ei poate fi sorțit-

lat și ucis, sau poate clopîrți și ucide pe copilul unei alte mame...

„Băjenarii“ evocă precis ca un desen realist, băjeniiile din Dobrogea.

Celelalte bucăți sînt niște fantezii cu strălucirea întunecată de numeroase imperfecțiuni de formă, cu prea multe imagini din anatomie, și prea analiste ca să poată permite o filtrare mai largă imaginației.

Versurile adesea scîlciază, uneori sînt frumoase, comparațiile bizare sînt aduse de multe ori de capriciul unei rime, iar rimele cînd nu sînt nouă și căutate, se reduc la simple asonanțe.

Di. Dragoș Protopopescu e un temperament de adevărat poet, care nu s'a regăsit încă pe sine însuși, dublat de un artist leneș și neglijent, pe care tehnica formală îl descurajează prea lesne; un poet care nu și-a realizat până acum toate posibilitățile talentului său.

G. Tutoveanu, *Balade*. — București, 1919. Prețul 4 Lei. — În volumul de față, d. Tutoveanu e un poet patriotic și războinic. Versurile d-sale sînt pline de vifor, tunet, buciom, trimbiți, goană, urlet și fanfară...

Într-o recenzie ca aceasta, în care avem obiceiul să notăm numai cîteva impresii ușoare asupra cărților apărute în vitrina librăriei, nu ne putem permite luxul să privim opera unui poet din toate punctele de vedere care ar prezenta interes. Nu putem, de pildă, să arătăm măcar în treacăt raporturile dintre ea și mediul social sau momentul istoric, așa cum face critica serioasă, care are și răgazul și spațiul și gravitatea necesară pentru astfel de speculațiuni totdeauna ingenioase. Și nici nu putem cel puțin să emitem o ipoteză sumară în privința psihologiei autorului, să căutăm mobilul sufletesc al unei opere.

Atunci am găsi poate, odată cu ex-

plicația volumului de față, care e reprezentativ, și cheia psihologică a celei mai voluminoase părți din literatura războinică de la noi și de aiurea.

Într-o odă cu titlul „Sus frunțile, eroi!“, d. Tutoveanu se adresa, în Septembrie 1916, soldaților care plecau pe front:

Privesc uimit cum treceți, și'n urma
voastră'ascult
Cum urlă depărtarea de-al oștilor
tumul...

Ce vifor, ce furtună cumplită trebuie să se fi dezlănțuit în sufletul unui poet cu temperament atât de războinic, cu inima arsă de flacăra dragostei de țară, atunci cînd s'a văzut silit de împrejurări vitrege și nemiloase să rămînă la vatră și să privească în urma celor care plecau la luptă crîncenă! Deși foarte rare, accentele pe care i le-a smuls această situație tragică sînt de o sguđuitoare sinceritate. Astfel, în Ianuarie 1917, poetul adresîndu-se „Unui viteaz“, zice:

Un singur gînd amar, mă chinuește:
Că nu pot fi alături de tine!...

Imj aduc amîntă de înainte de războiu, cît de umilită era atîtudinea noastră, a celor care știam că va trebui să pornim la luptă, față de entuziasmul vibrant al acelor care știau că nu vor avea fericirea să se sacrifice pentru patrie. Ce vreți? Așa e sufletul omenesc. Dragostea cumplită de țară, clocotul, energia simțimentelor trebuie să-și găsească în vre-un fel o eșire din suflet, o manifestare. La unii, această energie se scurgea în tăcere, ca printr'un paratrăznet, prin ideia că incurtad vor da plept cu inamicul; la ceilalți, neputînd să fie canalizată în fapte, excesul ei trebuia să explodeze prin ochi, prin gură, prin toți porii și prin toate mădulele, și fondul ei să rămîie intact tot timpul războiului, dînd naștere la e-

pice ficțiunii literare, cu atât mai grandioase cu cât autorul lor era mai departe de realitatea meschină și prozaică a războiului cotidian.

Numai așa se explică psihologiceste toată literatura eroică contemporană cu un războiu, — toată Infrigurarea și avîntul epic care-i apucă deodată pe unii oameni foarte cum se cade în fond și-i face să strige, — cu tocul într'o mină și cu hirtia sugăreacă în cealaltă, — celor de pe front: Muriți pină la unul!

Căci într'adevăr, îți trebuie o puternică stăpînire de sine sau o cu totul altă structură sufletească pentruca, atunci cînd nu poți lua parte la masacru, să renunți a îndemna pe alții și a te exalta curajul.

Un astfel de om ciudat a fost, depildă, Eminescu — din a cărui operă poetică cetitorul n'ar afla nici măcar de existența războiului nostru dela 1877 — 1878, cu care poetul a fost contemporan! Dar aceasta e, desigur, una din inferioritățile lui Eminescu față de epigonii.

*

Dar să lăsăm aceste considerații prea grave pentru o recenzie și să revenim la poetul nostru.

D. Tutoveanu este un poet care și-a atins deplina maturitate a talentului său. E perfect stăpîn pe mijloacele de care dispune. Crescut la școala sănătoasă a „Sămănătorului“, revistă în care și-a publicat unele din primele sale poezii, d-sa a păstrat cu sfințenie, în curgerea anilor, modul în care se scriau versurile pe acea vreme: un vocabular special, aproape fără neologisme, cu revenirea predilectă la a-nume cuvînte neaoșe frumoase ca: zare, zări senine, cuprinsul, rostul, aprig, cumplit, trudnic, noian, strajă, zvon, etc etc; o formă îngrijită și discretă, care îmbrăca în falduri cam largi un fond întotdeauna sănătos; sentimente naționale, scene din viața

dela țară, dragoste sfioasă și curată, iubire abundentă de natură, etc., și, la unii, un „crișmărisim“ naiv care vroia să fie brutal.

La d. Tutoveanu aproape toate aceste caractere s'au păstrat intacte. Dar d-sa a perseverat pină acum și în defectele școalei din care făceau parte atîția poeți tineri. Exista pe vremea aceia în literatura versificată o manieră stilistică, să zicem „sămănătoristă“, un fel de prețiozitate rustică: înloc să spuc de-a dreptul ce are de spus, poetul se exprima totdeauna cu mare înconjur și cu multă fereală. Părea că-l e rușine de orice expresie directă, francă, lapidară. Din această cauză rezulta, firește, o obositoare prolixitate în stil, o abundență de expresii vagi, diluate, în care te perdeai cu totul. Imposibil să urmărești, fără o încordare specială a minții și fără să pierzi șirul, o poezie întregă, uneori o singură strofă.

Ideia abia se mai ținea de cuvînte, subțiată ca un fir de paianjen, pină ce uneori se volatiliza cu totul.

Dar mai bine să căutăm cîteva exemple lămuritoare în cartea d-lui Tutoveanu.

*Noian de crunte războiri
Pe-aripi de vulturi își iau sborul..*

„Un noian de războiri“, e o imagină extraordinară de vagă. Dar cînd acest „noian“ își mai ia și „sborul“ pe niș e „aripi de vulturi“, atunci pe onoarea mea dacă mai pricep ceva!

În volumul d-lui Tutoveanu exemplele de acest fel sînt multe.

*Ascultă țara mea ce sgomot vine
De peste zări de singe și de foc;
Și ce noian de lacrimi și suspine
Plutesc pe-aripi de vînt din loc în loc..*

Sau:

*În iureșul aprig al luptelor du-mă,
Chemările milei, în piept îmi sugrumă..*

Dece „chemările milei“ și nu „mila“? Și cum să „sugrumi“ niște „chemări“?

Uneori, din obișnuința de a utiliza cit mai multe cuvinte pentru frumusețea lor, poetul nu le mai controlează cu atenție conținutul și comite de-a dreptul non-sensuri supărătoare, care scapă la prima lectură cetitorului distrat. Astfel:

*Cum urlă 'n brazi și vijie zăpada
Cînd o topește soarele de Mai...*

Zăpada topită, adică apa, ar putea să vijie și la rigoare să urle. Dar zăpada chiar în momentul cînd o topește soarele, nu poate în nici-un caz să urle.

Sau:

*Și doina plutășilor noștri
Frămîntă pietrișul din vad...*

Sau:

*Și frunza de plopi se frămîntă
Și-adîncul isvoarelor cîntă...*

„Frămîntă“ e un verb cărula poeziei noștri au încercat să-i schimbe înțelesul. Se poate frămînta aluatul, huma, etc. Dar o doină nu poate frămînta pietriș...Iar frunza plopului se sbate, tremură, se clatină—dar nu se frămîntă. Și nu adîncul isvoarelor cîntă, ci inșeși isvoarele.

Tot astfel:

*Și ca vrăjit, acelaș este
Pe care noi l-am sărutat
Adîncul foc văzut de tine
În ochii fetelor din sat.*

Săruți ochii fetelor, dar nu se poate să săruți un foc,—fie chiar și focul din ochi.

...Dar toate acestea sunt observații mărunte prin care am încercat să caracterizăm o serie întreagă de poeți, cu manieră „sămănătoristă“, nu numai procedeele artistice ale d-lui Tutoveanu. Desigur că cele citeva scăpări din vedere pe care le-am relevat mai sus, se datoresc mai mult atmos-

ferei literare în care și-a dezvoltat talentul, decît structurii intime a acestui talent.

Asupra părților frumoase n'am insistat, căci d. Tutoveanu fiind un poet format, e îndeajuns de cunoscut publicului cetitor.

Atunci cînd d-sa e sincer mișcat de un sentiment și atunci cînd are viziunea puternică a lucrurilor—imaginile îi sunt plastice și versurile lapidare confirmă virtuozitatea scriitorului ajuns, după cum am spus, la deplina maturitate a talentului său.

*

S.-Lt. George Nebunelly, *Clipe trăite*, schițe și nuvele. Brăila, 1920.—Fără indicația prețului.—Poate că n'am fi luat act de apariția acestui volumaș, dîndu-i preferință înaintea altor cărți și broșuri cite ne vin la redacție și pe care nu le recenzăm decît atunci cînd socotim că merită această osteoneală.

Sentimentalismul estin și agramat, lipsa oricărei preocupări de artă (ca și de pretenție, de alințieri,—cum spune autorul în prefață), greșeli de sintaxă, de punctuație, de ortografie, fac volumul ne-citeț pentru un cetitor cu cit de modestă cultură literară.

Dar în *Clipe trăite* am găsit, pe lângă o anecdotă nostimă „Gemenii“, pe care autorul, povestind-o, n'a reușit s'o strice, am găsit două bucăți cu mult și tranșant superioare celorlalte, deosebite prin stil, prin compoziție și mai ales prin concepție, de tot restul volumului.

Cronicari conștiincioși, ne facem datoria să le relevăm. Una e: „Băncile din grădina publică din Mizil“, minunată schiță umoristică, în care ni se povestesc peripeții le consiliului comunal local în căutarea soluției unei dileme edilitare din care nu poate eși cum să-i facă pe cetățenii Mizilului să se așeze pe bănci fără să se miu-

jească pe haine de vâpsea? Cînd vâpseaua e proaspătă, se pune inscripția: „Oprit de a ședea”,—care inscripție rămîne și după ce vâpseaua s'a uscat. Și cum nimeni nu se mai așează, de frică, se pune o a doua inscripție: „Bănci pentru șezut”. Atunci toată lumea se așează—și se minjește, căci vâpseaua inscripției nu e uscată. Se pune o a treia inscripție: „Așteptați înainte de a ședea până cînd vâpseaua se va usca”,—și nimeni nu se mai așează, chiar după ce vâpseaua s'a uscat. Atunci se pune o a patra inscripție: „Puteți să vă așezați, vâpseaua este uscată”,—și toată lumea se minjește... Cel care propune aceste măsuri succesive e un consilier comunal „mai deștept”. Iar la urmă, găsește soluția: grădina publică din Mizil rămîne fără bănci „pentru șezut”.

A doua, „Fiica Centurionului”, este o „legendă maronită”, — admirabilă povestire ca stil și ca concepție, execrabilă pe alocurea ca gramatică și ortografie...

Însfîrșit, o anecdotă („Gemenii”): Doi prieteni din copilărie, foarte potrivîți unul cu altul, ducînd de mici o viață comună până acum, cînd sînt funcționari în același biurow,—au amîndoi o amică comună pe care o iubesc fără să se certe și care își împarte grațiile ei amîndurora deopotrivă. După cîteva luni de tandreță, vorba autorului, „drăguța lor Pica rămase gravidă” și, întovărășită de unul din prieteni, Ionescu, se duse să nască într-un oraș străin... La cîteva zile, Ionescu telegrafiază amicului său: „Pica născut doi gemeni. *Al meu e mort*. Mama și copilul sănătoși. Vîno urgent, Ionescu”.

G. Millian Maximim, *In mîinile dușmanului*, însemnările unui prizonier. București, „Alcalay”, 1920. Prețul 10 lei.—Autorul, un gazetar de talent, po-

vestește ușor și cu simplitate, mizeriile pe care le-a îndurat ca prizonier în Bulgaria. În această povestire, pe alocurea prea naiv încărcată cu amănunte personale, se oglindește totuși cu multă fidelitate viața de chinuri pe care au dus-o prizonierii noștri în lagărele bulgărești, — deaceia cartea poate fi cetită și cu folos, nu numai cu plăcere, de orice Romîn.

Nicăeri d. Millan n'a exagerat. Și din întîmplare, d-sa n'a fost martor la multe scene de atrocitate și de chinuri, încă mai grozave decît acele pe care le povestește. Destul să spunem, întemeiați pe fapte, că dintre prizonierii noștri în Bulgaria nu și-au mai revăzut țara nici 10 la sută. Iar cei ce s'au sfîrșit în chinuri pe pămînt bulgăresc au fost niște adevărați martiri ai războiului nostru.

Unele amănunte prea scabroase și asupra cărora a insistat poate prea mult autorul, puteau să lipsească fără prejudiciu din cartea d-lui Millian. De asemenea tonul prea lamentativ, dorința expresă de a stîrni compătimirea cetitorului, slăbește uneori impresia profundă pe care o face simpla povestire a faptelor. E drept că realitatea era hidoasă, cumplită, meschină, suferința fără nici-o măreție. Dar cu atît mai mult, pentru zugrăvirea ei trebuia un ton mai rece, mai viril, mai puțin de „victimă”.

Cîteva capitole dela început, povestind plecarea pe front, un episod din luptele dela Turfucaia și împrejurările în care autorul a căzut prizonier,—fac și mai interesantă această carte, în care se răsfrînge umbra unor zile de doliu din istoria războiului nostru.

G. M.

Jovan Cvijić, *La peninsule balkanique, Géographie humaine*. Paris Armand Colin, 1918, 528 p. cu numeroase hărți și figuri, 25 fr.

Cartea profesorului de geografie de la Universitatea din Belgrad, unul din cei mai de seamă geografi moderni, este, pentru noi, interesantă din două puncte de vedere: acel al metodei și al subiectului. Ca metodă autorul a urmat drumul tălat de Ratzel, cel care a stabilit principiile fundamentale ale antropogeografiei, ramură relativ nouă, legătura între pământ și oameni, între geografia fizică și sociologie. A dat însă importanță tot atât de mare pământului cît și oamenilor. Condițiunile istorice și sociale, pentru profesorul de la Belgrad, au partea lor hotărîtoare în geografia omenească. Prin aceasta, expunerea lui Cvijić are un caracter mai complet decît tratatul de geografie umană a lui I. Brunhes.

Multe din condițiunile istorice, de ex. dîndu-se vecinătatea teritoriului studiat, sînt de ființat în samă și la studiul antropogeografic al țării noastre. Așa sînt bunăoară emigrările din loc în loc, pas cu pas, spre anumite țări și cu cauze diferite. Acestor mișcări autorul le-a dat numele de mișcări metanastasice. Ele au jucat un rol mare în peninsula balcanică, dar și la noi; boli, secete, dar mai ales hărțuri, persecuțiuni, au dus pe oameni să-și caute loc mai bun de traiu. Transhumanța în legătură cu păstoritul a fost unul din mijloacele cele mai active, la noi, cași dincolo de Dunărea, pentru infiltrațiuni etnice.

În al doilea rînd însă, lucrarea lui Cvijić este importantă prin țările pe care le studiază. Dupăcum e de așteptat, centrul de gravitate al cercetărilor, deci și al datelor, cade în sfera de activitate a profesorului de la Belgrad, în Jugo-Slavia de azi. Nevoia de comparațiuni sau de a afla izvorul unor fapte constatate, l-au condus să cuprindă în sfera cercetărilor sale, nu numai întreaga peninsulă balcanică ci și părți din teritoriul nostru etnic, în

care elementul slav este mai răspîndit. În toate hărțile care deslușesc textul, Dobrogea e socotită la Peninsula Balcanică,—e dreptul, nu în spiritul vechiu bulgăresc, ci ca o consecvență a faptului că Dunărea e luată drept limita geografică nordică a Peninsulei balcanice. De asemenea, în text, deseori se fac incursiuni în regiunea atît de mult discutată, a Banatului, domeniu cu infiltrațiuni metanastasice jugo-slave. Datorită acestor fenomene, concretizate prin insulele de români de-a dreapta Dunării și altele de slavi în șesul Munteniei, se înțelege că influențele reciproce etnice au fost așa de întinse, încît pentru antropogeografia României, ele nu pot fi neglijate. Studiul d-lui Cvijić ne permite a explica forme răslețe ale unor emigrațiuni sociale venite dinapre sud-est, arătîndu-ne continuitatea drumului urmărit de ele în lungul peninsulei balcanice. Așa bunăoară culele din Oltenia apar ca ultimele tipuri nordice de case-fortărețe, așa de răspîndite în partea apusană a peninsulei balcanice.

Cartea voluminoasă se cetește lesne. Împrejurările în care a fost scrisă, de parte de patria năpădită de dușmani și unde a rămas materialul principal de studiu, a silit pe autor să lese la o parte încărcătura citatelor, care sperie uneori pe cetitor. Dealtfel și faptul că aproape întreaga carte conține prelegerile făcute de autor la Universitatea din Paris, în vremea anilor de pribegie, e o indicațiune mai mult de claritatea expunerii și cernerea amănunțimilor, care ar obosi pe cetitorul mai puțin pretențios.

Conținutul e împărțit în două părți principale. Cea dintăiu cuprinde mediul geografic și omul, a doua caracterele psihice ale Jugo-slavilor.

În cea dintăiu se tratează principalele caractere geografice, de relief, de

climă și vegetație, care au avut vre-un rol în mișcarea popoarelor; apoi sint condițiunile istorice ca motive de migrațiuni ori de grade diferite ale civilizației. Din toate aceste se lămurește nu numai variația vieții orășănești, dar mai ales a populațiunii rurale, adevărat mosaic etnic, cu tipuri diferite de case, de obiceiuri, de aglomerațiuni rurale.

În partea a doua definește tipurile etnice, împărțite în: tip dinaric energic și impulsiv, tip central rezervat, chibzuit, stăpin pe sine, tipul oriental aspru, bulgarii de azi, diferiți ca origine și influenți de jugo-slavi, tip pannonic, care cuprind și pe jugo-slavii din Banat, pătruși de atita simț patriotic încit făceau pelerinagii la Kosova, luînd ca amintire cite un bulgăr din pămîntul sfînt. În totul luată, în afară de însemnătatea directă pentru noi, cartea D-lui C. este una din contribuțiunile cele mai serioase, apărute chiar înainte de războiu la studiul geografic omenesc al unei regiuni atît de complexe.

Dr. I. M. Dinescu, *Fiii neamului*. Statistică socială pe înțelesul tuturor. Editată de Unirea educatoarelor romine. Iași 1920, 264 p. 6 lei.

O mișcătoare datorie de pietate a săvîrșit D-ra Tereza V. Stratilescu, presidenta U. E. R., tipărind acum prețioasa lucrare a tinărului Dr. Dinescu, mort în condițiuni tragice, în delirul tifosului contractat prin îngrijirea celor mulți bolnavi.

Ca medic al spitalului din Ruginoasa, Dr. Dinescu a desfășurat o întregă activitate socială. Ocupîndu-se de mortalitatea copiilor, a fost unul dintre aceia care, prin scris și vorbă, a dat alarma: Ne mor copiii! Ridiciadu-se mai sus, a căutat să lămurească marea mortalitate mai cu samă dela sate prin condițiunile rele a stării culturale și economice a sătenilor.

Articolele începute în U. E. R., cu altele terminate pe front, constituie volumul tipărit postum. Problema populațiunii, ca rezultat al statisticilor din 1859 și până la 1912, formează partea întâia a cărții. Numeroase table statistice, pe regiuni, județe sau după populațiune (orășănească, sătească, după religie) pun în evidență neconțința micșurare a populațiunii în Moldova slaba ei densitate, deficitul multor orașe, între care și Iași, precum și creșterea disproporționată a elementului evreesc în partea nordică a Moldovei. Din toate privințele pentru Moldova de Nord reiesă un fapt sigur: neconțința ei slăbire în ce privește populația fie dela orașe, fie dela sate. Cauzele unui asemenea fenomen de demografie nu sint arătate decit în parte, puse pe sama marelui mortalități a copiilor; în realitate sint și altele, cum e atracția spre Sud către centrele mai pline de viață.

Partea a doua cuprinde o lungă sistematizare a stării economice a sateanului, în legătură cu distribuția de pămînt. E o clară punere la punct a lipsei pămîntului stăpinut de țărani, chestiune arzătoare, care nu ș'a găsit nici azi complectă și mulțumitoare ei deslegare. Trebuia să urmeze încă o parte, starea culturală, pe care însă moartea timpurie nu i-a îngăduit să o scrie. Ultimele pagini sint datorite D-rei T. Stratilescu, biografia tinărului medic, cu atit de adîncă dragoste pentru pătura țărănească și cu o putere de abnegare pentru îndeplinirea conștiințioasă a meseriei sale, care l-a dus la mormînt.

În totul luată, cartea este scrisă în stilul înțeles al celui care vrea să facă cunoscut mulțimii o chestiune atit de importantă. E demn de pomenit că cele mai de samă încercări asupra vieții sateanului nostru din partea medicilor ne vin. Cartea D-rului Dinescu, completează pe cele datorite D-reilor Ma-

nolescu și Crăciunescu asupra Igienii țaranului nostru.

I. S - u.

N. Iorga et Septime Gorceix, *Anthologie de la Littérature Roumaine des origines au XX-ème Siècle Edition Delagrave, 1920.*

D-l Septime Gorceix, prizonier de războiu în Austria, scăpat din lagăr și refugiat în România, își face o datorie de recunoștință, pentru ospitalitatea țării noastre, în a colabora cu D-l Iorga la alcătuirea unei antologii românești.

Este o idee care poate fi numită bună. Însă ideea de-a edita această lucrare la librăria Delagrave, în colecția clasică a antologiilor franceze și străine, poate fi calificată și mai bună.

Nimic mai inteligent ca spiritul în care este concepută această încercare. Intenția autorilor este ca publicul să nu se mărginească la ce se află în prezentul volum. Patriotismul Domnului Iorga ar vrea să silească pe francezi: 1) Să învețe românește. 2) Să caute dacă, avară de autorii menționați, nu mai sînt și alții care să merite să fie cetețiți. (D-l Iorga se gîndea la Codreanu, Hogaș, Galaction, Topîrceanu, Pătrășcanu și alții). 3) Să caute în operele unui Alecsandri, Eminescu etc. lucruri și mai bune decît cele alese în antologie.

Insuflețit de această întreită aspirațiune, D-l Iorga, adînc cunoscător și neîntrecut mînuitor al sufletului mulțimilor, a scontat toate silogismele sociologice posibile, și a organizat lucrarea astfel încît să meargă la sigur că cetitorul francez va spune:

1) Hotărît, limba romînească e intraductibilă în franțuzește! Nu-mi rămîne decît să mă inițiez, pentru a putea puiza direct din comorile specifice ale acesteia.

2) Desigur, o literatură ca aceea care merită ca D-l Iorga să se deranjeze nu se poate opri la numărul mărginit de nume proprii.

3) Nici la numărul, deasemeni măr-

ginit, de capodopere din această cărtulie!

Rezultatul sigur este că, în curînd, sora noastră latină va cunoaște literatura noastră mai bine chiar decît noi înșine.

Și iată cum visul D-lui Iorga se împlinește!

Autorii trecuți în antologie sînt: Balade și poezii populare, Enăkiță Văcărescu, G. Asaki, I. E. Rădulescu, Andrei Mureșanu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Iosif, Cerza, Goga, diferiți cronicari, Negruzzi, I. Ghica, N. Bălcescu, Al. Odobescu, I. Codru Drăgușanu, M. Kogălniceanu, Conta, Hasden, Maiorescu, Caragiale, Creangă, Anghel, Delavrancea, Regina Maria, Xenopol, Iorga, Gîrleanu, Slavici, Sadoveanu. Vlahuță, Brătescu-Voinești, și - lucru duios pentru facultatea de prietinie a D-lui Iorga - D-l H. Stahl, simpaticul stenograf. devine subit mare literat.

Jacques Bainville, *Histoire de trois générations (1815—1919), Librairie nationale, Paris.*

Jaques Bainville, istoriograful partidului regalist, drescăză un formidabil act de acuzație acelora care, dela Sfînta Alianță până azi, au cîrmuit Franța.

După D-sa omul care încarna cele două tradiții a fost Napoleon. Politica de anexiuni se sfîșise cu falimentul dela Waterloo. Dar rămînea omul dela S-ta Elena, fiul spiritual al Revoluției Franceze. Or, principiile dela 89, sînt de origină germană. Bunicul este individualismul disolvant al lui Luther, părintele este elvețianul protestant Rousseau, iar strănepotul este Bonaparte, care din insulă a știut să vorbească Franței în sensul scumpei lor nebunii. Într'adevăr, Sfînta Alianță era un dușman pentru Prusia, care trebuia să dea foc barierelor ce-i încătușau dezvoltarea logică. Pentru Franța însă, politica po-

trivnică Congresului dela Viena îi era funestă, căci datoria ei era *conservarea*.

Dar bunul simț, în urma epopeii napoleoniene, își produse cloquenta în Franța. Lucru grav, și care dădea dreptate catehismului dela Sainte Hélène: fericirea păcii, prosperitatea materială a restaurației era puțin gustată. Se suspina după epoca asignatelor. Cei trei regi „comme des forçats à la chaîne” au lucrat pentru reînboogățirea Franței. Și au reușit: Monarchia de drept divin, prăbușindu-se, a produs, la bursă, o scădere de... 75 centime! Este drept că și regii au făcut greșeli. Carol X „a fait trop bon marché de sa couronne” și Ludovic Filip nu a ghicit (ca Napoleonidul) că sufragiul universal este eminamente conservator. Dar cât de mici sînt aceste erori față de acele ale lui „morbus liberalis” al restului Franței.

Vine Napoleon III. Domnia lui odihnea pe cel mai formidabil consimțimînt din cîte a cunoscut istoria, dar în același timp pe picioare de nisip: Un cabotinaj, cu atît mai funest cu cît era mai sincer.

Astfel, și al doilea Imperiu începe cu un regim despotice înutil înăuntru, și wilsonian în afară. Alianța cu Rusia autocrată este refuzată, nu primește mîna care i se întindea, pentru a o strînge cînd nu va mai avea proprietar. De aici o serie de nerozii mici și mari. Politică italo-filă gratis, politică pan-prusacă la Sadova. Bismark a scontat victoria criminală a „Arbitrului Europei”, și a jucat joc gras, căci se sprijinea pe o doctrină certată cu bunul simț. De aceia spune în memoriile sale: dacă Sadova nu era o victorie, și-ar fi sburat creerii. Dar Napoleon III a avut grijă de Germania.

Cînd, după Sadova, văzu că, în locul „Bacșișului” reclamat de neutralitatea sa, marele cancelar îl imbarcă în afaceri ca a Hessei și a Luxemburgului, fu trezit din poezia sa internațională. Atunci își schimbă poitica într'un regim in-

vers: conservator și pacifist (prea tirziu!) în afară și liberal inconștient înăuntru (din ce în ce mai bine?).

De aici la Sedan nu mai era decît un pas, și Prusia se grăbi să-l facă.

Toată lumea s'ar fi așteptat ca Francfort să cumînțească Franța. Nici de cum. În loc să se pună adevărata problemă: „care este *regimul* cel mai apt pentru a repara răul și a evita un al doilea”, chestiunea fu pusă într'un chip grotesc, dintr'un punct de vedere pur estetic: „Care tradiție este mai seducătoare? 89. sau Henry IV?” De aici naționalism ofensiv în afacerea Boulanger, naționalism defensiv în afacerea Dreyfus, regalism naiv în afacerea drapelului alb al Contelui de Chambord.

Numai un Rege, ca altădată, ar fi putut concilia cele două tendințe care împărțeau în două, nu Franța, ci pe fiecare Francez în parte: Aspirațiunile naționaliste, revanșă, etc. — și pace, pace, pace.

Acuitatea inexprimabilă a luptelor parlamentare din a III-a Republică și inconștiența alegerilor legislative din 1914 au dovedit, mai bine ca ori și ce, imposibilitatea unei asemenea concilierii.

Însfîrșit, finis coronat opus, *Războiul*.

Acestea sînt ideile pe care Jaques Bainville le extrage din faptele ultimelor trei generațiuni. Nu li se poate contesta oarecare adevăr. Ceiace însă nu se poate contesta în niciun fel, este talentul său de stilist. Preciziunea și „pîcantul” expresiilor, gustul infinit în alegerea episoadelor, sobrietatea elocvenței sale face să pălească stilul metalic al unui Taine sau entuziasmul de carieră și grandiloquența unui Michelet.

Roberto Michels, *Amour et chasteté* (*essais sociologique*). — *Bibliothèque sociologique internationale*. Giard et Buck, 1916.

Asemenea titluri, deobiceiu, nu inspiră încredere. Intrezărîm fie statistici fastidioase, fie o literatură răsufilată și mo-

ralistă. Totuși, dacă ne gândim puțin, se poate ajunge la concluzia neașteptată că tema cărții lui Michels este subiectul științific prin excelență. Motivele sînt două și foarte simple: Problema este virgină, și... insolubilă. Iată o garanție sigură că autorul va ocoli altf deciamagiile, cit și rețetele categorice. Cu altul mai mult cu cît cunoaștem cultura științifică, juridică, istorică și literară, finețea de analiză artistică poliglotă și antecedentele publicistice ale aceluia care a scris magistralele: „Les Partis Politiques”.

Din pricina sus-pomenitului caracter de *insolubilitate*, a tot ce atinge viața sexuală, se va recurge neîncetat la concilierii neputincioase, și se va căuta să se iasă din „terțiu exclus” un „terțiu inclus”. Rezumatul lucrării va fi o colecție de antagonisme, dualisme, contradicții și teorii cu două tăișuri:

I) Faimoasa *morală dublă* este fenomenul primordial: obligația femeii să rămîină castă pînă la căsătorie, și quasi-obligația bărbatului de a aduce în dotă un trecut de Don Juan aventuros.

II) A doua lege a Dragostei: Amorul trebuie să fie mixt, totdeauna fizic și platonice. Pe deoparte poligamia bărbatului este (deși incontestabilă) adinc imorală. Pe de altă parte, aspirația idealistă cără femeia *absolut curată* e calificată *morbilă*. Pentru a împăca poligamia instinctivă cu monogamia reclamată de etică și societate, va trebui, din partea femeii, o variație savantă în politica sa sexuală, în special o ingeniozitate estetică (toalete, talente, instrucțiuni), care să trezească o vecinică atmosferă de adulter.

III) Altă problemă contradictorie: Neo-Malthusianismul, dușmanul neîmpăcat al Naționaliștilor, poate fi și fosositor națiunii. Astfel: 1) Micșorează mortalitatea. 2) Sporește demnitatea personală a Naționalului (ex: Emigrantul Italian e considerat ca ultimul dintre oameni); afară de aceasta: 3) Descen-

dența alcoolicului, a sifiliticului, sau a acelor păpuși stupide, care duc o viață socială inutilă, — se poate stinge fără nici-o pagubă.

IV) *Dualismele Dragostei*. 1) *Dualismul femeii*, și toate acele condescendențe care refuză, și refuzuri care permit. 2) *Dualismul bărbatului*, care are două conștiinți: una *diurnă*, alta *nocturnă*; după cea dintăiu femeia trebuie să fie o sîntă, după cea de-a doua poate și trebuie să fie aproape bachiantă.

V) *Antagonismele dragostei*. 1) *Antagonism între cele două scopuri ale căsătoriei*: procreația, pe deoparte, pe de cealaltă, o viață conjugală plăcută. Desvoltarea civilizației pare a-i acorda, acesteia din urină, preferința. În schimb frica depopulației pledează pentru cea dintăiu. 2) *Antagonism între profesiunea femeii căsătorite și obligațiile sale de gospodină*. 3) *Antagonism între datorja soției de a rămîinea frumoasă și deformarea fizică a „vecinicei mame”*.

VI) *Insfirșit, teoria spinoasă a Violului*. Chiar între două ființe care se iubesc cu adevărat, Dragostea, în principiu bazată pe un *consimțimint*, — *sfirșește, în 80% din cazuri, printr'un Viol!!* Iată argumentarea autorului:

Diferența de constituțiune fiziologică între cele două sexe face ca momentul de excitație sexuală maximă pentru bărbat să coincidă, la femei, cu o stare sufletească tocmai opusă. Teama de necunoscut, aprehensiunea consecințelor (copii, cancanuri, prejudecata virginității), frica de ireparabil, repulsiunea pentru brutalitatea actului, — toate acestea cad pe capul bieteii fete ca o dușă rece, ca o ploaie de argumente cumiști. Dar e prea tîrziu. Prin concesiile sale anterioare și-a pierdut prestigiul refuzului. Cum o să priceapă bărbatul răceala subită a femeii cînd aceasta, deși cu mintea limpede, nu-i înțelesească înflăcărarea? Ba încă se poate susține că starea sa de ebrietate erotică îi acordă circumstanțe atenuante. Oricum, rezultatul este

că bărbatul atunci devine *brută*, și idila se sfârșește în viol.

Faptul că acuplarea a doi oameni, chiar cînd se iubesc, este o *siluire*, simbolizează minunat *contradicția* fundamentală pe care șade viața sexuală.

Trec cu vederea toate analizele de a-mănunt (de pildă: celibatului — fată-bătrînă din burghezie îi corespunde celibatata-prostituată din proletariat; că curtezanele sînt nu fete de colonel, ci de lucrător sărac, etc.)

Voiu insista, sfîrșind, asupra unui capitol care trebuia aprofundat mai mult. E vorba de *pudoare*. Autorul se mulțumește să o definească: frica de brutalitatea masculului, datorită caracterului de *pradă* al femeii. Este cu totul insuficient. Cu atît mai mult cu cît după părerea noastră, noțiunea de *pudoare* este aceea care făgăduiește problemelor sexualității un viitor sociologic strălucit.

Pudoarea este, după noi, o *religie privată*. Durkheim pune ca fenomen fundamental al vieții religioase despărțirea impermeabilă a lucrurilor în două tabere: totem și ne-totem, tabou și permis. Tot astfel și pudoarea. Ea nu este altceva decît *crența dogmatică într-o clasificare rigidă a lucrurilor în două*: lucruri care pot fi *divulgate, afișate și lucruri care trebuiesc ascunse*.

E drept că mecanismul pudorii se lățește și acaparează toate manifestările vieții sociologice (de pildă: pudoarea-politeță, pudoarea-timiditate, pudoarea-bunătate, pudoarea-comoditate, pudoarea-trafic, etc.). Dar obîrșia ei se află în viața sexuală (cași secretul, cași misterul cu care este înrudită).

Daceia trebuia să se insiste mai mult asupra ei, și în genere asupra caracterului de *politică de principii, de practică quasi-rituală a unui crez* pe care îl are conduita erotică.

D. I. S.

J. Paul-Boncour, *Plaidoirie au Procès de l'assassin de Jaurès* (Paris, librairie du Parti socialiste).

D. J. Paul-Boncour, în procesul lui Villain, asasinul lui Jaurès, nu reprezintă numai familia marelui dispărut, ci—cum spune d-sa—„marea familie socialistă“. Deaceia a ținut să reabiliteze memoria lui Jaurès și să dovedească limpede că n'a fost un trădător, că n'a fost un vindut al nemților și că Villain a ucis nu numai o inteligență superioară, ci și un suflet admirabil. Dovada aceasta a făcut-o cu prisosință d. Boncour, cu lungi citate din discursurile și articolele lui Jaurès.

Alsacia-Lorena? Dar Jaurès spunea: „d-ilor, sîntem în necesitatea dureroasă de-a spune: națiunea franceză e mutilată. Noi nu uităm rana adîncă primită de patrie, pentrucă este și în același timp și o rană adîncă primită de dreptul universal al popoarelor“.

Vindut nemților? Ca să îndrăznim această afirmație, ar trebui să ignorăm acest pasagiu dintr'un vestit discurs al marelui socialist: „statul-major german suride cu o bucurie profundă de naivitatea cu care noi dăm un loc important ipotezei unui atac brusc cu un mic număr de oameni, cînd părem a nu cunoaște pregătirea profundă a maselor, pe care ea le va utiliza din prima clipă...“

Dezorganizator al armatei? Dar în *L'Armée nouvelle*, Jaurès a schițat uriașul proiect al națiunii armate. Iar în cameră a spus: „Trebuie să vă pregătiți a pune în linie din prima clipă totalitatea forțelor noastre combatante“... „daceia am zis: să acoperim frontiera noastră, s'o acoperim de fortărețe, s'o acoperim prin mobilizarea tuturor oamenilor...“

E clar. În fața acestor citate textuale, ce mai rămîne din noianul de acuzațiuni, cu care a fost improșcat acest om? Fiindcă a fost calomniat me-

reu. Toată presa îl calomnia. Charles Maurras—un frumos talent, dar un suflet pătimăș scria în *L'action française*: „Trebuie să cităm pe Jaurès, nu numai ca pe un funest agitator parlamentar, ci și ca un intermediar între corupția germană și corupția antimilitarismului francez.“

Sub influența acestei prese șoviniste, — care mințea, care denatura gândirea lui Jaurès, — Villain, un bolnav, un isteric, a crezut de datorie să-l impuște. Dece? Pentru că, venind din provincie, în ziua cind Germania mobiliza, a văzut pe doi acari din gară rizind. Și-a zis: acești oameni nu sînt convinși de măreția momentului. Franța va fi învinsă. Marele vinovat e Jaurès...

Și l-a ucis. Iar adouazi, tot *L'Action française* anunță: „tinărul patriot Raoul Villain a omorît cu un foc de revolver pe trădătorul Jaurès...“ — „principalul agent al politicii germane în Franța.“

Dacă în drumul atitor curente nouă, azi Jaurès ar mai fi putut sta, — poate că Franța era mult mai fericită.

A. Br.

***

Memoriul agricultorilor mari cu privire la Expropriere, București, 1920.

Dacă trecem peste paginile, în care d. Garoflid, autorul memoriului, apără și pune în frumoasă lumină rolul avut de marea proprietate în dezvoltarea României Contemporane, rol căruia i-a corespuns mizeria fiziologică, analfabetismul, alcoolismul, neprosperarea clasei țărănești, dacă lăsăm deci deoparte tot ce formează procesul secular între marea și mica proprietate, rămînîm citeva idei aduse de d. Garoflid, ce merită o serioasă considerare. Punctul central al argumentației este: În împrejurările de azi, la rezolvirea

problemei agrare punctul de vedere economic trebuie să aibă precădere asupra motivelor de ordin social și politic. Chestia proprietății nu trebuie privită numai sub unghiul luptei de clase: ea are o funcțiune socială și productivitatea pămîntului interesează deopotrivă toate clasele societății. Însă trecerea nemijlocită a pămîntului fără obstă, acest minunat instrument de producție și vînzare care înlocuia pe deplin marea proprietate, din mîna marilor în a micilor proprietari, va mări criza de producție inerentă ei și va intensifica suferințele societății fără profit pentru nime. Dealtfel, zice d. Garoflid, problema agrară a pierdut din acuitatea sa: în urma diverselor improprietări, țărani stăpînesc azi cu 2 milioane 200 mii ha. mai mult decît în 1914; deaceia improprietărirea actuală poate fi încetinită pînă ce pămînturile atribuite vor trece efectiv în mîna țăranilor, iar restul de moși să fie păstrat ca o rezervă generațiilor viitoare, ce, desigur, vor începe a simți din nou lipsa de pămînt. Să nu se aducă pe aceste moșii neocupate de țărani cîmpeni, colonii de munteni, proști plugari în genere; și activitatea lor să fie îndreptată spre creșterea vitelor și spre industriile ce se pot desvolta utilizînd căderile de apă ca forță motrice. Dar nu putem insista asupra tot ce cuprinde această interesantă broșură. În procesul deschis între marea și mica proprietate, dela Barbu Catargiu încoace, singur d. Garoflid aduce argumente nouă în apărarea mării proprietăți. D-sa nu apără, în fond, integritatea ei, ci pretinde, pentru interesele economice ale țării, să nu fie redusă sub un coeficient, sub care nu ar mai fi utilă nici sieși nici țării.

M. I.

REVISTA REVISTELOR

Cele trei Crișuri (revistă bilunară, Oradla-Mare, Anul I No. 1) Este un post înaintat al rominismului spre granița dinspre Tisa.—Ar fi bine să se aprindă focare de cultură națională în toate regiunile periferice, unde influențele străine sînt mai puternice, fiecă elementul străin e prea numeros, fie din cauza proximității granițelor. Un lucru însă: Avem noi destule forțe literare și științifice ca să le putem răzleți în altă direcție, la Arad, la Oradla-Mare, la Chișinău, la Cernăuți, etc.? Ori poate se impune mai degrabă concentrarea tuturor forțelor intelectuale pentru a crea puternice uzine aici în Regat, unde este mai multă tradiție și deprindere, și deunde să radieze cultura în toate părțile locuite de Români?

Oricum, noi salutăm toate încercările acestea și le urăm spor la muncă.

Muzica (revistă pentru cultura muzicală, apare lunar). Prin numărul colaboratorilor, prin varietatea chestiilor tratate și chiar prin îngrijirea tehnică, această revistă este o dovadă că muzica a ajuns la noi la un grad de dezvoltare înbucurător și că cei care se interesează de problemele relative la muzică sînt destui de numeroși ca să poată susține o revistă consacrată acestor arte.

Mercure de France (Aprilie 1920).

Franța a cunoscut insuficient situația din Rusia înainte și în vremea războiului; ea continuă a fi informată tot așa de rău și acum. Deaceia politica sa față de această imensă țară, a cincea parte din glob, e o politică improvizată și incoerentă, rezultatul unor cunoștinți fragmentare și ambițiuni personale; deaceia în loc de a proceda și domina evenimentele, ea este la remorca lor. Constatînd aceste lucruri, și pentru a înlătura lungul șir de contradicții izvorit din reaua cunoaștere a situației interne rusești, d. *Raoul Labry*, cunoscut nouă prin articolele sale asupra Rusiei, propune, în articolul cu același nume, crearea unui **Comitet consultativ al afacerilor rusești**, care să grupeze pe toți oameții competenți și să fie în stare a da sprijin și lumină organelor dirigitoare. Acest comitet trebuie să fie deosebit de comisiunea parlamentară, instituită în același scop și a cărei ineficacitate o demonstrează d. Labry; în el să se topească diferitele servicii oficiale și oficioase care se ocupă de Rusia. Ca organizație rațională, trebuie să aibă două secretariate generale: unul pentru afacerile politice, altul pentru cele economice; fiecare va avea patru secțiuni paralele: țā-

rile baltice, Rusia Mare și Ucraina, Caucazul, Siberia. Pentruca Franța să nu facă în Rusia numai politica marel finanțe, trebuie să se facă loc în acest comitet tuturor acelor care au probat cunoștința lor despre Rusia: savanți, juriști, profesori. Aceștia vor căuta adevărul și vor pune interesele Franței mai presus de interesele de partid, de doctrine sau de adunări de acționari. Căci atit marii industriași și financieri cit și uvrierii văd în revoluția rusă numai fenomenul economic; stăpniți de această idee, nu înțeleg că revoluția a atacat nu numai organizația politică și socială, ci și sufletul rus; bolșevismul, frământad straturile adinci, a scos la suprafață o nouă mentalitate și o nouă stare sentimentală, care trebuie cunoscută, pentru a putea judeca prezentul și formula, pentru viitor cu oarecare temei, citeva ipoteze. Pentru aceasta e necesar ca membrii, ce vor alcătui comitetul, să știe limba rusă și să fi trăit în Rusia revoluționară. Spre a cunoaște poporul nou, abia bănuț, ce a intrat în scenă, realitatea rusească de azi, — acest comitet să trimită informatori în satele, în uzinele, în organizațiile sociale existente în Rusia; ei trebuie să dea documentația precisă care lipsește și elementele unei cunoașteri științifice așa cum au pregătit-o și avut-o Germanii asupra Rusiei. Numai prin această cercetare directă a vicții rusești se va putea răspunde la o serie de întrebări de care trebuie să atirne atitudinea Franței față de Rusia. „Și atunci, dacă bolșevismul este altceva decit tirania unei minorități, dacă nu dorește să atace nici pe străini nici pe aliați, sistem obligați să încetăm a impinge la războiu Polonia, Letonia ori Caucazul, să considerăm pe Ruși liberi la ei de a-și alege forma politică și socială ce vor vroi, să păstreze ori să prăbușască bolșevismul, dacă le place, și noi să punem capăt unui războiu nelegiu-

it față de un popor, ruinător pentru noi“.

Problema reorganizării armatei pre-ocupă cercurile militare din Franța. În articolul intitulat așa de ademenitor, **Industrializarea armatei** d. Lt. Colonel *Emile Mayer* propune un nou sistem, care—după părerea sa—va da „un suflet nou acestui organism căzut în decrepitudine“, va distruge mentalitatea de funcționari ce tinde a se crea în corpul ofițeresc, și va forma o armată puternică stingherind cit mai puțin puterea de producție a țării. Ce este industrializarea armatei? Este introducerea în armată a spiritului de nesiguranță, de concurență, spirit ce domnește în afacerile comerciale și industriale, dind rezultate minunate; este favorizarea dorului de aventuri, a unui grăunte de nebulie atit de necesar pentru infruntarea primejdiilor războinice; este alarmarea continuă a facultăților creatoare, pentru a alimenta observația și a exercita judecata ofițerului, este înlăturarea prescripțiilor tutelare care-i regulează viața și determină hotărârile. Dacă războiul modern cere, ca strategie și tactică, puțin spirit de inițiativă, snt însă motive de ordin moral care ne obligă a-l desvolta. Deaceia autorul cere suprimarea tuturor garanțiilor ce pot favoriza rutina: să se dea situației ofițerului caracterul procar, instabil, asemănător situației comerciantului, agricultorului, unde nime nu-i sigur de ziua ce urmează, ci trebuie să muncească să se discurce, să caute a face mai bine. Concluzia: adoptarea, în modul de recrutare și utilizare a ofițerilor a sistemului întrebuințat pentru funcționarii comerciali și industriali; plată mare celor destoinici, concedierea—fără scrupul—tuturor celor inapți; înaltul comandament va juca rolul publicului consumator în comerct.

Pellngă erqarea concepției, sistemul autorului nu-i însă nici nou: et a

foșt practicat în veacul al IV-lea înainte de Chr. și de condotierii renașterii.

La Revue Mondiale (Aprilie, 1920).

Încă o dezamăgire a păcii dela Versailles: războiul n'a fost nimic; el se ridică amenințător la orizont. Cu toată criza prin care trece, Germania și-a păstrat puterea sa de viață, unitatea ei a rămas neatinsă, iar societatea națiunilor e numai o expresiune filozofică. Deaceia Franța trebuie să-și reorganizeze armata și, profitind de experiența trecutului războiu, să o adapteze mijloacelor de apărare, condițiilor nouă în care se anunță luptele viitoare. După ce pune astfel chestiunea, *Generalul Bajolle* dă citeva principii în articolul **Reorganizarea armatei**. Armata viitoare trebuie să rămână națională și serviciul militar obligator și universal. În vreme de pace va cuprinde un minimum de efectiv necesar pazei fruntariilor și formării cadrelor pentru mobilizarea generală; întimp de războiu, va fi națiunea întreagă, clasată și repartizată în formațiile mobilizate. Tot poporul nu e un cuvint numai: autorul cere ca și femeile nemăritate și fără copii să fie supuse unor anumite servicii chiar în timp de pace. Durata serviciului militar poate fi redusă la un an subț două condiții; întâiu: instrucția soldatului să se facă la regiment, formarea gradelor în școli; a doua: tinerii între 17—20 de ani să capete în școli o bază solidă de cunoștinți militare.

Un corolar al reducerii termenului de serviciu este intensificarea instrucției rezervelor; acestea vor trebui chemate cit mai des și pe unități mari constituite cel puțin regiment — care vor fi puse pe picior de războiu. Înconvenientul diminuării efectivelor de pace va putea fi atenuat prin o mare economie a acestor efective; autorul propune o serie de măsuri. În fine mo-

bilizarea, care este ținta finală a organizării militare, va trebui studiată până la amănunte din timp de pace și va trebui să se extindă la toate ramurile vieții naționale: finanțe, agricultură, comerț, industrie. Cum vedem războiul a provocat o întărire nebănuită a militarismului.

Reflexii interesante conține articolul d-lui *Nicolas Ségur*: **Evoluția romanului**. În Europa, azi, nu mai sint povestiri cu peripeții și dezvoltări de caractere; romancierii au cedat locul nuvelistilor. Chiar acei care mai scriu romane, cum sint M. Prevost, P. Bourget, A. France, nu fac decit să desvolte și să dea proporții de volum unor cazuri psihologice, unor subiecte de nuvelă fără proporții, fără intrigă. Prozatorii de azi, parnasienii îndrăgostiți de formă, au adoptat „scrierea artistică“, disprețuesc ficțiunea, neglijează adevărul, înlătură realitatea și n'au altă ambiție decit frumuseța și perfecțiunea imaginilor și a stilului. Nu-i mai interesează fondul: în minilor, romanul se transformă; subiectul, intriga devine un lucru secundar, un cadru pentru lirismul, filozofia, erudiția lor, și pe care-l împodobesc cu tot felul de ornamente. Anatole France, Pierre Loti, Maurice Barrès, pot servi de exemple. Cauza stă în faptul că romanul modern care și-a lărgit cadrul până la a cuprinde în el toate genurile literare, care e rind pe rind poezie, dramă, filozofie, se acomodează greu lungilor povestiri complicate ale romancierilor anteriori. Dela a fi oglinda vieții, cum a fost în veacul al XIX, a evoluat; și astăzi, putind trăi din stil și cugetare, romanul vrea să ne încinte, să ne înalțe. să ne instruiască. O altă cauză a dispariției vechiului roman mai poate fi și viața infrigurată de azi cu aburi, electricitate, care a accelerat ritmul vital și ne condamnă la povestiri scurte, răpezi, grăbite, ce

impresionează mai puternic crierile noastre blazate.

Defectul romanului actual e de a fi impropriu creării de figuri vii, neșterse, ca Madame Bovary, Eugénie Grandet, Julien Sorel etc.; atmosfera lui cu totul artistică, dar fără mare realitate, e puțin favorabilă acestor mari figuri. Numai A. France a creat tipuri rafinate, dar pline de viață: Jérôme Coignard, Bergeret, Sylvestre Bonnard.

Revue des deux mondes. (Aprille 1920).

Într'un articol intitulat **Ofensiva Asiei**, René Pixon are considerații interesante asupra legăturilor dintre bolșevism și lumea asiatică.

Începînd dela invazia mongo'ă din 1240, Rusia a suferit mai bine de 300 de ani dominația asiatică și, după istoricul Karamzine, primii țari ai Moscovei au fost descendenți nu ai prințipilor ruși ci ai hanilor tatarî.

După eliminarea progresivă a dominației asiatică și până la Petru Cel Mare, Rusia a păstrat caracterul a decora asiatic. Dar chiar încercarea acestuia de europenizare a Rusiei n'a fost decît exterioară. Subt un înveliș în aparență european, vechiul fond asiatic a rămas viu. Niciun regim n'a fost mai asiatic decît acel al ultimului țar, suveranul unei monarhii slabe și în aceiași timp brutale, condus de curtezani, de intriganți și de vrăjitori. Studiînd deasemenea elementele specifice ale bolșevismului, îndărătul teoriilor socialiste de proveniență europeană înfîlmim realitățile ruse și asiatică: comunismul agrar, despotismul fără friu și limită, spionajul polițist, disprețul vieții omenești. E semnificativ că bolșevismul s'a răspîdit mai ales în Moscova unde sîngele tatar și finez predomină; la popoarele care au depășit stadiul comunismului agrar, el nu se poate acclimatiza.

Pentru a dura, el devine tot mai asiatic, căutînd să-și recruteze din Asia elemente pentru armata și politica sa. Cele mai solide batalioane ale armatei roșii sînt compuse din Chinezi, Musulmani din Rusia și Caucaz, Tatarî și Turci din Turkestan. Șefii bolșevici își dau samă că populațiile Finlandei, Estoniei, Letoniei, Lituaniei, Poloniei și chiar Ucrainei sînt ostile bolșevismului, dimpotrivă există afinități între comunismul sovietic și popoarele Asiei centrale.

Într'un discurs ținut comuniștilor musulmani în Decembrie 1919, Lenin a anunțat că va acomoda comunismul caracterului oriental, căci occidentul nu va recunoaște supremația bolșevismului decît atunci cînd acesta va învinge în Orient.

Propagandiștii bolșevici ațită cele 20 milioane de Coreeni contra Japoniei, subvenționează în China societățile secrete și au reușit să înroleze în armatele lor din Siberia pe Kușguzii de pe țărmul Amurului.

Dar centrul principal al operațiilor bolșevice e Turkestanul rus; de aici bolșevicii trimet agenții lor în Persia, Afganistan și Indii. Ei au intrat în relații directe și cu naționaliștii turci din Anatolia și Azerbaidjan conduși de Mustafa Kemal și Enver. În această alianță joacă desigur un rol și agenții germani care, ațînd focul în Orient, caută să facă dificultăți Angliei.

Citînd pe Asquith care a declarat decurînd că „o primejdie mai mare decît invazia mongolă amenință Europa", autorul crede că împotriva tendințelor imperialiste ale bolșevismului revoluționar pe cale de a se întinde în Asia, puterile Antantei trebuie să lupte strîns unite căutînd să atragă de partea lor elementele sănătoase și cumînți, opuse comunismului, din lumea musulmană.

Fidus ne dă un portret al lui *Robert*

de la Sizeranne, autorul unui celebru studiu asupra lui Ruskin pe care-l consideră ca primul critic de artă pe care l-a avut Franța dela Taine și Fromentin.

Revue Bleue (Martie). D. Georges Renard publică lecția sa de deschidere a cursului de istoria muncii la Collège de France. Autorul vorbește despre **Les deux faces du commerce** și despre evoluția comerțului în Franța în timpul războiului. D. Renard expune teoriile ostile comerțului cît și cele binevoitoare. Comerțul după unii este un „furt organizat“, pe care-l săvîrșește intermediarul în dauna producătorului și a cumpărătorului. Alții însă susțin că comerțul este un factor de progres: el stabilește legătura dintre oameni, făcînd distribuția mărfurilor dacă nu între clasele sociale, cel puțin între diferitele regiuni de pe pămînt. Oamenii nu pot trăi numai cu ceiace produce regiunea lor. Ei au nevoie de mărfurile lumii întregi. Într-o casă veți găsi, pe lingă covoare de orient, porțelanuri de Saxa și stofe făcute din mătasa de China, lînă de Australia, piper de Malesia, orez de Indii, zahăr de Guadelupa, ceai de Ceilon, cafea de Arabia, etc. etc.

Iar prețurile mărfurilor sînt determinate de legea cererii și ofertei: produsele rare, mult căutate, vor fi și cele mai scumpe.

Dar în mersul normal al comerțului, intervine specula. Speculantul are două victime: cînd producătorul, cînd cumpărătorul. În urma informațiilor căpătate, speculatorul vinde sub preț mărfuri, pe care nu le are dar pe care se obligă să le livreze peste cîteva luni. În scurt timp speculatorul devine aproape singurul vinzător, — iar producătorii, dacă nu pot rezista, sînt nevoiți să-și vîndă mărfurile sub cost. Această operație se numește joc *à la bourse*. Dar speculatorul știe să-i lo-

vească și pe consumatori. Într-un moment dat, bănuind o criză de producție, de transport etc., speculatorul cumpără mărfuri, cumpără mereu, cu preț bun, jucînd *à la hausse* și devine astfel unicul posesor de anumite mărfuri: apoi, în lipsă de concurență, speculatorul — rămas singurul vinzător pe piață — urcă prețurile în mod fantastic.

Războiul a produs o perturbare în domeniul normelor economice și numai cu timpul, după mari eforturi, și după multe privațiuni, îndurate mai ales de masele populare, ne vom apropia, poate, de viața normală.

Politica (An. II, No. 10). — Antonio Aliotta: Individualitatea națională a gîndirii. Nu numai arta este impregnată de personalitatea individuală și națională, ci și știința, istoria și filozofia. Internaționalismul complet al științei, istoriei și filozofiei este o eroare a vechiului intelectualism obiectivist. Realitatea ce se studiază în aceste trei discipline nu este o copie a lumii obiective. Ea-i ceva subiectiv ce se schimbă încă în timp, și nici nu poate fi altfel. Ea are deci ca caracter individual și național. Faptul că subiectivitatea aceasta nu e întocmai la toți, produce varietatea individuală și națională în descoperirea adevărurilor și în sistematizarea lor.

Sistemele algebrice și geometrice variază prin alegerea postulatelor, prin punerea principiilor, prin construcția definițiilor, după tendințele originare, după obiceiurile luate în școală, după fizionomia momentului istoric. Poincaré aratase că există în matematici două tipuri de spirite: unele analitice, abstracte; altele sintetice, intuitive. Weierstrass reduce funcțiunile la serii și la transformările lor analitice, și analiza devine la el o prelungire a aritmeticii; iar Riemann, din contra, e plin de imagini spațiale. În geometrie, unii urmează tradițiunea intuitivă a

lui Euclid; alții din școala lui Peano, fac o geometrie logică, abstractă.

Rankine, Mach, Ostwald, Duhem voesc să transforme fizica într-o sistemă de concepte și de raporturi algebrice, iar Faraday, Thomson, Lodge, Maxwell și în general fizicienii englezi, sînt de un alt tip de ideeațiune, apelează la imaginile fenomenelor.

În începutul științei experimentale se vede bine deasemenea diferența dintre Bacon și Galilei, inițiatorii ei. Bacon e englez și se ține de un empirism grosolan, de analiză; Galilei este italian, sintetic deci.

În istorie și filozofie se văd și mai bine diferențele individuale și naționale ale gândirii.

Dar diferențele individuale și naționale nu exclud colaborarea indivizilor și colaborarea internațională, în vederea unui adevăr mai bogat și mai armonic.

Scientia (An. XIV, v. XXVII, n. XCIII—1). *Sir Oliver Lodge: Energia atomică.* Aparența unei substanțe nu ne indică nici inocuitatea, nici energia ei. Cordita pare tot așa de inofensivă cași o macaroană, dar o scintee electrică ne face să simțim deosebirea.

Un fir de sare sau o bucată de metal par cu desăvîrșire pasive, dar radioactivitatea a aratat că energia lor latentă e mai mare decît a oricărui exploziv. Aproape toți atomii emit uneori particule electrice, sub influența unor stimuli ca lumina, electricitatea, căldura. Unele substanțe mai complexe emit pe lîngă particule electrice, și atomi. Ca un atom de radium să svirle un proiectil de helium, se cere o perioadă precedentă uneori cam pînă la o mie de ani. Un miligram de radium poate asvirli cam 30 milioane de proiectile pe secundă. Fizicienii presupun că energia radioactivă ar exista în toți atomii în stare latentă, dar că nu toți sînt în condiție de ex-

plozie. Energia aceasta e considerată de unii ca fiind potențială, de alții ca fiind cinetică, asemănătoare energiei de revoluție planetară. Explicația cinetică pare mai probabilă lui Lodge. Ea ar confirma datele spectroscopice, și după dînsa particulele electrice ar avea, în corpul în aparență inert, o mișcare planetară, ce din cauza stimulului se distruge și particula electrică ar lua o mișcare tangențială, comietară. Energia radioactivă a fost pînă acuma utilizată în terapeutică și în comunicarea la distanță. Lui Lodge i se pare probabilă o agricultură electrică și în general o imensă aplicare practică a energiei atomice. Cred că energia atomică are un rol important în viziune.

Fortunio (An. I, no. 2). *F. T. Marinetti: Teatrul futurist.* Teatrul futurist creat de Marinetti, Bruno Corra și Settimeli, caută să realizeze principiile ce se pot rezuma astfel. 1. Concițiune extremă. 2. Distrugerea de cătră genii a tehniceii logice și meticuloase, pe care cu studiu, practică și rabadare, o pot minui și „imbeciliii”. 3. Indicații, nu reprezentări complete de caractere. 4. A nu respecta regula de a da succes personajului simpatic. 5. Nepăsarea pentru verosimilitate „fiindcă valoarea și genialitatea nu coincid cu aînsa”. 6. A înlătura explicația completă și a face ca teatrul să samene realității, fiind „dinamic s mfonii fragmentare de gesturi, cuvinte, zgomote și lumini”. 7. A nu respecta crescendul, preparația și efectul maxim dela sfîrșit. 8. „Dinamicul salt în sol”. 9. Simultaneitate, improvizare teatrală de ore, minute și secunde, nu sfortare de luni, ani și secole. 10. „Compenetrarea de ambiențe și timpuri deosebite”. 11. Viața e antiteatrală; antiteatrală să fie și arta scenică.

Concluzia: „Totul este teatru cînd are valoare”.

Mișcarea intelectuală în străinătate

POLITICĂ

Ludovic Nadeau. *En prison sous la terreur russe*. Hachette.

O lungă și obiectivă istorisire a vieții în închisorile bolșeviste, unde sînt grămădiți bărbați, bătrini, femei și copii, condamnații la moarte și cei nejudecați încă.

Maurice Verstracte. *Mes Cahiers russes*. Crès.

Note și reflexii interesante asupra revoluției ruse. Autorul susține că regimul sovietic, rezultatul și consecința revoluției rusești, va exercita o influență puternică asupra tuturor formelor de guvern ce vor urma.

Maurice Cobrat. *La Sibérie, colonie russe*. Felix Alcan.

Cuprinde istoria acestei țări dela cucerirea ei de către Ivan cel Groznic până la construcția transsiberianului, urmată de un studiu etnografic și economic.

A. Lokermann. *Les Bolcheviks à l'oeuvre*.

Interesant pentru cine vrea să cunoască evenimentele rusești nu din presa burgheză nici din cea bolșevică, ci după povestirile martorilor oculari, demni de credință.

La Roumanie, Conférences. *Union française*.

O serie de conferinți remarcabile ținute de Lacour-Gayet, Martonne, Jean Richepin, C. Diehl, R. G. Lévy și Djuvar.

RĂZBOIUL

Albert Dauzat. *Légendes, prophéties et superstitions de la guerre*. La Renaissance du livre.

Volum bogat în constatări și indicații precise; se studiază formarea legendelor, răspîndirea și caracterul lor.

Concluziile autorului sînt în contradicție cu teoriile acceptate de specialiști.

Locot. Doria. *Croquis de guerre et d'invasion*. Plon.

O captivantă povestire a primelor luni de campanie: apărarea frontierei și lupta fericită dela Rozelleures.

Max Anglès. *La Géôle*. La Renaissance du livre.

Narațiunea unui prizonier civil în Germania: corvezile, promiscuitatea, mizeria, emoțiile, durerile și scurtele bucurii ale deținuților.

LITERATURĂ

Edouard Dujardin. *De Stephane Mallarmé au prophète Ezéchiel et essai d'une théorie du réalisme symbolique*. Mercure de France.

Studiază înțelesul adevărat al simbolismului și al realismului simbolic, care consistă în a exprima lucrurile în toată realitatea și a le da însemnăta-te simbolică.

Georges Pierredon. *Notes sur Villiers de l'Isle-Adam*. Albert Messein.

Autorul, ce a cunoscut personal pe romancierul mort acum 25 de ani, ne dă o serie de amintiri ce precizează figura marelui scriitor, atît de romantic.

Emanuel Lochac. *Le Dimanche des Malades*. La Veilleuse.

Colecție de aforisme, unde se exprimă filozofia bovarică a bolnavului, filozofie idealistă care odihnește și reface viața dureroasă în frumuseță și bucurie.

FILOZOFIE

J. Segond. *Intuition et Amitié*. Alcan, 1919.

Operă de polemică anti-intelectualistă și de lirism intuitiv, ce nu poate convinge fiindcă nu stabilește specificitatea, virtutea proprie a Intuiției.

Compiler